

Fenntartható-e a biztonság a válság után a transzatlanti térségben?

Jelige: *szilárd védelem*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2014, november

2015.

FENNTARTHATÓ-E A BIZTONSÁG A VÁLSÁG UTÁN A TRANSZATLANTI TÉRSÉGBEN?

Is the security of the trans-atlantic region sustainable after the economic crisis?

A bipoláris rendszer megszűnése után a biztonság, mint komplex jelenség átlényegült. Mivel az ellenség megszűnt, a katonai szempontok helyett inkább a gazdasági tényezők kerültek előtérbe a biztonság fenntartásával kapcsolatban. A kiszámítható fenyegetést, a kiszámíthatatlan kockázatok váltották fel, amelyeknek elhárítása koránt sem könnyű feladat.

Felszínre törtek olyan kihívások, mint például a bukott államok problémája, a terrorizmus, szervezett bűnözés, a kibertámadások, az energiáért folytatott harc, vagy éppen az eladósodottság. Ezekre az új fenyegetésekre ma már nem lehet kizárólag katonai eszközökkel válaszolni.

A védelemgazdaság segíthet az országot felkészíteni a fenyegetésekre, így a gazdasági biztonság fenntartható, azaz működőképes tud lenni az adott ország.

A 2008-ban kirobbanó gazdasági világválság, negatív hatással volt a fejlődő, valamint a fejlett országokra egyaránt. Sőt utóbbit a vizsgált adatok szerint jobban megviselte a recesszió.

A fejlődő világ országait kisebb mértékben érintette a válság, így ezek a nemzetek többet tudtak a védelmükre fordítani.

A Nyugat megszorító intézkedésekkel próbálta megőrizni a jóléti államok helyzetét, ehhez azonban a közkiadásokhoz kellett nyúlnia a kormányoknak, amely a védelmi szektorra volt nagy hatással.

Ez az ellentét egy nyugatról kelet felé irányuló erő-átrendeződést generált.

Vajon tényleg csak a gazdasági világválság miatt történt ez?

A nehézségekkel küzdő transzatlanti térségben, jelen levő két szervezet: az Északatlanti Szerződés Szervezete, valamint az Európai Unió tevékenysége a 90-es évektől napjainkig választ fog adni erre a kérdésre.

A két közösség közti együttműködés elengedhetetlen. A rövid távú intézkedések csak elfedik a problémákat, ebben az esetben hosszú távú tervekre van szükség, amelynek fejlesztésén folyamatosan dolgoznak az euro-atlanti régióban.

Sajátos elképzelésem, - amely kissé utópisztikusnak tűnhet – egy megoldási kísérlet lesz a sok közül. Az én modellem alapját az Afganisztánban működő Tartományi Újjáépítési Csoportok szervezeti felépítése, működése adta. Ezt megpróbálom átvétni a transzatlanti térség két szervezetének biztonság- és védelempolitikájára. Ennek segítségével egy a gyakorlatban is létező együttműködési modell jöhet létre valódi hadsereggel, amely képes lehet egyszerre, egy helyen, együtt rövid idő alatt, költséghatékonyabban a biztonságot fenntartani a transzatlanti térségben az elkövetkező évtizedekben.

IS THE SECURITY OF THE TRANS-ATLANTIC REGION SUSTAINABLE AFTER THE ECONOMIC CRISIS?

Fenntartható-e a biztonság a válság után a transzatlanti térségben?

After the end of the bipolar world, security as a complex phenomenon was transfigured. With the collapse of the enemy, economic factors shifted to the focus of maintenance of security rather than military aspects. Potential and prospective threat was replaced by unpredictable risk, neither of which is easy to deal with.

New challenges await and different types of issues emerged in the post-bipolar world such as the case of failed states, terrorism, organized crime, cyber-attacks, energy crisis and the ever-growing amounts of debt. In today's world, these types of threats can no longer be solved solely by military intervention. Defense economics aim to prepare the nation for these threats therefore economic security can become sustainable and the country remains operational.

The eruption of the 2008 economic crisis had a negative impact on both developing and developed countries. In fact, according to the analyzed data, the latter suffered even more throughout the recession. Developing countries were less affected by the crisis therefore they could afford to spend more on defense.

The West attempted to maintain the state and position of welfare states by pursuing austerity measures; however, governments were forced to cut public expenditure, heavily affecting the defensive sector. This contrast resulted in a major power shift from west to east.

Was the global financial crisis the only cause of this shift of power?

The examination of the actions of the two major organizations operating in the transatlantic region, the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation, will provide the answer to this burning question.

Cooperation between the two communities is essential. Short-term measures only mask the problem, therefore the formulation of long-term plans is necessary. These plans are currently under development in the Euro-Atlantic region.

My specific idea – which may seem a bit utopian – is one of many attempts to solve this issue. The model suggested by the author of this paper is based on the Provincial Reconstruction Teams based in Afghanistan with focus on their structure and functioning. In this paper, I intend to apply the aforementioned PRT model on the security and defence policies of the two major transatlantic organizations, the EU and the NATO.

As a result, a model of collaborative solution is created employing a cost-efficient, fast response army which is able to maintain the security of the region in the next decades.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS.....	1
2.	A BIZTONSÁG STÁTUSZÁNAK ÁTFORMÁLÓDÁSA.....	3
2.1.	A BIPOLÁRIS RENDSZER FELBOMLÁSA.....	3
2.2.	ÚJ KIHÍVÁSOK	3
2.3.	A GAZDASÁGI BIZTONSÁG	4
2.4.	A GAZDASÁGI BIZTONSÁG, VALAMINT A VÉDELEM KAPCSOLATAI.....	5
3.	A VÁLSÁG HATÁSA A VÉDELMI KIADÁSOKRA.....	7
3.1.	A GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG.....	7
3.2.	A VÉDELMI KIADÁSOK REGIONÁLIS TRENDJEI	8
3.2.1.	<i>Regionális trendek 2013-ban.....</i>	<i>10</i>
3.2.1.1.	Afrika	10
3.2.1.2.	Ázsia és Óceánia	11
3.2.1.3.	Közel-Kelet	11
3.2.1.4.	Közép- és Dél-Amerika	11
3.2.1.5.	Észak-Amerika.....	12
3.2.1.6.	Európa.....	13
3.3.	A VÉDELMI KIADÁSOK ALAKULÁSA A TRANSZATLANTI TÉRSÉGBEN.....	16
3.3.1.	<i>Az Amerikai Egyesült Államok védelmi kiadásai.....</i>	<i>18</i>
3.3.2.	<i>Védelmi kiadások Európában/ az Európai Unióban.....</i>	<i>20</i>
3.3.2.1.	Visegrádi négyek	21
3.3.2.2.	A három európai nagyhatalom	23
3.3.3.	<i>A védelmi kiadások alakulása a NATO-ban</i>	<i>24</i>
4.	AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETE	33
4.1.	A MEGALAKULÁSA	33
4.2.	STRATÉGIÁI AZ EZREDFORDULÓIG	33
4.3.	A NATO A 21. SZÁZADBAN	33
4.4.	2010. LISSZABON	35
4.5.	A PÉNZÜGYI VÁLSÁG IDŐSZAKA	40
5.	AZ EURÓPAI UNIÓ KÖZÖS KÜL-ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁJA, ILLETVE KÖZÖS BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKÁJA.....	47
5.1.	A KÖZÖS- KÜL ÉS BIZTONSÁGPOLITIKA KIALAKULÁSA	47
5.1.1.	<i>Maastricht</i>	<i>47</i>
5.1.2.	<i>Amszterdam</i>	<i>47</i>
5.1.3.	<i>Az amszterdami szerződés utáni események</i>	<i>48</i>
5.1.4.	<i>KEBV.....</i>	<i>49</i>
5.2.	BIZTONSÁGI STRATÉGIA.....	49
5.3.	LISSZABON.....	51
5.4.	POZITÍVUMOK ÉS NEHÉZSÉGEK	51
5.5.	KATONAI TÖREKVÉSEK	53
5.6.	CIVIL IRÁNY	55
5.7.	FINANCIÁLIS ESZKÖZÖK, KÖLTSÉGVETÉS	56
5.8.	A KÖZELMÚLT.....	57
6.	AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETÉNEK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓNAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE	61
7.	TARTOMÁNYI ÚJJÁÉPÍTŐ CSOPORTOK	66
7.1.	KIALAKULÁSA	66
7.2.	MODELLEK	66
7.3.	EGY AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐ.....	68
8.	SAJÁT ELKÉPZELÉS.....	70
9.	ÖSSZEGZÉS	74
	IRODALOMJEGYZÉK.....	75

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A világ védelmi kiadásainak alakulása 1988-2013	9
2. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 1992-2013	10
3. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 2001-2013 (mrd. US\$, 2011-es árfolyamon).....	12
4. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 2001-2013 (mrd. US\$, 2011-es árfolyamon).....	14
5. ábra: A világ top 10 védelmi költségvetésének alakulása 2011-2013 (mrd. USD)	14
6. ábra: A világ 10 legnagyobb védelmi költségvetésének változása a GDP arányában 2011-2013 (%)	15
7. ábra: A top 10 védelmi költségvetés 2013-ban GDP arányosan (%) a SIPRI adatai alapján.....	16
8. ábra: A transzatlanti térség védelmi kiadásainak alakulása 1988-2013 (mrd. US\$).....	17
9. ábra: Az Egyesült Államok védelmi kiadásainak alakulása reálértéken 1988-2013 (millió US\$).....	20
10. ábra: 38 európai ország védelmi kiadásának alakulása reálértéken 2001-2013 millió US\$.....	21
11. ábra: A Visegrádi 4-ek védelmi kiadásai reálértéken 2002-2013 (millió US\$).....	23
12. ábra: Európa három meghatározó gazdasági hatalmának a védelmi kiadásai reálértéken 200-2013 (millió US\$).....	24
13. ábra: Az USA, valamint a NATO-tagállamok védelmi kiadásai nominálértéken 1988-2013 (millió US\$).....	25
14. ábra: A NATO tagok 2%-os GDP arányos felajánlásainak alakulása, illetve a nagy fegyverrendszerekre fordított 20%-ok 2007-2013 között.....	26
15. ábra: Az európai országok védelmi kiadásai, az egy katonára jutó összegek és a kategóriákra való arányos felbontása 2011-ben euróban kifejezve.....	27
16. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.....	29
17. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.....	29
18. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.....	30
19. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.....	30
20. ábra: A NATO feladata	37

1. BEVEZETÉS

A biztonság iránti igény főleg egy európai ember számára rendkívül fontos. Az, hogy nem kell háborútól tartanunk, nem kell menekülnünk, van hol laknunk, van, miből élnünk egy óriási előnyt biztosít számunkra az életben, a világ egyes régióiban élőkkel szemben. Elmondhatjuk, hogy egy viszonylagos jólétben élünk. Ennek a létnek az ellenkezőjét senki sem kívánja átélni. Kardinális érdekünk¹ az, hogy legyenek alapvető jogaink, egy stabil, békés életterben élhessünk. Ezen értékek² birtoklása garantálja számunkra a nyugodt életet. Az értékeinket védenünk kell, hogy a kialakuló válságok³ ne törhessék meg a létünk szimbiózisát. Ha ez az állapot válságba kerül, akkor válságkezeléssel lehet megelőzni, kordában tartani, majd végleg megszüntetni a krízist.

A bipoláris rendszer felbomlása után az ellenségkép (Szovjetunió) megszűnt, úgy tűnt újra béke lesz a világon, azonban felszínre törtek olyan, nem csak katonai jellegű fenyegetések, amelyek ugyanúgy veszélyeztetik a biztonságot, mint azelőtt a fegyverrel vívott háború. Ezek a kihívások például: nukleáris fegyverek, szervezett bűnözés, kiberterrorizmus, terrorizmus, természeti katasztrófák, bukott államok, energiahány, gazdasági nehézségek mára jóval nehezebben azonosíthatók, illetve kezelhetők, mint egy fegyverekkel megvívott háború. A katonai eszközök ma már nem jelentenek megoldást ezekre a kockázatokra. A keleti blokk megszűnésével a katonai biztonság helyett fokozatosan a gazdasági biztonság elérése lett a nemzetek célja.

Ebből következtethetünk, hogy kapcsolat alakult ki a biztonság, a védelem, illetve a gazdaság között.

A 2008-ben kirobbanó gazdasági világválság természetesen nem az első fenyegetés volt a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek, egyéb nem kormányzati szervek számára, viszont ez volt a 21. század első olyan kihívása, amely nemzetközi szinten kisebb-nagyobb mértékben talán mindenkit érintett. A biztonság megingott, az országok azonnali lépéseket tettek, hogy megóvják gazdaságaikat. Rövidtávon a legjobb megoldás a megszorítás. A központi költségvetéseknek fontos részét képezik a védelemre szánt források. Mi-

¹ Az érdek a társadalmi kategóriánként igények formájában megjelenő eszközök, illetve módszerek összessége az értékek elérése, valamint megőrzése érdekében (Kladek, 2012, 101-102. o.).

² Azok az alapvető dolgok, amelyeket meg kívánunk védeni, mint például biztonság, demokrácia, emberi jogok, béke, szuverenitás stb. (Kladek, 2012, 101-102. o.).

³ Olyan helyzet a válság, amely az ország működését, vagy az egyén létét veszélyeztetheti, kezeléséhez nem megszokott intézkedések szükségesek a kormány részéről, illetve plusz anyagi források felhasználása is szükséges a megoldásukra (Kladek, 2012, 101-102. o.).

vel katonai fenyegetettség nincs ezek a kiadások szenvedték el a legnagyobb „karcsúsítást”. Azonban nem mindenki csökkentette a védelmi ráfordításait.

Tudományos diákköri dolgozatomban a kapcsolódó fogalmak értelmezése, a biztonság, védelem és gazdaság közti kapcsolat megkeresése után a védelmi kiadásokat fogom elemezni.

Röviden megemlítem a gazdasági világválság körülményeit, majd górcső alá veszem a védelmi kiadások alakulását globális szinten. Ezután a címben megjelölt transzatlanti régió katonai kiadásainak alakulását elemzem az USA-Európa, majd NATO-EU viszonylatban.

A megállapított trendek okait az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének, illetve az Európai Unió biztonságpolitikával kapcsolatos tevékenységében próbálom meg beazonosítani, valamint megmagyarázni.

Mivel a két szervezetnek 22 közös tagja van, fontosnak tartom az együttműködésük bemutatását.

Utolsó előtti pontomban a saját elképzelésem alapjául szolgáló Afganisztánban működő Tartományi Újjáépítési Csoportok felépítését, működését szeretném bemutatni röviden.

Végül szeretném ismertetni saját elképzelésemet, amely nem feltétlenül tartalmaz új dolgokat, de mindenképp egy sajátos megoldási formát jelenthet a témával kapcsolatban.

Arra keresem a választ, hogy valóban a pénzügyi világválság volt-e az okozója a védelmi kiadások csökkentésének, illetve a már véghezvitt ráfordítás mérséklések ellenére fenn lehet-e tartani továbbra is a biztonságot a transzatlanti térségben.

A megfelelő következtetések levonása után, kifejtem saját véleményemet a témával kapcsolatban.

.

2. A BIZTONSÁG⁴ STÁTUSZÁNAK ÁTFORMÁLÓDÁSA

2.1. A BIPOLÁRIS RENDSZER FELBOMLÁSA

A hidegháború idején a biztonságot katonai erővel lehetett garantálni. Azonban az 1980-as évek végére ez a biztosíték megváltozott, mivel a merev politikai szemlélet enyhülni látszott, előtérbe kerültek olyan tényezők, mint például az ideológiai biztonság, vagy éppen a gazdasági biztonság összetevői. Azelőtt a legfőbb cél a katonai erőegyensúly fenntartása volt. Azonban 1991-ben megszűnt a Varsói Szerződés és vele a Szovjetunió is. A nukleáris elrettentés, folyamatos fegyverkezés irracionálissá vált, helyette a gazdasági potenciál lett a meghatározó, amely hatással volt a nemzetközi kapcsolatok átalakulására is. Az így bekövetkezett jövedelem-átrendeződés hatására az országok gazdasága átalakult, amely különböző veszélyforrásokat produkált. A korábbi érdekütközések, viták ismét kiújultak, mert a gazdasági biztonság elérésére tett ambíciók a biztonság állapotát degradálták. A kiszámítható veszélyt a kiszámíthatatlan kockázatok váltották fel (Balázs, 1997, 9-11.o).

2.2. ÚJ KIHÍVÁSOK⁵

A nemzetek mellett új szereplők jelentek meg, mint például a nemzetközi szervezetek, az úgynevezett transznacionális vállalatok, vagy egyéb nem kormányzati szervezetek. A globalizáció hatására a nemzetközi kapcsolatok sűrű hálója kezdte átszőni a világot. A határok megszűntek, az áru, a tőke, a munkaerő és az információ szabadon áramolhatott, amelynek rengeteg pozitív hatása volt főleg a gazdaságra nézve. Azonban az előnyök mellett a hátrányok is megjelentek.

A „keleti blokk” felbomlása új demokráciák létrejöttét eredményezték. Ezek az országok gazdaságilag gyengék voltak, amely belső konfliktusokhoz vezettek, majd a nacionalizmus eszméje ismét a felszínre tört, itt főleg a balkáni térségben történt eseményekre lehet gondolni. (Katona szerk., 1999, 10. o.).

Az újjáéledő fenyegetések a 21. században már nehezen beazonosíthatók, nem köthetők országokhoz, éppen ezért váltak renitenssé. A hidegháború idején az ellenség atomtámadásától kellett félni, de jelenleg a kockázatok széles tárházával kell megbirkóznia a

⁴ A biztonság azoknak a céloknak, feladatoknak illetve eszközöknek a struktúrája, amelyek alkalmazásával mérsékelhető, ezen felül elhárítható az adott válsághelyzet (Kladek, 2012, 101-102. o.).

nemzeteknek. Az új típusú biztonsági kihívások közé tartozik: a terrorizmus, az illegális migráció, a szervezett bűnözés, az államkudarc, a kibertámadások, az energiáért folytatott harc, a gazdasági infrastruktúra védelme. Ezek a fenyegetések nem új keletűek, régen is jelen voltak, azonban a nemzetközi rendszer átalakulásával felélénkültek. Az új kihívások közt nem lehet rangsort állítani, mindegyik ugyanolyan negatív hatással bír.

Szükségessé vált a biztonság fogalmának újra értelmezése, mivel az előbb említettek alapján már nem csak katonai jellegű problémákról beszélhetünk (Biztonságpolitikai Szemle - Corvinák - 1. A biztonsági kihívások új felfogása.).

A biztonság egy komplex jelenséggé vált, amelynek katonai, politikai, társadalmi és persze gazdasági összetevői vannak, szoros kontaktusban egymással. A biztonság folyamatosan változik a világban végbemenő események hatására (Balázs, 1997, 11. o.).

Barry Buzan (1991, 435-439. o.) szerint a bipoláris rendszert felváltó multipoláris rendszer, az ideológiai megosztottság, a rivalizálás alacsonyabb foka, egy biztonságban levő közösség megvalósításának lehetősége illetve a nemzetközi társadalom megerősödése mind közrejátszott abban, hogy a biztonság minimum öt szektorra különüljön el. Ezek a politikai, katonai, társadalmi, a környezeti valamint a gazdasági szektorok.

A biztonság, akkor létező állapot, ha a kockázat⁶ minimális. A biztonság a fenyegetettség⁷ hiányaként nyert értelmet, vagy az ezzel a veszéllyel szembeni védelmet⁸ fejezi ki (Balázs, 1997, 12. o.).

2.3. A GAZDASÁGI BIZTONSÁG

A gazdasági biztonságot, illetve az azt érintő fenyegetéseket nehéz meghatározni. A normálállapot elérésének igénye a kapitalizmus szereplői által, az agresszív verseny, ezen felül a bizonytalanság azok a tényezők, amelyek veszélyessé teszik a gazdasági biztonságot. A katonai biztonság függ a gazdasági biztonságtól, itt elég, ha csak a költségvetési megszorításokra gondolunk. Ebből arra lehet következtetni, hogy a gazdasági biztonság megléte kulcsfontosságú egy állam biztonságában (Barry Buzan 1991, idézi Stone, 2009, 5. o.).

⁵ A kihívás a veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintje, amely negatívan befolyásolja a belső és külső stabilitást, emellett hatással lehet egy adott régió hatalmi viszonyaira (Kladek, 2012, 101-102. o.).

⁶ A kockázat a veszélyek közepes megnyilvánulási szintje, amikor a nemzeti érdekeket veszteség éri (Kladek, 2012, 101-102. o.).

⁷ A fenyegetések a veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjét jelentik, amikor is a nemzeti érdekek mellett, már a nemzeti értékek is bajba kerülnek (Kladek, 2012, 101-102. o.).

⁸ A védelem egy olyan tevékenység, amely a biztonságot teremti meg, fenntartja, valamint tovább fejleszti azt (Kladek, 2012, 101-102. o.).

A gazdasági biztonság magában kell foglalnia az új stratégiai körülményeknek, az új biztonsági kihívásoknak, az ország biztonságpolitikai⁹ feladatainak, célkitűzéseinek, a geopolitikai helyzetének, az ország belső státuszának valamint a társadalmi stabilitásának megfelelő elemeit. Ezeknek az elemeknek a fontossági sorrendje nem állandó, ugyanis béke, vagy válsághelyzet idején a rangsor változik. Gazdasági biztonságról akkor beszélhetünk, ha egy országnak meg van az a képessége, hogy az állami szuverenitás megőrzésén túl, nemcsak az ország területi védelmének a garantálása szavatolt egy esetleges külső támadással szemben, hanem a nemzet rendelkezik azzal a képességgel is, hogy fenntartsa a nemzeti létet, függetlenül minden külső nyomástól. A gazdasági biztonság nem létezik önállóan, mint már említettem a katonai biztonság, ezen felül a politikai biztonság is kapcsolatban áll vele. Létezik nemzeti, valamint nemzetközi viszonylatban is. Egy ország gazdasági biztonságát meghatározza annak társadalmi rendszere, nemzetgazdaságának fejlettségi színvonala, nyitottságának, a külgazdasági kapcsolatokra utaltságának mértéke, valamint az is, hogy mennyire sikerült érdekeit egyeztetni azokkal az országokkal, amelyeknek termékeire, illetve piacára rászorul, mennyire képes külső kapcsolatrendszerének transzformálására. Egy adott nemzet, gazdasági biztonságára nyomást gyakorolhat még az is, hogy a jelentősebb partnerei milyen kereskedelempolitikát folytatnak vele szemben (Balázs, 1997, 12-13.o.).

Regionális gazdasági biztonság létezhet, például az Európai Unióban, azonban globális gazdasági biztonságról ma sajnos nem beszélhetünk, elegendő csak példaként felhozni a 2008-as gazdasági világválságot.

A gazdasági biztonságra nem gazdasági, vagy nem egészen gazdasági elemek hatnak (Balázs, 1997, 14-15.o.).

2.4. A GAZDASÁGI BIZTONSÁG, VALAMINT A VÉDELEM KAPCSOLATAI

Már a bipoláris rendszer felbomlása előtt is kezdték felismerni azt a tényt, hogy a biztonság megteremtésében a katonai eszközök mellett a gazdasági tényezők is fontos szerepet játszanak, sőt utóbbiak egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az évtizedek során (Balázs, 1997, 16. o.).

Éppen ezért fontosnak tartom a dolgot elindítani a védelem, illetve a gazdasági biztonság közti összefüggés kibontásával.

Egy ország védelmén belül a honvédelem gazdasági szükségletei meghatározó jelentőségűek. A hon- és rendvédelmi intézmények finanszírozása a nemzetgazdaság által tör-

⁹ A biztonságpolitika garantálja a társadalom részére az alapvető funkciók működését.

ténik, hiszen az állomány mértéke, hatással van a munkaerő-gazdálkodásra, a hadiipari kereskedelem pedig a fizetési mérleg egyik eleme. A fejlett energiahálózat, közlekedési infrastruktúra védelme szintén létfontosságú a gazdaságnak, főleg Európa számára. Ezen felül az államigazgatás kötelezővé teszi, hogy a gazdaságot védelmi feladatokra készítsék fel, egy esetleges természeti-, társadalmi-, ipari-, vagy akár katonai kockázat elhárítására. A védelem színvonala az adott ország gazdasági teljesítményén, valamint annak védelmi felkészítettségén nyugszik (Katona szerk., 1999, 151-153. o.).

A védelmi gazdaság a katonai ráfordítások gazdasági tapasztalataival foglalkozik. Fókuszában az erőforrások hadi, valamint a civil szektor közötti megosztása van, ezen felül az állami gazdaságra gyakorolt hatásait figyeli (Halász szerk. Britannica Hungarica, XVIII. kötet, 1994. 368. o.)

A kormány kialakítja a biztonságpolitikát, majd a rendelkezésre álló honvédelmi kiadásokkal a védelmet finanszírozza. Egy ország GDP-jének fontos részét képezik a katonai kiadások. A bruttó hazai termék százalékos részét képezik ezek a tételek, amelyekből finanszírozva van a hadsereg fenntartása, fejlesztése (Katona szerk., 1999, 154. o.).

Láthattuk, hogy a biztonság ma már nem, vagy nem egészen katonai eszközökkel tartható fenn. A gazdasági elemek ugyanannyira lényegesek, sőt azt tapasztaltam, hogy talán fontosabbak is az előbb említett tényezőnél. A mai világban minden ország fejlett akar lenni, a társadalom tagjai békében és jó módban kívánnak élni, éppen ezért rendkívül fontos a biztonság, ezen belül a gazdasági biztonság fenntartása.

Ebből adódóan fogom górcső alá venni védelmi kiadások alakulását először globális, majd transzatlanti szinten.

Az előbb említettek jól érzékeltetik, hogy mennyire fontos a biztonságpolitika, illetve a védelmi kiadások mértéke a gazdasági biztonság megteremtésében.

A 2008-ban kirobbanó gazdasági világválság megrengette a nemzetközi pénzügyi szektort, amely nagy hatással volt a nemzetek védelmi kiadásaira is. Hogy milyen mértékű volt ez? A következő fejezetben ennek a bemutatása következik.

3. A VÁLSÁG HATÁSA A VÉDELMI KIADÁSOKRA

3.1. A GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG

Hivatalosan 2007 augusztusában robbant ki a gazdasági világválság. A központi bankoknak be kellett avatkoznia a bankrendszer likviditása érdekében. A válságnak voltak előjelei a korábbi években, mint például a 2000 végén történő internetes technológiai buborék kidurranása, vagy a 2001. szeptember 11-i terrortámadás. Ezekre az eseményekre az amerikai FED minden esetben kamatcsökkentéssel válaszolt. 2003 júliusára az irányadó kamat 1%-ra esett vissza. A reálkamatláb ebből adódóan negatív értéket jelzett. Az olcsó finanszírozás ingatlanbuborékot, tőkeáttételes kivásárlási hullámot idézett elő. A jelzáloghitelezők újabb technikákat találtak ki arra, hogy továbbra is hitelezni tudjanak. A Wall Street-i befektetési bankok a hitelkockázatokat a befektetőkre (pl. nyugdíjalapokra, más befektetési alapokra) hárították (Soros, 2008, 13-16. o.).

Ahogy nőtt a jelzáloghitelezés, úgy nőtt a lakások iránti kereslet, ezáltal növelve azt a buborékot, amely a 90-es években kezdődött. 2006-ban állt végül be a lakáspiacon az árszint, részben a magasabb kamatlábak visszatérésének köszönhetően.

Félve a zuhanó lakásáraktól és a növekvő munkanélküliségtől sok fogyasztó úgy döntött, hogy inkább nem vásárol. A lakásárak ezt követő összeomlása, majd a jelzálog papírok értékének csökkenése megrengette a globális pénzügyi rendszert.

Mindeközben a pénzügyi piacok a zálogok által megtámogatott értékpapírokkal, valamint az értéküket egyre csak vesztő kockázati alapokkal túlterhelten elkezdtek bedőlni. Az ingatlan bankok és biztosító cégek megmentésére tett kétségbeesett próbálkozásként a kormányzat segélyeket folyósított. A fogyasztói költekezésben bekövetkezett visszaesés a hitel moratóriumokkal kiegészülve még a legjobb helyzetben lévő vállalatokat is térdre kényszerítette, ezzel további segélyeket téve szükségessé.

A veszélyes eszközöknek kitett globális pénzügyi intézmények, az USA fogyasztásában, valamint befektetésében bekövetkezett összeesés együttesen áterjedt a nemzetközi piacokra. Egyetlen ország sem maradt érintetlen a nemzetközi kereskedelem, és globális pénzügyek által. Több átmenetben lévő ország kihasználta az alacsony hitelek és magas külföldi befektetések nyújtotta lehetőségeket, ezért további kormányhiteleket vettek fel.

Ma a kormányzati adósságok mellett a folyó fizetési számla hiány sokkal nehezebben refinanszírozható. Egyes tag-, vagy partnerországoknak adósság átütemezéssel, vagy amely ennél is rosszabb törlesztésképtelenséggel, ezután pénzüik összeomlásával kellett

szembenézni. Mivel ez növelte a politikai zavarok kockázatát, az olyan hitelnyújtók, mint az IMF, a Világbank vagy az Európai Központi Bank közbelépése elengedhetetlen volt, hogy elkerülhető legyen a politikai válság (Melese, 2009).

A kormányok tudják, ha inflációs válság van, akkor megszorításokat kell alkalmazni. Mivel a szociális kiadásokhoz nem szívesen nyúlnak a politikusok a védelmi kiadások megvágása egyszerűbb ötletnek tűnt. Rövidtávon azonban a védelmi kiadásokat ért csökkentés nem lesz nagymértékű, ugyanis a katonai kiadások változtatása hosszú távon érezteti a hatását, azonban ennek visszatérítése borzasztó drága. A hosszabb távon szerződésekkel megkötött, de majd csak jövőben elinduló katonai projektek befagyasztása volt az első lépés a költségcsökkentésben. Mint mindig most is a gyengébb gazdaságokat érte a legnagyobb csökkenés. Az országok választás elé kerültek. Dönteniük kellett, hogy mire mennyit költenek. A védelmi kiadások csökkentése hosszabb távon ronthatja a biztonság színvonalát, amely a fenyegetések fellendülésének kedvez.

„Annyira sürgető a globális pénzügyi válság kezelése, hogy sok országban olyan irányban történtek fiskális és monetáris intézkedések, ezáltal a beavatkozás olyan szintet ért el, amelyre korábban azt mondták volna, hogy az fenntarthatatlan” (Braddon 2009).

3.2. A VÉDELMI KIADÁSOK REGIONÁLIS TRENDJEI

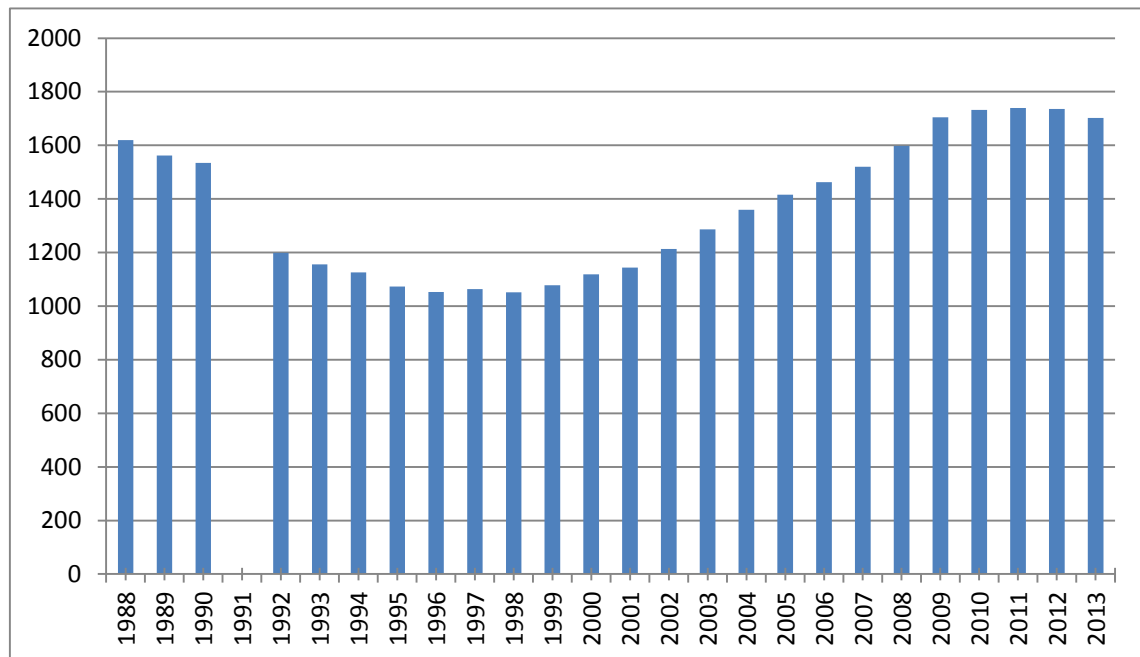
A bipoláris világrend megszűnésével a nemzetek nagy létszámú haderői, illetve a hozzájuk kapcsolódó hadi eszközök jelentős része feleslegessé vált. A hadseregek létszámát csökkentették, az elavultnak vélt haditechnikákat kivonták a hadrendből.

1988-tól világ szinten fokozatosan csökkentek a védelemre fordított kiadások. A csökkenés a 90-es évek végéig tartott, ismételt növekedés 1998-tól figyelhető meg, egészen 2009-ig, azonban ez a növekedés évről-évre egyre csekélyebb mértékűvé vált, majd 2012-től már csökkenés figyelhető meg (lásd 1. ábra).

Ennek az oka a 2008-ban kirobbanó gazdasági világválság lehet, amely a fejlett, illetve a fejlődő országokat egyaránt érintette. A fejlett országok, - hogy fenn tudják tartani a jóléti államok státuszát - a kormányzati kiadásokat megvizsgálták, majd a szociális kiadásaikat kezdték növelni a védelmi kiadásoktól elvont forrásokból. A fejlődő térségeket kevésbé érintette a válság, így a védelmi kiadások ezekben az országokban tovább növekedtek. Ebből, az látszott kirajzolódni az elmúlt néhány évben, hogy a katonai erő kollektív átrendeződése elkezdődött (Selján, 2011.).

A grafikonon jól látható, hogy a világ védelemre szánt kiadásainak mértéke a Szovjetunió, valamint a Varsói Szerződés megszűnése előtti három évet tekintve: 1619

milliárd US\$ (1988.), 1562 milliárd US\$ (1989.) és 1534 milliárd US\$ (1990.), amely pont a hidegháborús időszak miatt volt ilyen magas arányú. De már itt is tapasztalható a csökkenés évről-évre. A hivatalos megszűnés után,¹⁰ azonban rohamosan csökkentek a védelemre fordított összegek, és csak 2008-2009-ben ért el hasonló szintet. Világviszonylatban 1998-as év tekinthető mélypontnak, amikor 1052 milliárd US\$ volt a kiadás mértéke, ez az 1988-as értékhez képest 35%-os csökkenés volt.

1. ábra: A világ védelmi kiadásainak alakulása 1988-2013 (2011-es árfolyamon, mrd. USD)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

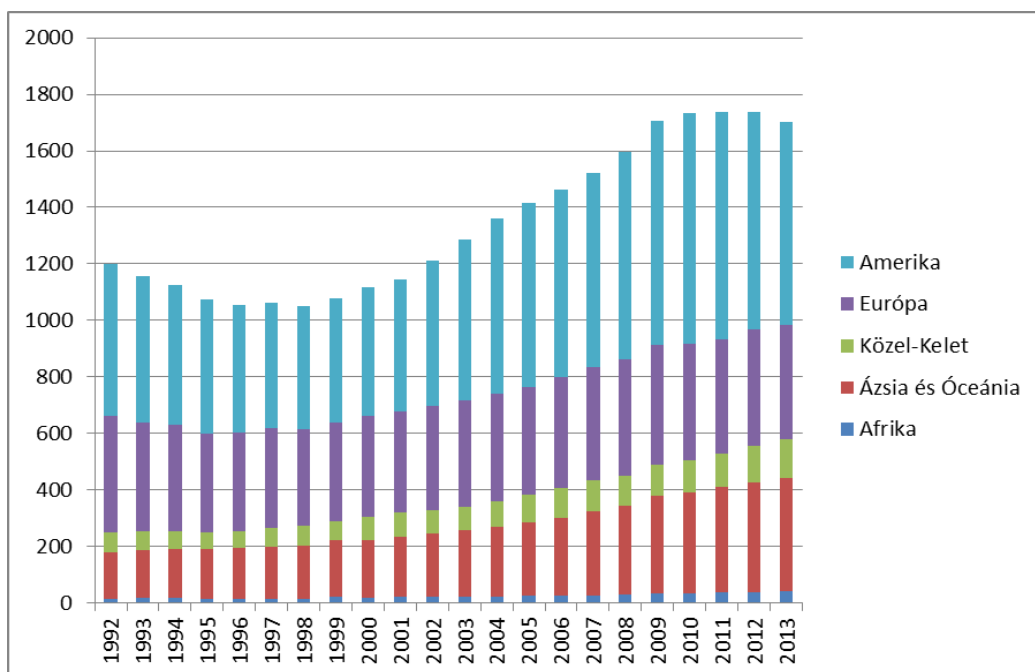
A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet¹¹ adatai alapján (lásd 2. ábra) a regionális eloszlást tekintve megállapítható, hogy Amerika – ezen belül legfőképp az USA – vezető szerepe a leghangsúlyosabb, természetesen ennél az ábránál, Észak-, és Dél-Amerika még együtt szerepel. A Közel-Kelet, Ázsia-Óceánia, valamint Afrika növekedése a 90-es évek derekától szinte töretlen, sőt a válság idején is képesek voltak növekedni. Az „öreg kontinens”, azonban a gazdasági válság kirobbanása után egy évvel csökkenteni kezdte a védelmi kiadásait, egészen 2013-ig (Csiki, 2012).

¹⁰ 1991. február 25-én a szervezet budapesti ülésén ratifikálták a szerződés katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot. Majd 1991. április 1-jén hivatalosan is megszűnt a Varsói Szerződés katonai szervezete, ezután három hónap múlva, 1991. július 1-jén a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete is.

¹¹ SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute.

A válság kirobbanását követő évben 1598 milliárd US\$-t költött a világ védelmi célokra. Ez az érték tavaly 1702 milliárd US\$ volt, amely 6,1%-os növekedést jelentett. Az érdekes azonban az, hogy a régiók százalékos eloszlása megváltozott az elmúlt évekhez képest. 2008-ban Afrika 2%-át, Ázsia és Óceánia 19,5%-át, a Közel-Kelet 6,5%-át, Amerika 46%-át illetve Európa 26%-át adta a védelmi kiadásoknak százalékos arányban. Ezzel szemben tavaly csak az első három régió tudott növekedést produkálni, Amerika 4%-ot, Európa 2%-ot esett vissza.

Amerikán belül a csökkenés legfőbb oka az USA költségvetési politikájának bevezetése az elmúlt két évben (Csiki-Molnár-Varga, 2012, 1-4. o.).

2. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 1992-2013 (mrd. USD , 2011-es árfolyamon)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

3.2.1. Regionális trendek 2013-ban

3.2.1.1. Afrika

Az afrikai kontinens produkálta a legnagyobb növekedést tavaly (8,3 %), amely 44,9 milliárd US\$ volt. Ghána volt az egyik kiemelkedő ország, mert az előző évhez képest majdnem megtriplázta a katonai kiadásait, 109 millió dollárról 306 millió dollárra 2013-ra. Az afrikai ország folyamatosan modernizálja hadseregét, amely a nemzetközi békefenntartó műveletekben is részt vesz. Algéria 8,8 %-kal növelte a védelmi kiadásait,

amely tavaly már 10,4 milliárd dollárra rúgott, ez volt az első alkalom, hogy egy afrikai állam 10 milliárd dollárnál többet költött a védelemre. Algéria nem titkoltan vezető hatalom kíván lenni az észak-afrikai térségében. Katonai fejlesztései olajának védelme, illetve a szomszédos Maliból fenyegető iszlamista terrorcsoportok ellen szükségesek. A második legnagyobb költekező Angola (6,1 milliárd dollár), ahol szintén az olajexportból származó források tették lehetővé, hogy növelje a védelmi kiadásait.

3.2.1.2. Ázsia és Óceánia

Ez az egyetlen olyan régió, amely minden évben növelte katonai célokra fordított kiadásait a bipoláris világrend felbomlása óta. Tavalyhoz képest 3,6 %-kal nőttek a kiadások, ami 407 milliárd dollárt jelentett. Kína 7,4 %-kal növelte a katonai költségeit. Dél-Kelet-Ázsia országai, mint például Vietnám, Indonézia, vagy éppen a Fülöp-szigetek 5%-os növekedést produkáltak, mivel Kínával folyamatos területi ellentétek vannak a Dél-Kínai-tengeren. Ami meglepő, hogy Ausztrália 3,6%-kal csökkentette a védelmi ráfordításait az óceániai térségben. Ennek ellenére főleg a kínai növekedésnek köszönhetően, ha nem is nagymértékű, de mégis pozitív emelkedés látható a térségben.

3.2.1.3. Közel-Kelet

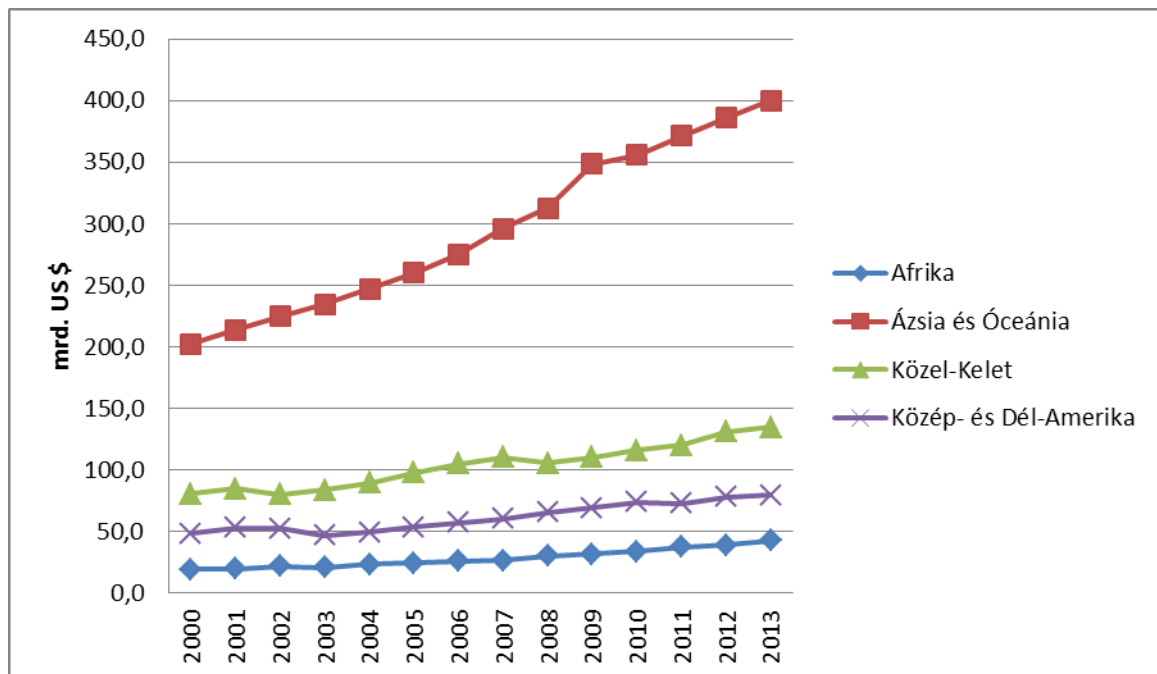
2004-2013 között 56%-kal gyarapodtak a régió katonai kiadásai. 2012-höz képest 4%-os emelkedés volt látható tavaly, dollárban kifejezve 150 milliárd volt. Megjegyzendő ennél a térségnél, hogy sajnos az adatok nyomon követése nagyon nehéz, mivel néhány országról tavaly nem érkeztek adatok, mint például Irán, Katar, Szíria vagy éppen az Egyesült Arab Emírátsok. Azonban, ami biztosnak mondható, az Irak 27%-os növekedése, illetve Bahrein 26%-os növekedése a védelmi ráfordítások tekintetében. Szaúd-Arábia a világ egyik meghatározó olajexportőrként a régió legnagyobb költekezője (2013-ban 67 milliárd dollár volt a védelmi büdzséje).

3.2.1.4. Közép- és Dél-Amerika

Dél-Amerikában a katonai kiadások mértéke az utóbbi két évben kissé lelassult 2012-2013 között csak 1,6%-os volt a változás. Brazília a régió meghatározó országa, amely rohamosan fejlődik, 2003-2010 között 7% fölötti volt mindig a növekedése évente, de a 2011-es maximum után az utóbbi két évben kicsit csökkent a védelemre fordított kiadásainak mértéke. Közép-Amerikában Mexikó 5%-os növekedése kiemelkedő, annak el-

lenére, hogy gazdasági növekedése elég alacsony. A karibi térségben is növekedés figyelhető meg, a legdinamikusabban Honduras, Nikaragua illetve Guatemala fejlődik (Freeman-Solmirano, 2013, 3-5. o.).

Az előbb említett térségek a nagyrészt fejlődő világ országait tömörítik, akiknek a birtokában rengeteg erőforrás található. Az itt található országok gyakorlatilag a hidegháború óta kisebb-nagyobb mértékben folyamatosan fejlődnek, és költenek a biztonságra. A válság nem volt akkora hatással rájuk (lásd 2-3. ábrák), így ők a válság idején is folytatták a védelmi kiadások növelését, olyan mértékben, hogy Észak-Amerika, valamint Európa számára komoly kockázatot jelenthet. Ázsia és Óceánia (400 mrd. US\$) majdnem meghaladta Európát (407 mrd. US\$) 2013-ban.

3. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 2001-2013 (mrd. US\$, 2011-es árfolyamon)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

3.2.1.5. Észak-Amerika

Ha Észak-Amerikát vizsgáljuk, mint régiót, akkor az Egyesült Államok meghatározó szerepet játszik a védelmi kiadások nézőpontjából (Csiki, 2012).

2001-től 2010-ig a védelmi költségvetés folyamatosan nőtt, azonban 2011-ben az előző évhez képest ez az érték 1,2 %-kal csökkent nominálértéken. Ennek ellenére Észak-Amerika, ezen belül természetesen az Egyesült Államok 37%-kal (a SIPRI adatbázisa szerint), még mindig a legmeghatározóbb a védelmi ráfordításokat illetően.

A költségvetésben meghatározó szerep jut a védelmi forrásoknak, így ez a túlzott katonai fölény, illetve az ország eladósodottsága, mégis inkább a megszorításokat kéne, hogy eredményezze, amely a grafikonon (lásd 3. ábra) az elmúlt 3 évben szemmel látható. A témát illető kérdésekben állandó viták folynak, a csökkentés mértékéről, arról, hogy ez milyen időintervallumon legyen esedékes. Az intézkedések jó néhány katonai projektet érintettek, sőt fognak is az elkövetkezendő években (Selján, 2011).

3.2.1.6. Európa

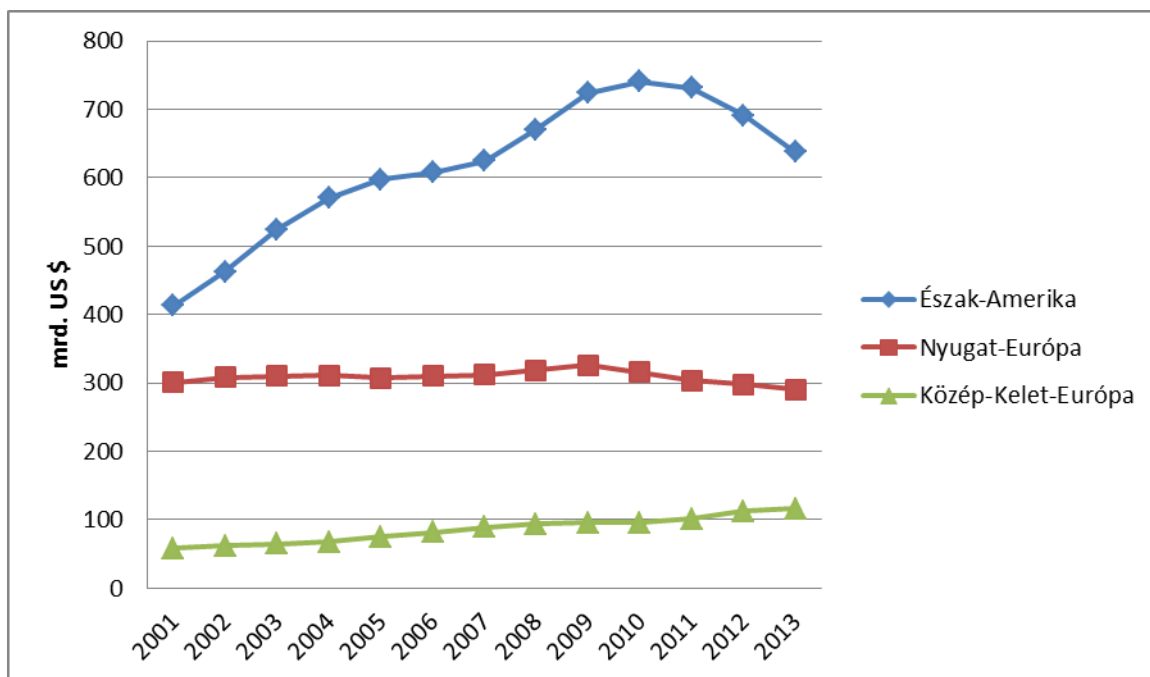
Az „öreg kontinens” a védelmi kiadások szempontjából differenciált figyelemben részesült, hiszen a 2008-ban bekövetkező gazdasági világválság talán ebben a térségben érezte legjobban a hatását.

A SIPRI adatai bizonyítják, hogy 2009 óta csökkenés tapasztalható a védelmi kiadásokban. 2012-ben egy enyhe növekedésnek lehettünk szemtanúi, de tavaly ismét negatív irányba változtak a katonai ráfordítások. Kijelenthető, hogy a védelmi kiadásokat Európában továbbra is csökkenés jellemzi, amely a válság hatásait orvosló megszorító politikák-nak köszönhető (Freeman-Solmirano, 2013, 3. p.).

2008-2010 között 21 európai NATO tag csökkentette a védelmi kiadásait kisebb-nagyobb mértékben (Military Balance 2012, 467. o. adatai szerint).

A SIPRI adatai szerint, míg Nyugat-Európa 2009 óta folyamatosan csökkentette a védelmi kiadásait - 326 mrd. US\$-os (2009) kiadásokhoz képest, tavaly 291 mrd. US\$ volt csak a védelemre fordított pénzösszegek mértéke, amely 12%-os esést jelentett -, addig Közép-Kelet Európa 2008-hoz képest közel 20%-kal növekedett 2013-ra.

Európa három meghatározó gazdasága (Nagy-Britannia, Németország és Franciaország) ezen a téren még így jelentős szerepet tölt be, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy, a katonai kiadásaikat tekintve a világ top 10 országában foglalnak helyet, igaz a sorrend az utóbbi 2 évben változott (Selján, 2011).

4. ábra: A védelmi kiadások regionális eloszlása 2001-2013 (mrd. US\$, 2011-es árfolyamon)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A regionális elemzés után nézzük meg, hogyan alakult az elmúlt három évben a világ tíz legnagyobb védelmi kiadású országának sorrendje.

	ország	2011	ország	2012	ország	2013
1.	USA	711338	USA	684780	USA	640221
2.	Kína	147268	Kína	167712	Kína	188460
3.	Oroszország	70238	Oroszország	81079	Oroszország	87837
4.	Franciaország	64633	Franciaország	60058	Szaúd-Arábia	66996
5.	Japán	60452	Japán	59564	Franciaország	61228
6.	Nagy-Britannia	60284	Nagy-Britannia	58500	Nagy-Britannia	57891
7.	India	49634	Szaúd-Arábia	56498	Németország	48790
8.	Szaúd-Arábia	48531	India	47214	Japán	48604
9.	Németország	48164	Németország	46488	India	47398
10.	Brazília	36932	Brazília	33988	Dél-Korea	33937

5. ábra A világ top 10 védelmi költségvetésének alakulása 2011-2013 (mrd. USD)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A (5. ábra) táblázat szerint az első három hely megkérdőjelezhetetlen, vagyis az USA, Kína és Oroszország a sorrend a vizsgált években ugyanaz, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok jelentősen csökkentette a védelmi kiadásait. Franciaország 2011-2012-es években a negyedik helyen állt, de tavaly a feltörekvő Szaúd-Arábiával helyet kellett cserélnie, és csak az ötödik lett. Nagy-Britannia mindegyik évben tartotta hatodik helyét. India az évek során folyamatosan lépegetett lefelé a ranglétrán, 2013-ban már csak kilencedik volt. Japán és Németország helyzete is érdekes, az előbbi lejjebb csúszott, utóbbi viszont a kilencedik helyről a hetedikre lépett fel. Brazília a listán 2011-2012-ben „sereghajtó” volt, azonban tavaly már nem kapott helyet a tíz között, helyét Dél-Korea vette át. A legnagyobb meglepetés kétségkívül Szaúd-Arábia fejlődése, valamint feltörekvése a negyedik helyre. Európai szinten látható, hogy csak a három nagy gazdasági hatalom (Nagy-Britannia, Franciaország és Németország) képes tartani a lépést a többi országgal.

ország	2011	2012	2013
Szaúd-Arábia	7,2	7,7	9
USA	4,6	4,2	3,8
Oroszország	3,7	4	4,2
India	2,6	2,5	2,4
Dél-Korea	2,6	2,6	2,6
Nagy-Britannia	2,4	2,4	2,3
Franciaország	2,3	2,3	2,2
Kína	2	2	2
Brazília	1,5	1,5	1,4
Németország	1,3	1,4	1,3

6. ábra: A világ 10 legnagyobb védelmi költségvetésének változása a GDP arányában 2011-2013 (%)

Forrás: World Data Bank: World Development Indicators (saját szerkesztés)

Ha a tíz legnagyobb védelmi költségvetésű országot tekintjük meg a GDP arányában, akkor még ennél is meglepőbb következtetésre juthatunk, ugyanis ebből a szempontból az USA csak második. Szaúd-Arábia GDP-jének 9%-át költötte 2013-ban biztonsági kiadásokra. Tavaly az USA már 4% alá esett vissza, a három európai gazdasági nagyhatalom viszonylag stagnáló képet mutat. Kína konstans értéket produkált, India azonban évről-évre 0,1%-ot csökkent a Világbank adatbázisa szerint. Akire itt érdemes odafigyelni az a harmadik Oroszország, aki 0,5%-kal növelte kiadásait

(lásd 6. ábra).

A (7. ábra) SIPRI adatai alapján látjuk a 2013-as év top tíz GDP arányos védelmi kiadásait. Az előbb vizsgált fejlett országok nincsenek jelen a rangsorban, kivétel Oroszország, illetve Szaúd-Arábia.

Mint az korábban említettem a védelmi színvonal a gazdasági teljesítményen alapszik, azonban lehetnek eltérések a gazdasági teljesítmény, valamint a katonai erő arányát tekintve, amikor egy ország a gazdasági képességeit jóval meghaladó hadsereget tart fenn, persze itt különbséget kell tenni az önálló országok, illetve a szövetségben levő országok közt (Katona szerk. 1999, 152.o.).

2013	Omán	Szaúd-Arábia	Afganisztán	Ízrael	Algéria	Angola	Azerbajdzsán	Mianmar	Oroszország	Bahrein
ország	11,3	9,3	6,3	5,6	4,8	4,8	4,7	4,5	4,1	3,9

7. ábra: A top 10 védelmi költségvetés 2013-ban GDP arányosan (%) a SIPRI adatai alapján

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) adatai jól mutatják, hogy az utóbb 6-7 évben a világ térképe elkezdett átrendeződni. A fejlődő világ országai, amelyek a nyersanyagok, más erőforrások birtokában vannak elkezdtek fokozni a nemzetközi jelenlétüket. A BRICS¹² országok a világkereskedelem meghatározó elemeivé válnak. Észak-Amerika, ezen belül az USA vezető szerepe, már nem olyan meggyőző, mint a Hidegháború, vagy a terrorizmus elleni háborúk megindításának idején. Európa válasza a pénzügyi válságra nem biztos, hogy hosszú távon pozitív eredményt fog hozni. Az erő súlypontja nyugatról keletre kezd áthelyeződni. Kína és Oroszország hatalmas gazdasági erőt képviselnek. Előbbi finanszírozza az USA hitelét, utóbbi pedig Európa energia igényét elégíti ki. Ha az USA, és Európa az euro-atlanti térségben nem működik együtt, akkor a következő évtizedekben a védelempolitika szempontjából leszakadhat a világ más régióitól.

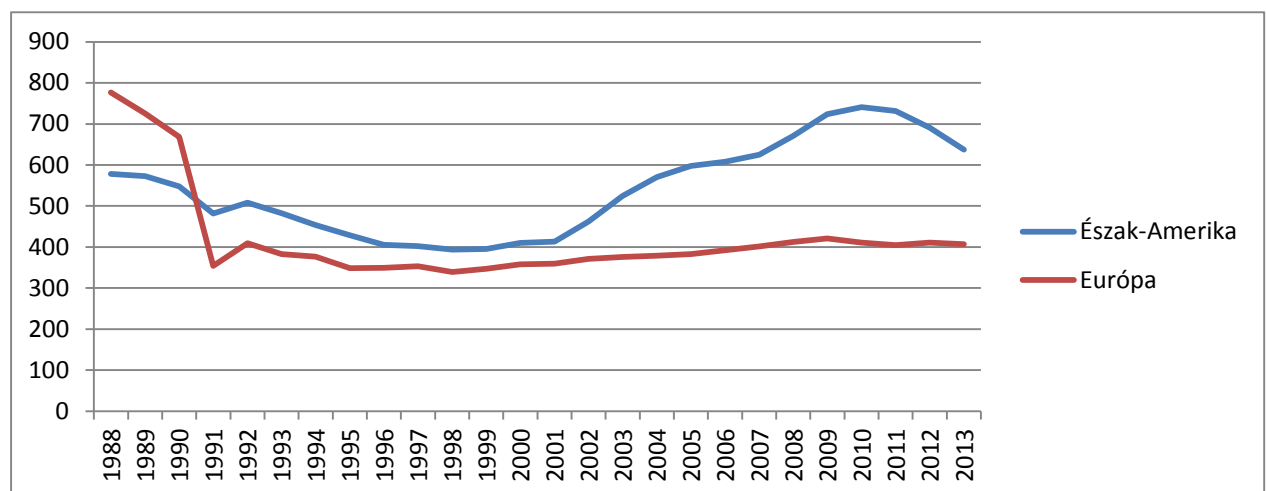
3.3. A VÉDELMI KIADÁSOK ALAKULÁSA A TRANSZATLANTI TÉRSÉGBEN

A hidegháború végével ismét béke köszöntött az európai kontinensre. Éppen ezért az állami vezetők úgy gondolták, hogy a védelmi költségvetésből értékes forrásokat lehetne átcsoportosítani a nemzetgazdaság más területeire, hiszen a rendszerváltás előttihez hasonló védelemre már nincs szükség.

¹² Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrikai Köztársaság.

A kelet-nyugati szembenállás befejeztével az Egyesült Államokban átszervezték a nemzeti ipari- és technikai bázist. A kormány ösztönözte a védelmi ipart, majd támogatta az exportot is. Olyan cégek jöttek létre, mint például a Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, a General Dynamics vagy éppen a Raytheon. Ezek a cégek meghatározói ma is az amerikai védelmi iparnak, a kormányzati megrendelések útján ellátják a belső piacot, illetve exportálnak is a világ különböző régióiban.

Európában ez az átszervezés csak részleges volt. Ahogy, az USA haderejének, úgy Európa hadseregeinek is alkalmazkodnia kellett a kialakuló biztonsági kihívásokhoz. Példaként említhető, hogy a sorozásos rendszert felváltotta a professzionális haderő modell. Sajnos az ezredfordulóra az erőforrások apadni kezdtek. Eközben aggasztó hiányosságok léptek fel, például a logisztika, a szállítás, vagy a kommunikáció terén. Ezek korlátozó hatással voltak a biztonság fenntartására, ezen belül is a védelmi kiadásokra. Ez a biztonsági rés a védelmi kiadások mértékét illetően jól látszik (8. ábra) (Liberti, 2011, 15-17. p.).

8. ábra A transzatlanti térség védelmi kiadásainak alakulása 1988-2013 (mrd. US\$)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A 8. ábrán egyelőre még csak a transzatlanti térségben levő Észak-Amerika, illetve az európai kontinens összes védelmi ráfordításának alakulását láthatjuk. A hidegháború után Észak-Amerika védelmi kiadásai 12%-kal csökkentek 1988-1992 között. Ezután 2002-ig további 9%-os csökkentés látható, majd a következő évtől ugrásszerű növekedés történt, amely egészen 2010-ig tartott.

Európa részéről 1988-tól egészen 1996-ig folyamatosan apadnak a védelmi ráfordítások. Ebben az időintervallumban 55%-os változást mutatnak a SIPRI adatai. 1999-2009

között tapasztalhatunk folyamatos növekedést. 2009-től, pedig már az említett pénzügyi válság miatti csökkenés volt tapasztalható.

3.3.1. Az Amerikai Egyesült Államok védelmi kiadásai

Szeptember 11-e után az USA általános támadást indított a terrorizmus ellen. 2001 októberé óta jelen vannak Afganisztánban, valamint a 2003-ban indított iraki háború 2011-ig tartott.

Jelenleg a transzatlanti térségben az Amerikai Egyesült Államok képes felvenni a harcot globális viszonylatban bárkivel. A 2011-es líbiai műveletek mutatták meg, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének az alapja az USA. Az amerikai közvélemény a területen kívüli missziókat nem támogatja, ennek ellenére a kormány mégis fenn kívánja tartani képességeit, azonban ez óriási energia-ráfordítást jelent gazdaságilag. A két elhúzódó háború sok volt az Egyesült Államoknak, amely nem meglepő, hiszen a The Military Balance 2012-ben közzétett adatai szerint az iraki háború 2003-2012-ig 823 milliárd US\$-ba, az afganisztáni szerepvállalás 2001-2012-ig 557 milliárd US\$-ba került az Egyesült Államoknak. Hozzáteszem utóbbi még jelenleg is tart, majd az év végén várhatóak a csapatkivonások, és majd jövőre kaphatunk világos képet arról mennyit költött összesen az USA erre a háborúra.

A pénzügyi válság nagy hatással volt az USA-ra is. A kiadásait csökkentették, fontos katonai projektek álltak le. A kérdés majd az lesz, hogy az elvonások, milyen minőségbeli változást okoznak a honi hadsereg, illetve a Szövetség súlyában a jövő szempontjából. A tény, hogy Irakhoz, vagy Afganisztánhoz hasonló küldetést nem tervez az USA a következő években. Stratégiáját a változás, ezen felül a folytonosság jellemezi majd. Innovatív, megfizethető módon kívánja fejleszteni képességeit. Jóval kisebb logisztikai lábnyom elérése a cél, valamint inkább a kisebb méretű expedíciós műveletek fognak prioritást élvezni a jövőben.

Az európai NATO tagokkal való nézeteltérések (közös teherviseléssel kapcsolatban) következtében az Egyesült Államok az évek folyamán Ázsia és Óceánia felé fogja figyelmét áthelyezni. A megszorításokkal kapcsolatban természetesen belső politikai viták folynak a demokraták, illetve a republikánusok között, a csökkentések mértékét, időbeli eloszlását illetően. (The Military Balance, 2012, 39-48. p.).

Az amerikai elnök 2012 elején bemutatta a Stratégiai iránymutatás¹³ dokumentumot, amely stratégiai irányváltásként volt értelmezhető. Fontos jellemzője, hogy a védelmi kiadások csökkentésének tervezési folyamatába illeszkedik. A hadsereget érintő karcsúsításokat tartalmazza (Csiki-Molnár-Varga, 2012.).

A dokumentum egy átmenetet képez, egy új korszakot jelöl meg, mivel a nagy katonai szerepvállalások befejeződni látszanak. Az USA fokozatosan a Csendes-óceáni térség felé fordul, de továbbra is felügyeli a Közel-Keletet. Ennek oka Kína, valamint Észak-Korea megerősödése az elmúlt időszakban. Kína gazdasági ereje mellett Észak-Korea katonai fenyegetése az amerikai partnerekre negatív hatással van.

A 2011-es Költségvetés-ellenőrzési törvényben¹⁴ aláírták az amerikai államadósság felső határának emeléséről szóló részt, továbbá tartalmazza a törvény a kiadási korlátokat, amelyen belül csökkentik a Védelmi Minisztérium bázis költségvetését is legalább 487 milliárd US\$-ral egy évtizeden keresztül (Barno –Bensahel –Sharp, 2012).

Leon Panetta amerikai védelmi miniszter 2011-ben folyamatosan amellett érvelt, hogy ne csökkentsék 450 milliárd US\$-ral a védelemre szánt kiadásokat a következő tíz évben (Weisberger, 2011).

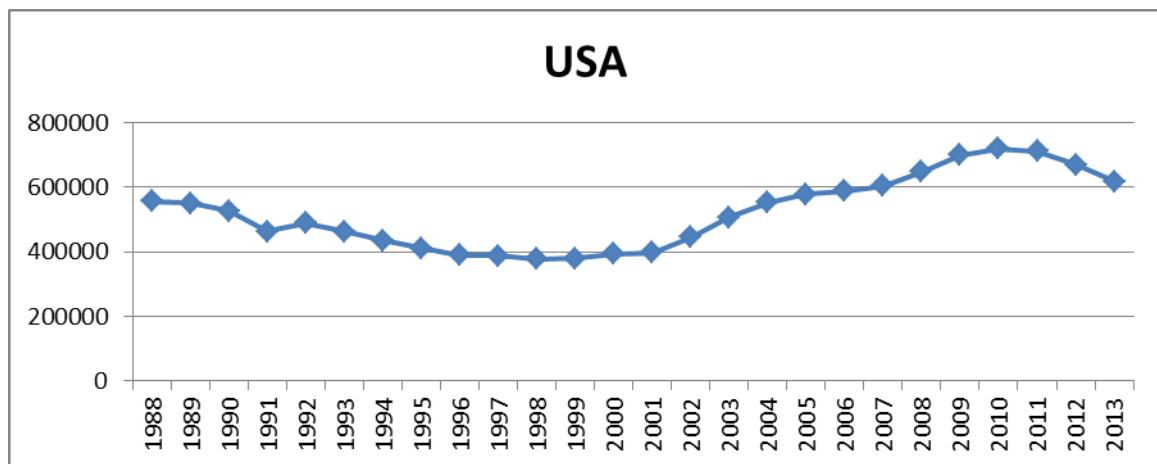
Legvégül 2011 novemberében arról állapodott meg a Kongresszus, hogy 2013-2023-ig 492 milliárd. US\$-ral csökkentik a védelmi büdztét. Az csökkentés időintervalluma, illetve az ekkor már kijelölt programok végig vitelét befolyásolták a csökkentések. A folyamatos viták, illetve a 2012-es választások még bizonytalanabbá tették a helyzetet, ezért volt szükség a DSG-re (Csiki–Molnár–Varga, 2012).

2009-2013-as évek között a folyamatos viták a költségvetésről azt eredményezték, hogy csak rövid távú intézkedések történtek, amelyek negatív hatásúak voltak. A hagyományos költségvetési ügymenet eltért a normális menetétől. A védelmi költségvetés ellenétbe került a költségvetési deficittel. Ugyanis az államadósság mértéke törvényileg szabályozott az Egyesült Államokban. Ha a hiány kezdi elérni a megállapított plafont, meg kell emelni. 2011-ben ez történt, az elnök a már említett Költségvetés-felügyeleti törvényt ratifikálta, majd megemelték az adósságplafont. A deficitcsökkentés megállapítása elmaradt az érdekellentétek miatt 2012-ben. A folyamatos időnyerés odavezetett, hogy tavaly március 2-án életbe léptek az automatikus kiadáscsökkentési intézkedések és a fentebb említett mértékben csökkentek a katonai kiadások. Az úgynevezett „fünyíróelv” mindent csök-

¹³ Defense Strategic Guidance.

¹⁴ Budget Control Act of 2011.

kentett egyaránt. Részben a politikai vita elhúzódásának, valamint a rövid távú érdekeltségeknek köszönhető a védelmi kiadások csökkentése (Balog, 2014, 97-100. o.).

9. ábra: Az Egyesült Államok védelmi kiadásainak alakulása reálértéken 1988-2013 (millió US\$)
Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

3.3.2. Védelmi kiadások Európában/ az Európai Unióban

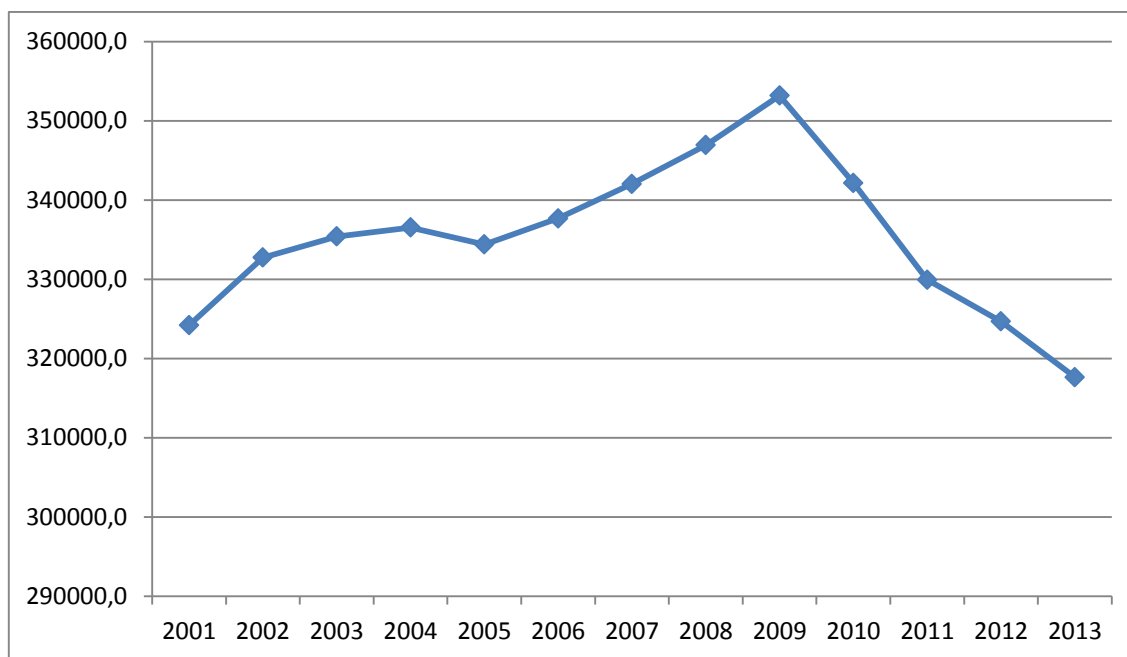
Az elmúlt években nem igazán történt olyan esemény Európában, amely ne lett volna kapcsolatban a gazdasági nehézségekkel, vagy a megszorítási politikával. Az utóbbi megoldás rövidtávon kétségtelenül az egyik leghatékonyabb módszer a megtakarításra, ez nem történt másként a védelmi szektor területén sem, sőt, az egyik legnagyobb mértékű költségvetési megszorítás itt volt tapasztalható. Az EU-ban például a tagállamok közül tizennyolc több mint 10%-kal csökkentette védelmi kiadásait (Etl, 2014.).

A védelmi miniszterek folyamatosan azon dolgoznak, hogy a legmegfelelőbb védelmi költségvetést tudják megteremteni nemzetük számára, azonban az országok között nagy különbség látszik ezen a téren. Több féle forgatókönyv létezik, de egyelőre a megszorító intézkedések a legkézenfekvőbbek. Az úgynevezett Pooling & Sharing (összevonás és megosztás) az elmúlt években a védelmi csökkentések talán legfőbb kitörési lehetőségét jelentette. A pénzügyi nyomás hatására több európai állam a kooperáció mellett foglalt állást, viszont a Pooling & Sharing hatással lehet a nemzeti szuverenitásra, amelyre főleg az Európai Unió tagjai nagyon érzékenyek.

Rengeteg lehetőség van az összevonásra és megosztásra (közel 300 terület), csak hogy példaként említsem a logisztikát, az oktatást, az üzemeltetést. Ezek olyan képességek, amelyek nem közvetlenül a frontvonalon vannak. Egyelőre elmondható, hogy ezek az intézkedések inkább összevonások, mint megosztások.

Fontos megemlíteni az eltérő ambíciószintet az EU-tagok közt, mivel továbbra is fenntartják az eltérő jogi, és alkotmányos keretek közt működő fegyveres erők telepítési jogát.

Rövidtávon, a költségmegtakarítások a különféle személyi állománnyal kapcsolatos, illetve fejlesztési programok megcsonkításához vezetnek. A felesleges projekteket kerülni kell. Hosszabb távon a közös nemzeti tervezés, a Pooling & Sharing kiterjesztése a katonai képességekre, a védelmi közbeszerzés valamint a K+F együttműködési területek orvosolhatják a problémákat (The Military Balance, 2012, 71-76. o.).

10. ábra 38 európai ország védelmi kiadásának alakulása reálértéken 2001-2013 millió US\$
 Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének (IISS) adatai szerint Ázsia és Óceánia (20%) együtt már meghaladta Európa (18%) védelmi kiadásainak mértékét. Ez a SIPRI adatai szerint tavaly még nem következett be, mivel ott még 0,5%-kal többet költött Európa, de mindkét adatforrás jól mutatja, hogy Európa kezd lemaradni. Kína többet költ, mint a három európai nagyhatalom együttevén, illetve Kína és Oroszország együtt meghaladják az EU-t. Természetesen nem biztos, hogy a nagyobb ráfordítás hatékonyabb is. A növekedés is lehet negatív hatású (France, 2014, 3. o.).

3.3.2.1. Visegrádi négyek

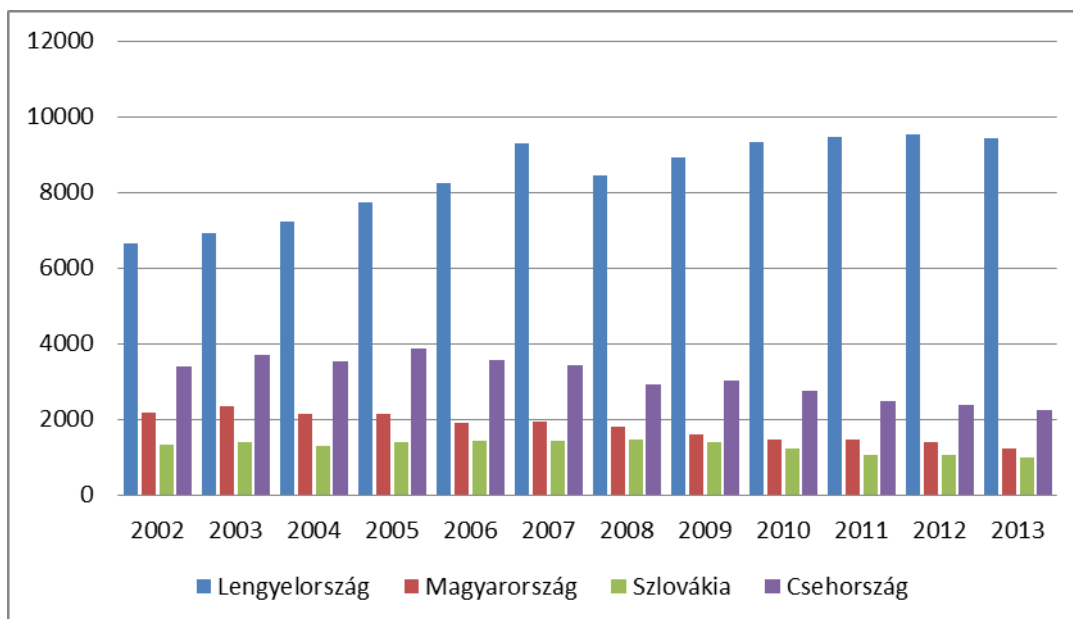
Lengyelország áll a legjobban, a visegrádi országok közül a védelmi kiadások tekintetében. Ami nem is csoda, hiszen sikeresen elkerülte a válságot, képes volt pluszforrásokat pumpálni a védelembe, amely a politikai szándéknak köszönhető. Haditechnikai fel-

újításokat hajtott végre, így aktív NATO tagnak mondható. A lengyel vélemény szerint a NATO elfordulása miatt önállóbbnak kell lennie Európának, de továbbra is a biztonság fő zálogának tekintik a Szövetséget (Szijj, 2013).

Csehország 2000-hez képest csökkentette haderejét egészen 2010-ig. 2009-ben 12%-kal csökkentette védelmi kiadásait, amely folytatódott 2010-ben is. A korábban tervezett állomány növelés az erőforrások hiánya miatt elmaradt. Ennek okai a sürgősség, és korrumpált beszerzések voltak. Átláthatóbbá kívánja tenni a beszerzéseket, ezen felül a haditechnika egy részét eladná.

Utódállamként Szlovákia nehezebb helyzetben volt a cseheknél, ennek ellenére 2000 óta fejleszti a haderejét. Haderejét tekintve kevés tapasztalattal bír. Reformokat vezetett be, de nem igazán vált sikeressé. 2015-re képessé akar válni konfliktusmegelőző feladatok végrehajtására. A védelmi kiadásait GDP arányosan 1,8-1,9%-ra akarja emelni. A válság miatt 10%-os csökkentést kellett végrehajtania, amelynek következménye a balkáni erőinek kivonása lett.

Hazánk sok problémával küzdött a rendszerváltás után, mint például az óriási tömeghadsereg, vagy az elavult haditechnikai eszközpark. 2004-től megszüntettük a sorkatonai szolgálatot. 2009-ben Magyarország kiadta Nemzeti Katonai Stratégiáját. Ebben meg lettek jelölve olyan prioritások, mint például a válságkezelő műveletek expedíciós csapatainak innovációja, a hazai légtér biztosítása stb. 2009-től a védelmi kiadásokat GDP arányosan növelni kívántuk, de a válság ezt megakadályozta. Az utóbbi években a csehekhez hasonlóan hazánk is fel kívánja gyorsítani a korrupciót, illetve nagy hangsúlyt helyez az önkéntes tartalékos rendszer kialakítására (Asztalos, 2011).

11. ábra: A Visegrádi 4-ek védelmi kiadásai reálértéken 2002-2013 (millió US\$)
 Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

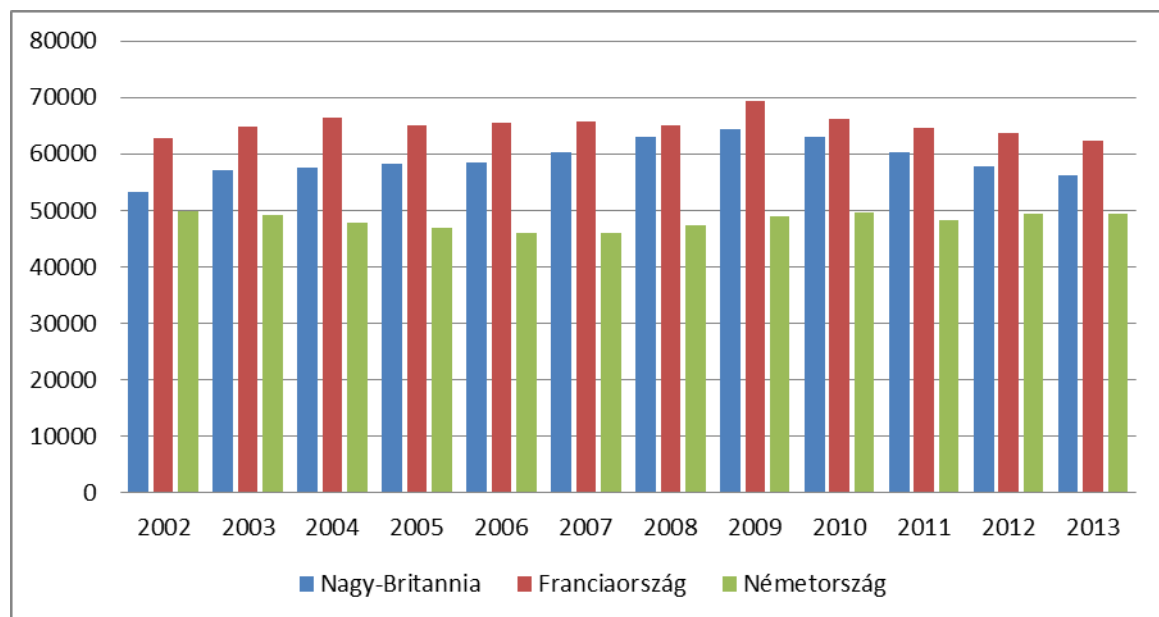
3.3.2.2. A három európai nagyhatalom

Franciaország mindig is meghatározó eleme volt az euro-atlanti térségnek. 2009 óta ismét tagja a NATO katonai szervezetének, azonban kettős célkitűzése máig megmaradt, azaz részt vesz a NATO missziókban, viszont egyaránt meg kívánja erősíteni az EU biztonság- és védelempolitikáját is. Bizonyos források szerint a 2%-os ajánlást védelmi kiadásában már ő sem tudta teljesíteni. Folyamatosan próbálta fenntartani a kiadások mértékét, de a válság Franciaország helyzetét sem könnyítette meg (Vajkai, 2013, 1. o.).

Nagy-Britannia a másik legerősebb hatalom Franciaország mellett. Teljes mértékben NATO elkötelezett, emellett az USA fontos partnere. A pénzügyi válság megviselte a briteket, de ennek ellenére próbálják expedíciós képességeiket fenntartani. A grafikon is jól mutatja, hogy Nagy-Britannia csökkenő trendet mutat a védelmi ráfordításokat tekintve. Ha meg akarja tartani vezető szerepét a transzatlanti térségben, illetve globális szinten egyaránt, akkor hosszabb távon növelnie kell majd a biztonsági kiadásait (Selján, 2013, 1. o.).

Németország Európa legerősebb, legdinamikusabb gazdaságával rendelkezik. Azt hihetnénk, hogy ez maga után vonja az aktív szerepvállalást a védelempolitikában is, azonban a németek jellemzően „*antimilitarista*” nézetei, valamint külön utas politikája az utóbbi időben kritikát vont maga után, ennek ellenére a válságkezelő missziókban szerepet vállal mindig. Jelentős haderőreformot hajtottak végre 2010-ben. Ha megfigyeljük a véde-

lemre szánt forrásait igen csak kis intervallumon belül láthatók változások, így egyfajta stagnálást állapíthatunk meg Németország esetében (Csiki, 2013, 1. és 8. o.).

12. ábra: Európa három meghatározó gazdasági hatalmának a védelmi kiadásai reálértéken 200-2013 (millió US\$)

Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

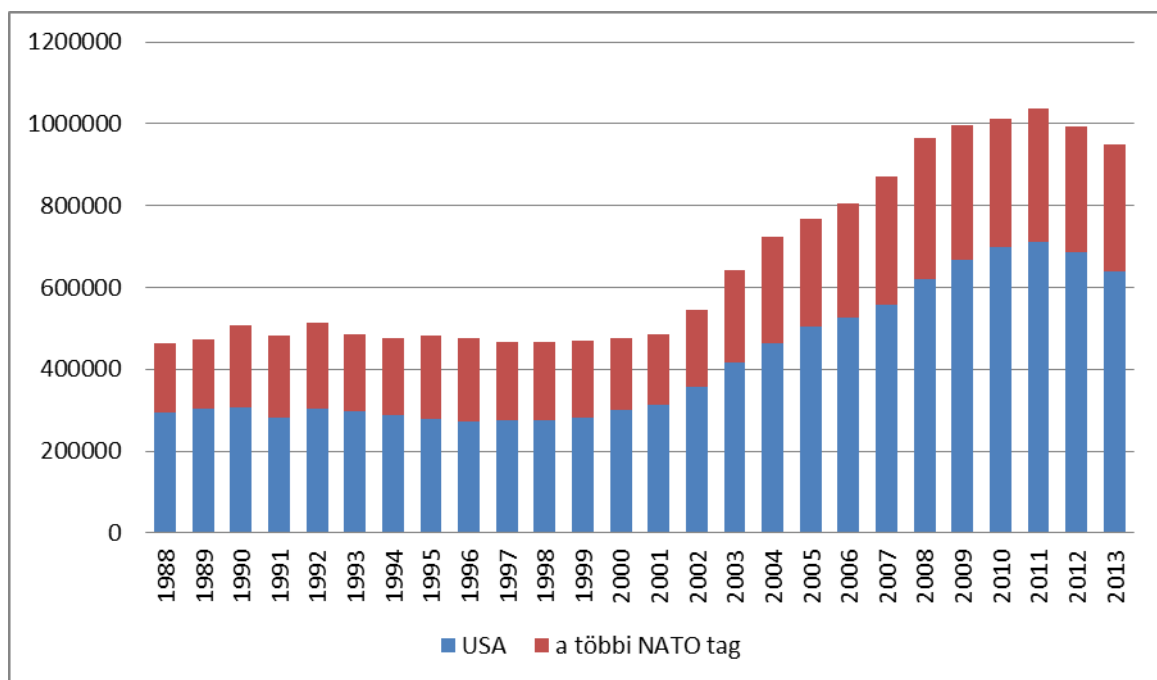
3.3.3. A védelmi kiadások alakulása a NATO-ban

A trendeket látva az Észak-atlanti Szerződés Szervezete forráshiánnyal fog küzdeni a következő évtizedben, mégpedig a tagok védelmi kiadásainak lefaragása miatt. Fontos leszögezni, hogy a költségvetés kiigazítása, ezen felül az államadósság mérséklésére tett kísérletek képezik a forráselvonások okait, nem a biztonsági kihívások megszűnése. A kormányok annyit csökkentettek, amennyit csak lehetett, így nem vették észre, hogy hosszabb távon ez hatással lesz a nemzeti haderőkre is. Ez vezetett: a hadseregek létszámcsökkenéséhez, a fejlesztési programok leállításhoz, beszerzési projektek visszamondásához illetve a haditechnika csökkentéséhez. A mennyiségi csökkentés minőségi romlást idézett elő. A szárazföldi haderők kisebbek lettek, az USA érdekeltségei áthelyeződtek, így a biztonságpolitikai terhek az európai NATO tagokra zúdultak. Az erőforrások kimerülése következtében, ha ténylegesen magára marad Európa, előfordulhat, hogy nem tud párhuzamos missziókat vállalni.

Az európai haderők 20 év alatt fejlődtek, azonban mégis rendszerbeli hibákkal küzdenek. A személyi kiadásokban aránytalanság van. A csökkentett kiadások ellenére az európai tagok többet költenek a személyi állományra, mint az USA. A hadiipart az össze-

hangoltság hiánya jellemzi. A K+F igen csak korlátozott, a haderők közti kooperáció szintje összeegyeztethetetlen a nemzetek szuverenitásához való ragaszkodás, a bürokrácia valamint a politikai támogatottság hiánya miatt. Az elkövetkező évek során ez odáig vezet majd, hogy a védelempolitikai szerepvállalása az európai NATO tagoknak évről-évre le fog épülni (Csiki, 2014, 88-90. o.).

A Barack Obama által ismertetett Stratégiai iránymutatás bizonyítja, hogy szerepét csökkenti az amerikai fél Európára, illetve a NATO-ra nézve. Ha befejeződik az afganisztáni kivonulás az euro-atlanti partnerek közti viszony változni fog. Az Egyesült Államok folyamatosan hatékonyabb költsékezésre buzdítja az európai NATO tagokat. Az Európában állomásozó csapatainak közel negyedét kivonja a régióból. Az Egyesült Államok elfordulásával ez most már ténylegesen a Szövetség európai tagjaira fog hárulni, amelynek megoldása nem lesz könnyű feladat. Az USA növelné szerepét a NATO-n keresztül, de ilyen gyenge hozzájárulás mellett ez lehetetlen, azonban az Egyesült Államok képességei továbbra is elérhetőek lesznek a tagok számára (Csiki – Molnár – Varga, 2012).

13. ábra: Az USA, valamint a NATO-tagállamok védelmi kiadásai nominálértéken 1988-2013 (millió US\$)

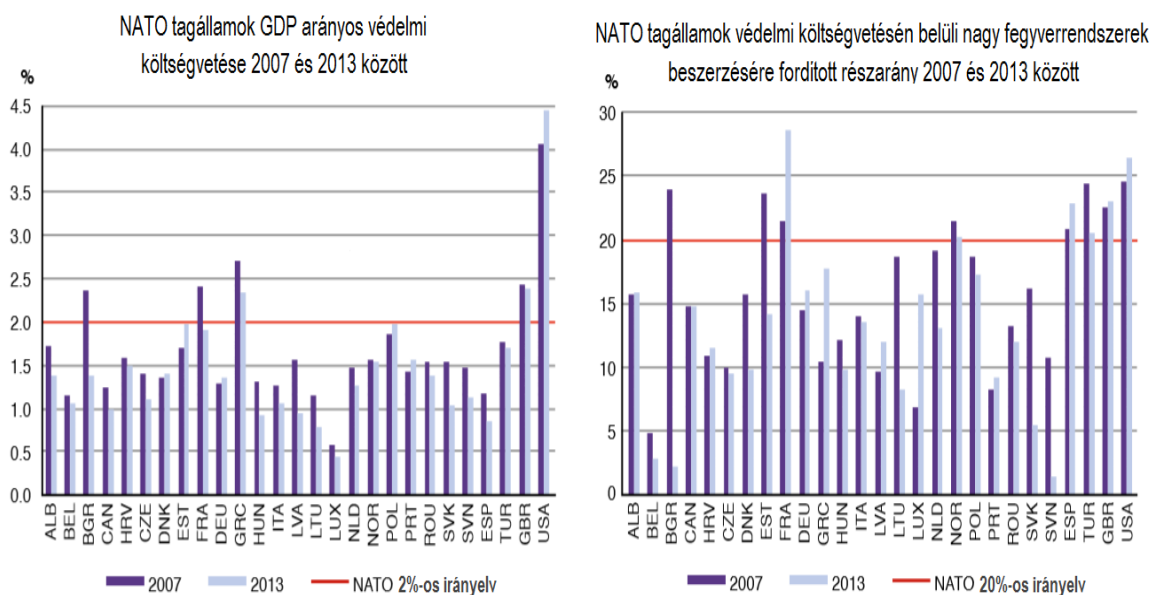
Forrás: SIPRI Military Expenditure Database, 2014. (saját szerkesztés)

A 9. ábra jól szemlélteti, hogy az Amerikai Egyesült Államok, valamint az európai NATO-tagok közti teherviselés a vizsgált időintervallumon belül aránytalanságot mutat. Az USA 2002-ben 65,3%-át, 2010-ben már 69%-át adta a védelmi költségvetéseknek. Ha reálértéken számolunk, akkor ez még magasabb számokat eredményez. Tavaly ez 2%-kal

ugyan csökkent, de ennek ellenére megállapítható, hogy a 21. században évről-évre kis túlzással igaz az, hogy az USA a NATO költségeinek a kétharmad részét egyedül állja, az európai NATO tagok, pedig összesen tudják csak az egyharmad részt biztosítani.

A NATO ajánlása, hogy a tagállamok GDP-jük minimum 2%-át fordítsák a védelemre. A Világbank adatbázisa szerint tavaly öt ország: Franciaország, Görögország, Törökország, Nagy-Britannia illetve Portugália volt képes nemzeti össztermékének 2%-át a védelmi kiadásokra fordítani.

A SIPRI adatai szerint a 2%-ot az említett országokon felül még Észtország volt képes teljesíteni. A The Secretary General's Annual Report 2013-as grafikonján már az látható, hogy csak Nagy-Britannia és Görögország tudta teljesíteni az ajánlást, illetve a lengyelek voltak, akik 2%-on álltak.

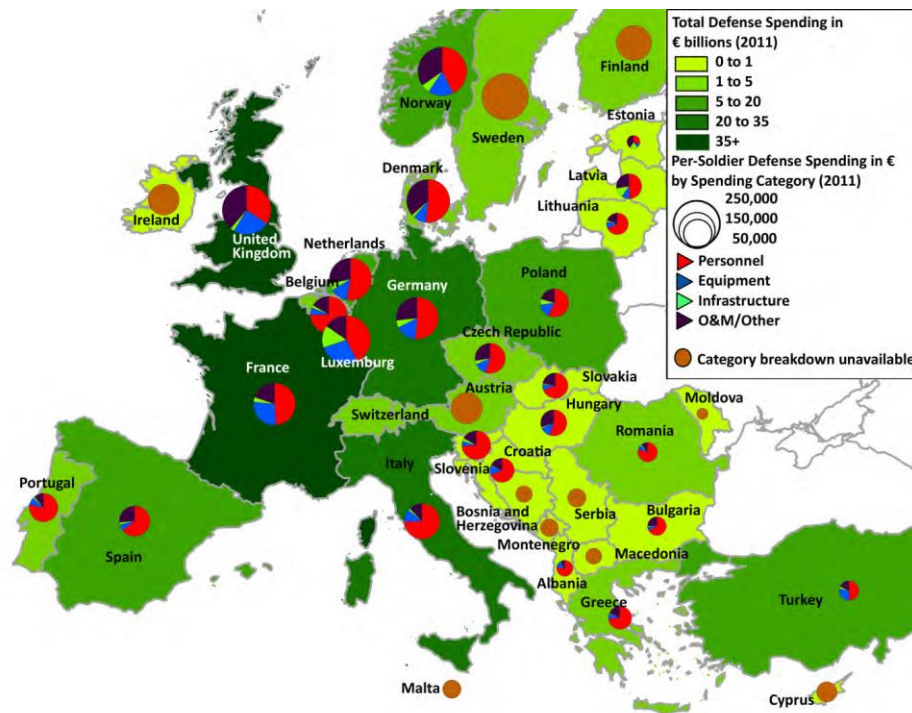

14. ábra: A NATO tagok 2%-os GDP arányos felajánlásainak alakulása, illetve a nagy fegyverrendszerekre fordított 20%-ok 2007-2013 között

(Forrás: The Secretary General's Annual Report 2013)

A 15. ábra Európa országainak védelmi költségvetésének mértékét, kategóriánkénti eloszlását illetve az egy katonára jutó kiadásokat tárja elénk. A Center for Strategic and International Studies elemzése szerint 2001-2011 között 37 európai országban összesen évi átlag 1,8%-os csökkenés volt tapasztalható, ennek ellenére az egy katonára jutó kiadások a 2001-es 76700 euróról 2011-re már 100800 euróra emelkedett. Az általa vizsgált 37

országból 28 növelni tudta az egy katonára fordítható pénzeket (Center for Strategic and International Studies, 2012, 1-2. o.).

15. ábra: Az európai országok védelmi kiadásai, az egy katonára jutó összegek és a kategóriákra való arányos felbontása 2011-ben euróban kifejezve

Forrás: European Defense Trends 2012: Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base. CSIS, 2012, 3. o.

A védelmi kiadásokat kategóriákra bontva elemeztem a Financial and Economic Data Relating to NATO Defence adatai alapján. Terjedelmi okok miatt csak a 2009-es, illetve a 2013-as évet vettem górcső alá. Ami nagy általánosságban megállapítható, hogy a személyi¹⁵ kiadások teszik ki a legjelentősebb részét a katonai költségvetéseknek átlagban, mindkét vizsgált évben (2009 – 57%, 2013 – 59,6%). A második helyen az egyéb¹⁶ kiadások vannak (2009 – 24%, 2013 – 23,7%). A hadfelszereléssel¹⁷ kapcsolatos kiadások képezik a harmadik kategóriát (2009 – 15,7%, 2013 – 13,4%). A legkisebb kategória az inf-

¹⁵ A személyi kiadások tartalmazzák a NATO esetében a katonai, civil illetve a nyugdíjra szánt kiadásokat.

¹⁶ Az egyéb kategória tartalmazza az üzemeltetési és karbantartási költségeket, valamint más K+F kiadásokat.

¹⁷ Ez a kategória tartalmazza a fontos felszerelésekkel kapcsolatos kiadásokat és a K+F-et.

rastruktúra¹⁸ kiépítésére, fejlesztésére fordítandó forrásokat jelenti (ez mindkét vizsgált évben 3,3% átlagosan).

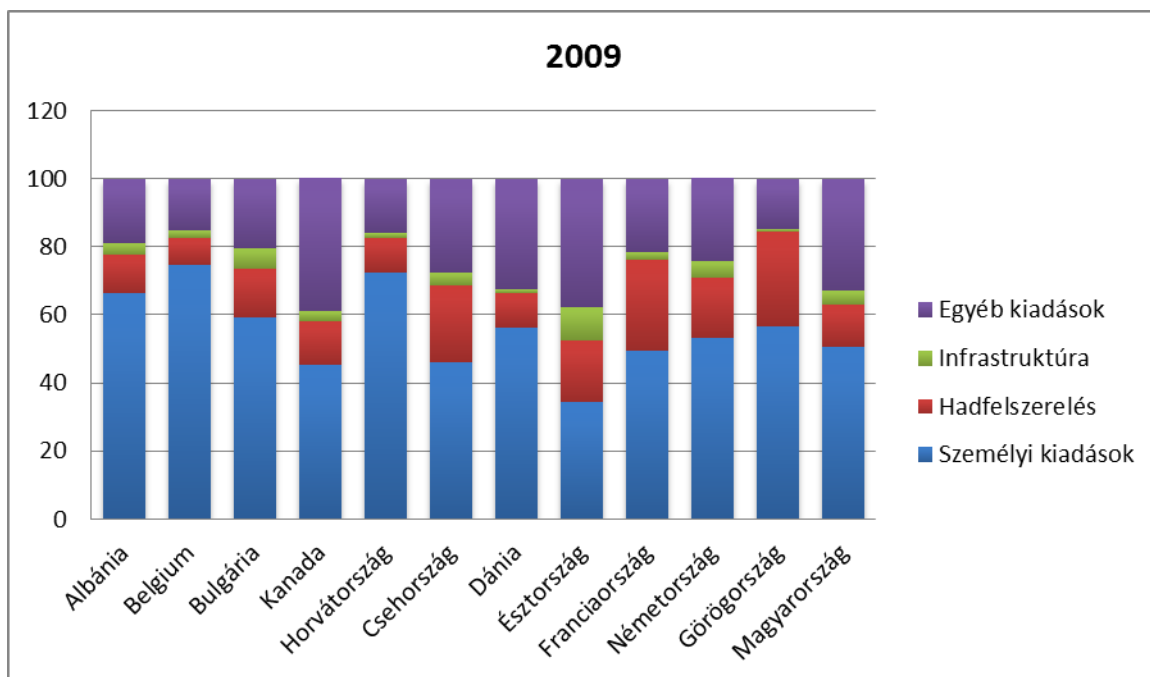
A Szövetség európai tagjai általánosságban sokat költenek a személyi kiadásokra. Ha megnézzük, a két vizsgált évet első ránézésre szinte alig lehet változásokat látni. A személyi kiadások tekintetében 2009-hez képest 14 tag növelte ebben a szektorban a kiadásait, 12 csökkentette. Az USA több mint 10%-kal csökkentett, ezzel szemben Csehország, Bulgária 16%-kal, Szlovákia 18%-kal emelte a személyi költségeket.

A hadfelszerelésre Görögország 2009-ben 27,8%-át költötte forrásainak, de ez tavaly már csak 17,7% volt. Csehországban szintén nagyarányú volt a csökkentés. A belgák védelmi büdzsájuk csupán 2,8 %-át fordították erre a célra. Románia 6%-kal növelte az eszközbeszerzését.

Az infrastruktúrába investált forrásokat elemezve a következő érdekességek láthatók. Az észtek költöttek (10%) a legtöbbet az infrastruktúrára 2009-ben, és ez tavaly sem változott (11,1%). A másik érdekes dolog, hogy Portugália abszolút nem költ az infrastruktúra fejlesztésére.

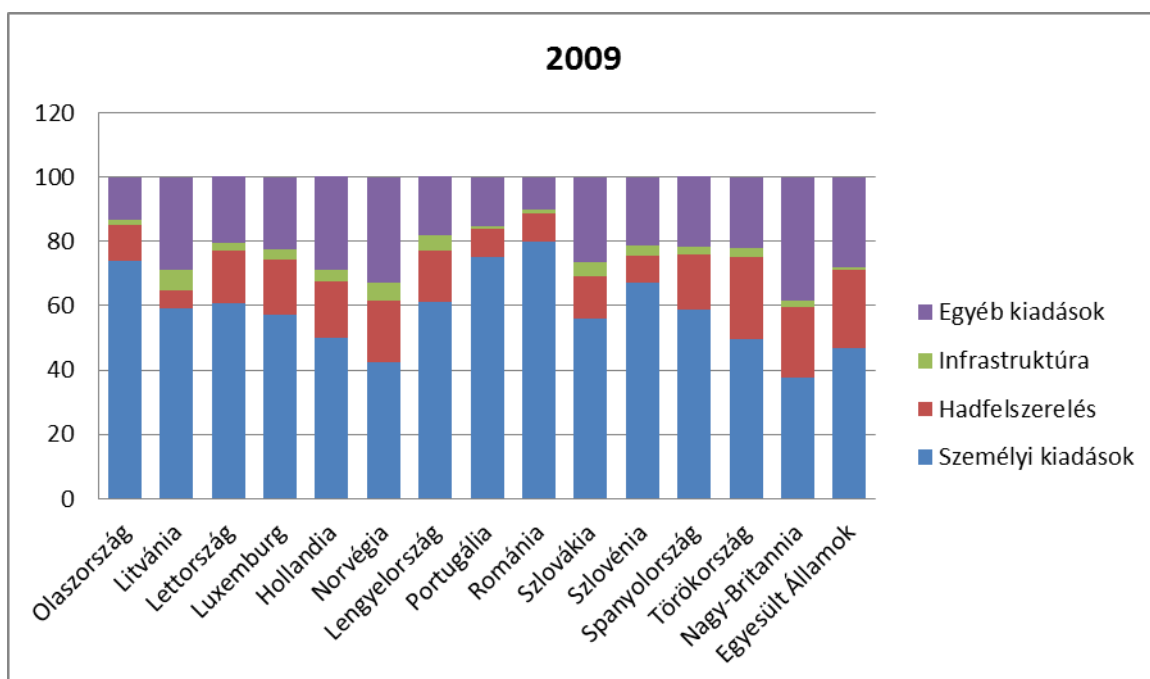
Az egyéb kiadások tekintetében több tag csökkentette ezt az arányt. A németek és a franciák csökkentettek, de a britek növelték kiadásait ezen a téren, azonban hozzá tehetjük, hogy a mindkét irányba történő változás elenyésző. Kanada 8%-os csökkentése volt a legnagyobb ebben a szektorban.

¹⁸ Ez a kategória tartalmazza a NATO közös infrastruktúráját, ezen felül a nemzeti hadseregek által épített utakat.

16. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.

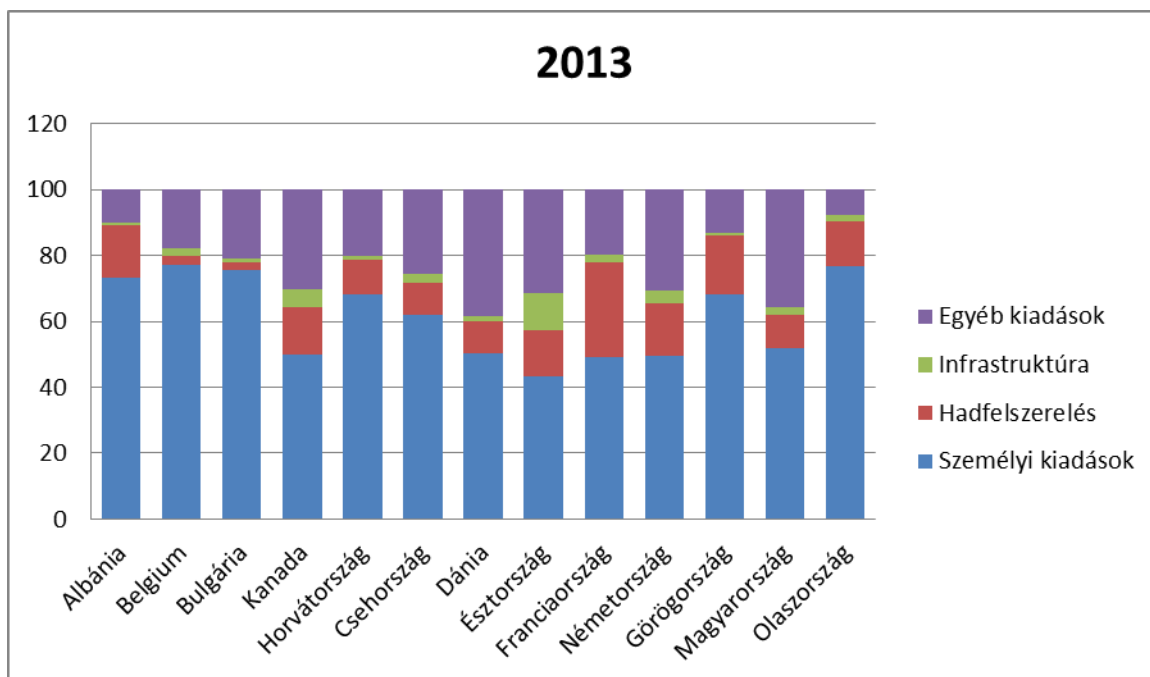
Forrás: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence adatai alapján, 2014. (saját szerkesztés)¹⁹

17. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.

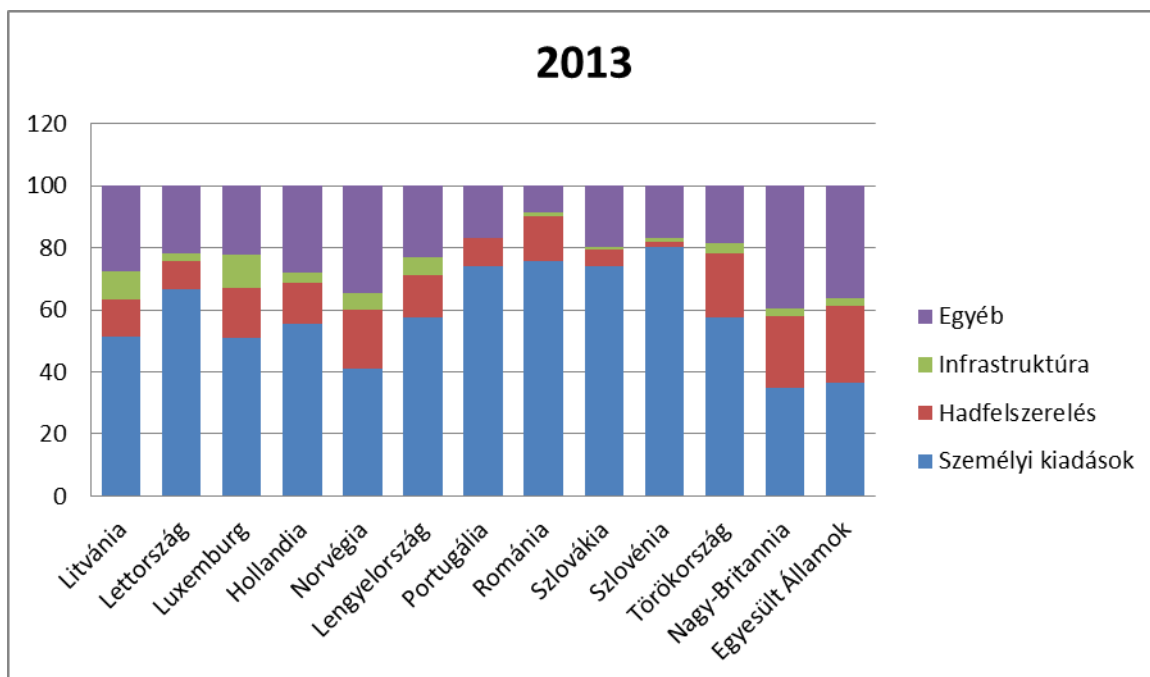
Forrás: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence adatai alapján, 2014. (saját szerkesztés)

¹⁹ Mivel Izland nem rendelkezik katonai erővel, ezért nincs adat róla.

18. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.

Forrás: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence adatai alapján, 2014. (saját szerkesztés)²⁰

19. ábra: Az európai NATO tagok védelmi kiadásai kategóriákra lebontva (%) 2009.

Forrás: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence adatai alapján, 2014. (saját szerkesztés)

²⁰ A 2013-as évben Spanyolországról nem volt adat.

A válság, hatással volt a védelmi kiadásokra. A fejlett országok csökkentett kiadásait, azonban a fejlődő országok tovább tudták növelni a védelemre fordított forrásaikat.

A transzatlanti térségben a hidegháború végével béke volt megint. Az USA győztesnek mondhatta magát, Európa kevésbé. Az amerikaiak el is kezdték átszervezni iparukat, ennek megfelelően a védelmi szektort is, azonban Európában ez elég könnyelműen ment végbe. Mindkét fél csökkentette haderejét, az elavult haditechnikát kivonásra került. Azonban a csökkentési időintervallum hosszabb volt az európai félnél. 1998-tól növelték a katonai költségvetéseket megint egészen a gazdasági válságig. A NYEU beolvasztása körüli bizonytalanság is okozhatta, hogy ilyen csekély volt ekkor a védelemre szánt források mértéke. Az USA-ban is csökkentették a kiadásokat, de a növekedés mértékét csökkentették inkább. A 2000-es évek elejéig az európai NATO tagok katonai kiadásainak csökkentése vezethet oda, hogy lépéshátrányba kerültek az USA-val szemben. Mindkét fél a 2001-2002-től többet költött, ennek oka lehet a terrorizmus elleni harc megindítása. A válság kibontakozásával az európai országok sorra kezdték alkalmazni a megszorító politikákat. Az Egyesült Államokban a csökkentés okai jó részt a politikai késlekedés, valamint az állandó viták miatt történt. Európában a nagyhatalmak egyéni érdekeikkel foglalkoztak, a kisebb államoknak pedig orientálódni kellett valamelyik félhez. Az elvonások odáig vezettek, hogy a régió biztonságát felügyelő Észak-atlanti Szerződés Szervezetére is negatívan hatottak az európai NATO tagok átgondolatlan, felelőtlen politikai döntései. A képességek csökkentésével a Szövetség hitele kezdett romlani. A mennyiségi leredukálások a minőség rovására mentek. Az USA már a 90-es évektől kezdve többet investált a Szövetségbe, mint az európaiak, ez az aránytalan teherviselés az utóbbi évek csúcstalálkozóin állandó vitatéma. A GDP 2%-ának teljesítése alig néhány tagországnál látható. A védelmi kiadások kategóriái közül az látható, hogy az európai NATO tagok keveset investálnak a kutatás-fejlesztésbe, így nem csoda, hogy hadiiparuk le van maradva az USA-hoz képest. Emellett a személyi állományra nagyon sokat költenek, annak ellenére, hogy folyamatos létszámcsökkentések vannak.

A visegrádi négyek közül Lengyelország jól használta ki a válságot, mert csak 2009-ig csökkentek kiadásai, de 2011-ig ismét növelte a védelmi költségvetését. A második Csehország viszont folyamatosan egészen tavalyig csökkentette védelmi forrásait. Hazánk és Szlovákia jóval kevesebbet költ a védelemre.

A három nagyhatalom közül Franciaország dominál, de ő sem mutat folyamatos növekedést hol csökkenti katonai kiadásait, hol növeli. Németország inkább stagnáló képet mutat, Nagy-Britannia az a három közül, amely a legtöbb csökkentést produkálta a válság

kirobbanása után. Ennek ellenére a britek keveset költenek a személyi állományra, amely tény a németekről illetve a franciákról nem mondható el. Emellett ők fektetnek be legtöbbet a K+F-be is. Magyarország, Dánia, Norvégia és Kanada, amelyek még közel ilyen mértékben teszik ezt.

Általánosságban mondható, hogy az európaiak sokat költenek a személyi állományra, az infrastruktúra fejlesztésére, a kutatás-fejlesztésre azonban keveset. Ebből is látszik, hogy a védelemre szánt pénzek nem átgondoltan kerülnek elköltsékre.

A számok, grafikonok elemzése után nézzük a két nemzetközi szervezet védelempolitikával kapcsolatos tevékenységét.

4. AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETE

4.1. A MEGALAKULÁSA

Az „észak atlanti szerződést” - más néven a washingtoni szerződést – 1949. április 4-én írta alá a 12 alapító ország külügyminisztere Truman amerikai elnök előtt a washingtoni külügyminisztériumban. Maga a szerződés az Amerikai Egyesült Államok elnökének a bejelentésével lett hatályos 1949. augusztus 24-én (Brian, 1999, 8. o.).

A NATO egy politikai, gazdasági és katonai szövetség, amelynek jelenleg 28 tagállama van. Szervezeti felépítése polgári és katonai szervekből áll.²¹

4.2. STRATÉGIÁI AZ EZREDFORDULÓIG

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének aktuális stratégiai koncepcióit a Katonai Bizottság állítja össze. Ezekből a dokumentumokból tudható a Szövetség aktuális politikája, stratégiája. Alapvetően két részre lehet bontani a NATO stratégiáit. Az első részbe a hidegháború előtti, a másikba értelemszerűen a hidegháború utáni stratégiák tartoznak.²²

4.3. A NATO A 21. SZÁZADBAN

A 2001. szeptember 11-ei terrorcselekmény léptette először életbe a „kollektív védelem” fogalmát. Ebből kifolyólag az ezredforduló után egyre többször tartottak találkozót a NATO tagállamai.

A 2002-es prágai csúcstalálkozón a szeptember 11-én történt események ellenére, a képességfejlesztés volt a fő téma, nem a terrorizmus megerősödésének kérdése. A zárónyilatkozatban hangzott el, hogy a Szövetség a terrorizmust valós fenyegetésként értékeli, aminek létezését el is utasítja.

Két évvel később Isztambulban világossá tette a NATO, hogy a tömegpusztító fegyverek és a terrorizmus a Szövetség mellett a nemzetközi biztonságot is fenyegeti.

Ezután 2006-ban, Rigában került sor újabb csúcstalálkozóra. Itt már bővebben kitértek a biztonság értelmezésére. Megállapították, hogy a biztonsági környezet olyan összetett kihívásokat tartalmaz, mint a globális méretű terrorizmus, tömegpusztító fegyverek, vagy a bukott államok instabilitásából adódó fenyegetések. Itt fogadták el az Átfogó Politikai

²¹ Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák- 2. Szervezeti felépítés – NATO.

²² Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák - 3. A NATO katonai stratégiája.

Iránymutatást. Ez egy iránymutatás volt a képességfejlesztés terén, amely segítette meghatározni a fenyegetéseket (Csiki, 2010).

A 90-es évek lezáratlan missziói, illetve a 21. század kihívásai, katonai missziói mind próbára teszik a NATO képességeit. A Szövetség *„annyira tud jó lenni, amennyire azt a tagjainak kollektív akarata és ambíciószintje megengedi”*. Meg kellett határozni, hogy milyen haderőre van szükség, és hogyan legyen finanszírozva. A legköltséghatékonyabb megoldásra kell törekedni. Sajnos nem voltak összhangban a NATO 2006-os átfogó politikai iránymutatás dokumentumában leírt feladatok a valóságban rendelkezésre álló képességekkel. Magyarul a Szövetség elméletben rendelkezik stratégiával, de az nem biztos, hogy kivitelezhető is a gyakorlatban. Ez a rés generálja a „külön utas” politikákat, a vitákat a tagok között. Egyetlen NATO-tagország sem tud választ adni olyan fontos kérdésekre, hogy *„milyen biztonsági képet szeretnének a Szövetség tagjai teremteni tíz év múlva? Hogyan lehet felkészíteni a legjobban a társadalmat, hogy a jövő biztonsági kötelezettségeinek költségeit vállalja? A bukaresti csúcs már felvetette az új stratégiai koncepció megalkotását. A stratégia újragondolásának legfőbb prioritásai: a kollektív védelem, a haderő szerepének meghatározása, bővítésekkel kapcsolatos lépések, a tervezési átalakítás gyorsítása* (French, 2008).

A közelgő NATO csúcstalálkozó kapcsán fontos kérdésekről tárgyalt a Szövetség. Három olyan dologról, amelyek szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A NATO globális szerep felé tör, próbálja bővíteni tagjaink a létszámát, azonban a keleti bővítés (Ukrajna és Grúzia felé) lehetősége már orosz érdekeket sért. A globális szerepet jól meg kellett terveznie a NATO-nak, hiszen konszenzuson alapuló döntéshozatala az egyre több tagország miatt lassíthatja a működést. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete nem lesz képes mindenhol elsőként beavatkozni, és talán nem is kell így tennie. Oroszországgal pedig folyamatos párbeszédre van szükség. Ahol szükséges, ott stratégiai partnerkapcsolatot kell kialakítani. A NATO-nak továbbra is arra kell összpontosítania, hogy *„segítsen másoknak, hogy segíthessenek magukon”* (Kupchan, 2009).

A 2008-ban megrendezésre kerülő bukaresti csúcstalálkozóján a terrorizmus már fő téma volt. A terrorizmust, terrorszervezeteket összekapcsolták a tömegpusztító fegyverekkel.

Egy évvel később Strasbourg-Kehlben elfogadták a Nyilatkozat a Szövetség Biztonságáról szóló közleményt. Ebben a NATO kijelenti, hogy tovább folytatja a fegyverzetellenőrzést, csökkenti nukleáris és hagyományos harci eszközeinek mennyiségét. A NATO továbbra is nyitott marad Európa demokráciái előtt, akik képesek teljesíteni a Szö-

vetség követelményeit. A világ nemzeteinek újszerű, globális kihívásokkal kell szembenéznie, mint például a terrorizmus, kibertámadások, tömegpusztító fegyverek. Ezen kívül ide sorolhatók az éghajlatváltozás, energiabiztonság, és a törékeny államigazgatással rendelkező államok instabilitása. Ehhez javítani kell a képességeket. A költséghatékonyság érdekében a Szövetség tagállamainak meg kell osztaniuk a felelősséget. Egy rugalmas, bármikor, bárhol bevethető haderőt kell létrehozni, valamint a NATO szerkezetét meg kell újítani. Meg kell erősíteni a NATO képességeit, hogy fontos szerepet játszhasson a válságkezelésben. A cél az együttműködés megerősítése az ENSZ-szel, valamint az Európai Unióval, amely a katonai-civil szerepvállalást hívja életre. Ez az átfogó megközelítés Afganisztánban, vagy a Nyugat-Balkánon is jól megfigyelhető volt (Declaration on Alliance Security, 2009).²³

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének főtitkára Anders Fogh Rasmussen létrehozta 2010-ben az „Új Biztonsági Kihívások Igazgatóságát”. Ezáltal a Szövetség megpróbálta összefogni azokat a feladatait, amelyek a biztonsági fenyegetések megfigyelésére, valamint elemzésére irányulnak. A terrorizmus, energiabiztonság, számítógépes támadások, természeti katasztrófák, tömegpusztító fegyverek mind különböző kihívások, de a közös bennük a biztonságra való negatív hatásuk. A jelenkori kockázatok nem biztos, hogy az egész NATO-ra jelentenek veszélyt, például egy számítógépes támadás valamely ország ellen. Így nem is biztos, hogy szükséges a katonai beavatkozás. A harmadik tény ebből adódóan, hogy ezek a fenyegetések nem csak külföldről, hanem belföldről is származhatnak, illetve nem pusztán katonai jellegűek, hanem például gazdaságiak. Az új részleg figyelemmel kíséri a világ eseményeit, majd elemzi ezeket és eldönti hatást gyakorolnak-e a Szövetség biztonságára (Iklódy, 2010).

4.4. 2010. LISSZABON

2010 októberére vitatták meg Brüsszelben az új koncepció vázlatát, de ezt megelőzően május 17-én a NATO tagjai saját véleményüket is kifejtették a készülő dokumentummal kapcsolatban (Csiki, 2010).

A Madeleine Albright féle jelentés:

²³ Declaration on Alliance Security: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm.

Először a stratégiai keretet vizsgálták. A biztonsági környezetet befolyásoló tényezőket sorrendbe állították. A csoport által kialakított rangsor mutatta, hogy a globális kihívásokra helyezték a hangsúlyt. A Szövetségnek három fontos feladatát jelölte meg a jelentés.

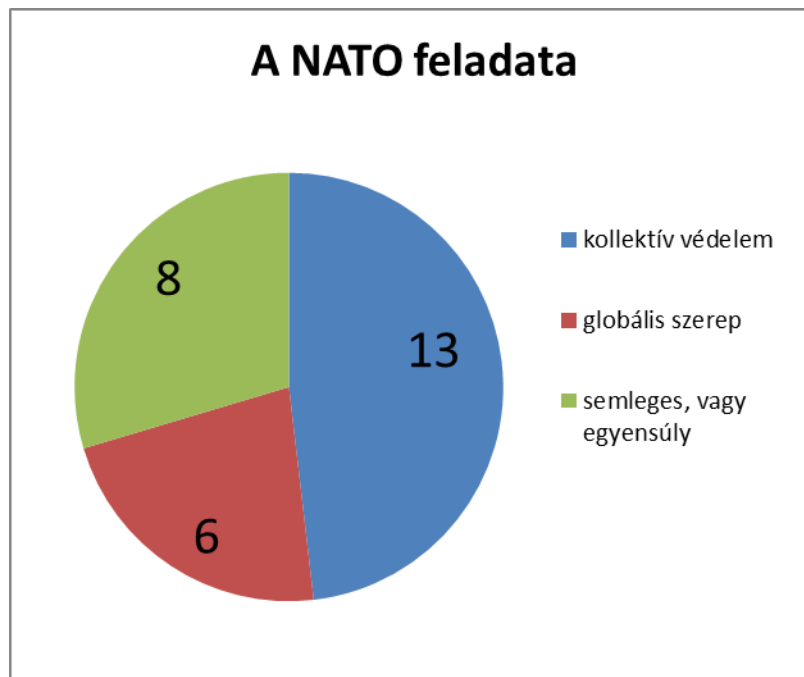
A fő feladata a NATO-nak továbbra is a védelem, illetve az elrettentés maradt. A második legfontosabb feladat a szövetségi hozzájárulás a szélesebb euro-atlanti térség biztonságához. Itt kiemelték a balkáni szerepvállalást, illetve ez elért eredményeket. Érdeke a NATO-nak továbbra is, hogy segítse a régiót, de ehhez szorosabb együttműködésre van szükség a partnerekkel (ENSZ, EU). Megállapították, hogy a NATO jelenléte még mindig szükséges a Nyugat-Balkánon. A harmadik fontos feladat a válságkezelés és a konzultáció fenntartása volt. A külföldi missziók szükségességére utaltak itt.

Ahhoz, hogy az előző feladatok teljesíthetők legyenek a partnerség a kulcs. A NATO-Európai Unió közti együttműködés elmélyítése nagyon fontos. A jelentés szerint el kell ismerni az EU katonai törekvéseit. Az együttműködésnek mindenféleképpen költséghatékonynak kell lennie. Az információk cseréje, egyeztetések a két fél közt gördülékenyebbé tehetik a kapcsolatot. Elismeri az Unió katonai törekvéseit, viszont az együttműködés mikéntjére mégsem ad választ. Oroszországgal való együttműködésben az elsődleges a jó politikai kapcsolat kialakítása. A területen kívül szerepvállalás fontos eleme a jelentésnek, illetve a NATO-nak is. A szervezeti kérdésekben igencsak bizonytalan ez a jelentés. A pénzügyi reform bevezetéséről sok információt nem tudunk meg, mint ahogy a lehetséges bővítéssel kapcsolatban sem kapunk egyértelmű képet. A katonai képességeket a feladatok jellege, valamint a rendelkezésre álló források határozzák meg. A tagállamok közt felkészültségbeli és hozzájárulási különbségek vannak, amelyek okot adhatnak a kohézió megingására. Ezek kiküszöbölésére megjelentek olyan lehetőségek, mint például a közös finanszírozás, fejlesztés. A civil-katonai képesség fejlesztését szorgalmazta a jelentés a NATO számára.

A másik jelentés a Lengyel Külügyi Intézettől származott, amely bemutatta, a Szövetség tagállamainak elvárásait az új stratégiai koncepcióval szemben, valamint, hogy milyen a viszonyuk az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez.

A jelentés összefoglalását fogom elemezni a következőkben.

A tagok a Szövetség feladatát illetően igen megosztottak. Egy grafikonnal szemléltetném ezt, amely jól mutatja az arányokat az 5. cikkely, valamint a NATO globális ambíciói iránt, harmadik kategóriát képezik azok az országok, akik semlegesek, vagy éppen a két feladat egyensúlyát tartják fontosnak:

20. ábra A NATO feladata (saját szerkesztés)

Forrás: A formálódó új NATO-stratégia- két jelentés alapján

A transzatlanti térség két nemzetközi szervezetének kooperációját a többség fontosnak tartotta. Ez mondható el a Szövetség bővítéséről is, azonban ezen a téren voltak olyan nemzetek, akik a bővítést saját érdekszférájuk irányában képzelték el. Azonban fontos megjegyezni, hogy jelentős része ezeknek a tagoknak a Nyugat-Balkán államai felé tenné nyitottá a csatlakozást. Az expedíciós erők fejlesztésének fontossága mellett érvelt Norvégia, Hollandia, Portugália és Görögország. Franciaország, Németország, Belgium és Luxemburg csak néhány a globális szerepet ellenzők között. Hazánk inkább a két feladat közti egyensúly megteremtésére helyezné a hangsúlyt. A britek, az amerikaiak, kanadaiak és a dánok kiterjesztenék a Szövetség feladatait más területekre is. Ami pozitívum hazai részről, hogy a lengyelek mellett nekünk is az a véleményünk, hogy a gazdasági válságra való tekintettel a közös finanszírozás lehetőségét ki kell terjeszteni (Varga 2010, 36-45. o.).

2010. november 19-én fogadták el az állam- és kormányfők Lisszabonban az Északatlanti Szerződés Szervezetének legújabb Stratégiai Koncepcióját, amely az Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem nevet kapta. Ez a koncepció határozza meg a NATO működését jelenleg. A hatékonyság a cél az új képességekkel, az új kihívások ellen, az új partnerek segítségével. Megerősítette az 5. cikkelyt, amely a NATO alapfeladata. Ezután elkötelezi magát a Szövetség a válságok megelőzése, konfliktusok kezelése, valamint az azt követő stabilizáció mellett. Ezáltal erősíti meg az ENSZ-szel és az EU-val való együttműködést.

A NATO nem tekinti semelyik nemzetet ellenségnek, azonban a tagállamai ellen vezetett támadás a Szövetség egésze elleni támadásnak minősül. A képességek széles skálájával rendelkezik, amely lehetőséget ad arra, hogy hatékonyan lépjen fel a fenyegető fél ellen. Megmarad a nyitottság az európai demokráciák előtt, vagyis, aki megfelel a követelményeknek, csatlakozhat a NATO-hoz. Híve a folyamatos reformnak, amely azt jelenti, hogy a védelembe investált pénzért a legmagasabb fokú biztonságot adja. Az euro-atlanti térség határain kívüli konfliktusok veszélyt jelentenek, vagy jelenthetnek, ezért a NATO, amikor szükséges szerepet fog vállalni a válságkezelésben. Átfogó megközelítés által lehet ezt véghezvinni. Éppen ezért a NATO együtt akar működni más nemzetközi szervezetekkel. A legfontosabb a megelőzés, ami a nemzetközi környezet elemzése által lehetséges. Ahol a megelőzés sikertelen, ott a NATO be fog avatkozni. Ha szükséges a konfliktus után segít a stabilitás kialakításában. A válságkezeléshez rengeteg eszköz áll rendelkezésre: a megszerzett információk segítségével lehetőség szerint előre jelez egy válságot, civil-katonai tervezés, civil válságkezelési képesség bevezetése, folyamatos konzultáció a szövetségesekkel, illetve a tagokkal.

Az ENSZ-szel, illetve az EU-val való együttműködés prioritást élvez. Az EU-nak és a NATO-nak egymást ki kellene egészítenie egymást. A NATO, illetve Oroszország együtt működése stratégiaiilag jelentős, mert ez a partnerség a közös térség békéjét és biztonságát teremtheti meg. A NATO egy biztonsági Szövetség, amely katonai képességeivel képes műveleteket végrehajtani bárhol a világon. Ahhoz, hogy ez működjön megfelelő pénzügyi forrásokkal kell rendelkeznie. A meglevő forrásokat pedig,

- az erők bevetetőségének maximalizálásával,
- együttes képességfejlesztéssel,
- és állandó reformok végrehajtásával hatékonyabban lehet felhasználni.²⁴

A Szövetség számára mindenképpen fontos volt a reform elindítása. A gyakorlatban ez csökkentéseket jelentett. Tervezték a katonák, a katonai parancsnokságok, katonai bizottságok csökkentését. A források hatékony elköltése jó megoldás, a másik fontos hatékonyságot növelő tényező a sorrend felállítása a tevékenységekben. Ezek a reformötletek azért voltak szükségesek, mert a tagok nem viselik a terheket egységesen. 2000-ben 49%-át az Egyesült Államok adta a védelmi költségeknek. Ez az arány 70%-ra ugrott 2009-re. A biztonságra fordított pénz hiánya lemaradást okozhat. A reformok mellett az előzőekben már említett új biztonsági kihívásokkal foglalkozó igazgatóság is elindult. Így 2010 óta

²⁴ Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem, Lisszabon 2010.

egy helyen foglalkozik ez a szerv a nem kimondottan katonai fenyegetésekkel (Wagner, 2010, 3-9. o.).

A képességfejlesztési célkitűzésekben már 2010-ben erőteljesen megjelent a többnemzeti elem, a pénzügyi hatékonyság növelése. A civil képességek kapcsán az új Stratégiai Koncepció meghatározta, hogy a NATO csak egy szolid válságkezelő műveletekhez szükséges képességet fog kialakítani az EU-val együttműködve. Mint azt az elmúlt hónapok bizonyították, a multinacionális keretben történő képességfejlesztés és azok megosztása elég lassan haladnak, amit a forráshiány csak felerősített. Bár elvben a szűkös források nagyobb együttműködésre és a források hatékony megosztására ösztönöznék az államokat, egyelőre a nemzeti szuverenitás egyik központi elemét megtestesítő védelem kérdésében a politikai bizalom és együttműködési hajlandóság csak egy-két kivételes esetben (például a skandináv államok védelmi együttműködése – NORDEFCO) érte el azt a szintet, ami ilyen magas szintű együttműködéshez szükséges.

Lisszabonban elfogadták a katonai parancsnokságokra vonatkozó csökkentési tervet: a korábbi 11 parancsnoki elemből és 13.000 munkatársból az intézkedések végrehajtását követően 7 parancsnokság maradt, nagyjából 9000 kollégával. Ugyancsak elfogadták a NATO ügynökségeinek átstrukturálását és bizottsági rendszerének reformját: a korábbi 14 ügynökségből 3-at hoznak létre. A parancsnoki struktúra reformja 2015-re, az ügynökségek reformja 2012. július 1-jével, a Főparancsnokság és a nemzetközi katonai törzs reformja 2016-ig történik meg (Csiki, 2012).

Mindezek ellenére az új stratégia által készen áll akármilyen feladat kezelésére a biztonság megőrzése érdekében. Ennek eléréséhez széles partnerhálózattal rendelkezik. Feladatai közt helyet kaptak a humanitárius műveletek, amelyek szerepvállalásának civil részét képezik. Fontos, hogy a beavatkozás nemzeti felkérésre indítható meg, amelyet az adott ország hivatalos képviselője tehet meg. A NATO csapatait bevetetik például egy katasztrófa utáni újjáépítés során, menekültek megvédésére, bármilyen vegyi szennyezés elhárítására, közművek kiépítésére és még hosszan sorolhatnánk. A humanitárius műveletek egyaránt képezik a konfliktus megelőzésére irányított tevékenységet, illetve a konfliktus utáni újjáépítést is. Ezek a missziók nagyobb küldetések részét képezhetik, vagy önálló műveletként szerepelnek az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének feladatai között (Sziij, 2011.).

Az említett újjáépítés terén Milkoreit (2007) szerint a NATO, mint nemzetközi szervezet képes ezen a téren a legjobb munkát végezni. A konfliktus utáni újjáépítés²⁵ a szembenállásból a békébe való átmenet elősegítését jelenti az adott ország társadalmi-gazdasági elemeinek újjáépítése által. A PCR a katonai szerepvállalás egyik legösszetettebb kihívása, ugyanis öt területen foglal magában civil-katonai feladatokat: a biztonság garantálását, az emberi léthez szükséges szolgáltatások biztosítását (közművek, egészségügy), politikai rendszer kiépítését, a gazdasági infrastruktúra létrehozását és a felek közti béke kiegyezésének elősegítését. Mivel a konfliktus utáni újjáépítés a civil-katonai szakértelmet igényli, a szerző szerint csak is a NATO lehet alkalmas ennek a feladatnak az ellátására. A miéltre a válasz a következő. A NATO biztonságot és stabilitást tud adni, Afganisztánban fontos tapasztalatokat szerzett a PRT-k bevetése alkalmával, a folyamatos partnerségi kapcsolatok által rengeteg információhoz jut a civil válságkezelési képességeket illetően és végül a Szövetség folyamatosan próbál alkalmazkodni a jelenkori kihívásokhoz. A konfliktus utáni újjáépítés katonai-polgári kombinált szakértelmet kíván, amely képességet a szerző szerint egyelőre csak az Észak-atlanti Szerződés Szervezete birtokol.

4.5. A PÉNZÜGYI VÁLSÁG IDŐSZAKA

Az USA-ban kirobbant pénzügyi válság gyorsan globális probléma lett. A NATO működésére szörnyű hatással volt, ugyanis a gazdasági világválság hatására a tagok csökkenteni kezdték a védelmi kiadásait. Így ez a fenyegetés ugyanolyan kihívássá vált, mint mondjuk egy terrortámadás. A tagországok az adósság ellensúlyozására a már így is alacsony védelmi költségüket voltak kénytelenek tovább mérsékelni. A NATO számára azonban a negatívum egy pozitív sikerrel járhat. Ha a tagok csökkentik kiadásait, akkor kialakulhat az igény a kollektív cselekvésre szövetségi szinten. Mivel mindenkit sújtott a válság ilyen-olyan mértékben fontos tényező lesz, hogy a tagok hogyan fognak viselkedni a jövőt illetően. A washingtoni szerződés²⁶ 3. cikkelye szerint a felek fenntartják és fejlesztik a magán és kollektív erőforrásaikat egy esetleges fegyveres támadás elhárítására. Ha a válság hatására a kollektív képesség több lesz az egyéninél, akkor a NATO minden bizonnyal a gazdasági nehézségek ellenére is hatékony védelempolitikát tud kínálni a Szövetség tagországainak. *„A gazdaságpolitika és a nemzetbiztonsági politika egymást kölcsönösen erősítik.”* Viszont a válságra a tagországok protekcionista eszközöket is alkalmazhatnak (Melese, 2009.).

²⁵ Post-Conflict Reconstruction.

²⁶ Észak-atlanti Szerződés Szervezetének 1949-es alapító okirata.

A NATO főtitkára Anders Fogh Rasmussen (2010) is azon a véleményen volt, hogy „*a protekcionista lépések nem mentik meg azon vállalkozásokat, amelyek már nem versenyképesek*.”. Ezen felül az ilyen lépések hatással lehetnek a nehéz gazdasági helyzetben lévő országokra, amely felerősíthet egyes biztonsági fenyegetéseket, mint a terrorizmust, bukott gazdaságokat vagy éppen a szervezett bűnözést. A főtitkár elfogadta, hogy pénzügyi válság óriási nehézségeket okozott, sőt a megszorítások is elkerülhetetlenek, azonban azok csökkentése nem lehet aránytalanul magas, mert az negatív hatást válthat ki. A terhek megosztása által magasabb szintű biztonság érhető el, amely ráadásul olcsóbb. Mivel az európaiak sok forrást vontak el az utóbbi években a védelemre szánt pénzekből a biztonsági rés tovább tágult a transzatlanti térségen belül. A véleménye azt volt, hogy rugalmasabb, mobilabb és korszerűbb haderőbe kell fektetni, a szerepek, prioritások pontos meghatározására van szükség, amelyeket átszervezésekkel, hatékonyság növelésekkel lehet kezelni. Az EU-nak és a NATO-nak 22 közös tagja van, egymást ki kell egészíteniük, mivel legtöbbször ugyanazt az erőforrást igénylik. Egy másik módja annak, hogy a kevesebb több lehet: ha valódi stratégiai partnerséget alakít ki a két nemzetközi szervezet egymás közt.

Sir Richard Shirreff vezérezredes²⁷ szerint a biztonság igényének az „ára” egyre inkább emelkedik. Alapvető probléma, hogy a politikai egyeztetések során tett tagállami felajánlások nincsenek szinkronban a valójában rendelkezésre álló képességekkel és eszközökkel. Sajnos ez már az afganisztáni misszió előtt, majd közben is megmutatkozott. Az európai tagállamok alacsony és egyre csökkenő védelmi kiadásai nem csak a Szövetség, hanem a politika részére is komoly kihívást jelentenek. A nemzetközi szervezet túlságosan függ az Egyesült Államoktól: „*a transzatlanti tehermegosztás közel nincs egyensúlyban, az amerikai fél pedig érthető okokból nagyobb európai szerepvállalást vár el*”. A líbiai hadműveletek bebizonyították, „*hogy az Egyesült Államok haditechnikai támogatása nélkül nem lehetett volna sikeres egy olyan művelet, amely Európa közvetlen szomszédságában és érdekérvényesítési övezetében fekszik*”.

A Berlin Plusz megállapodás által kialakított kooperáció a NATO és az Európai Unió között „*tetszhalott*” állapotban van, annak ellenére, hogy a jelenleg biztonsági kihí-

²⁷ Katonai pályájának kezdetén a Királyi Huszárezred tagjaként teljesített szolgálatot. Pályafutása során 1999 és 2000 között a 7. páncélos dandár parancsnoka volt, majd harcokcsi-századparancsnokként harcolt az 1991-es Öböl-háborúban, de szolgált Észak-Írországbán, Koszovóban és Irakban is. 2007-ben a NATO Gyorsreagáló Hadtestének parancsnoka lett, ahol felkészítette a Hadtestet az ISAF erőinek támogatására. 2011. március 4-én az Európai Szövetséges Erők főparancsnok-helyettesévé nevezték ki. A NATO európai

vások megoldásában kulcsfontosságú feladatot látna el. Mindezek ellenére az Észak-atlanti Szerződés Szervezete jól működik és teszi a dolgát. Politikai vitafórumot biztosít a tagoknak, ahol érvényesíthetik érdekeiket. A parancsnoki struktúra formálásával képes alkalmazkodni a fenyegetésekhez, azokat átfogó módon megközelíteni, majd hatékonyan kezelni. A többnemzeti együttműködéssel a válság ellenére is modern védelmi kvalitást képes nyújtani. A NATO sűrű partnerhálózatának segítségével könnyebben tudja megoldani a globális kihívásokat (Sir Richard Shirreff, 2012, idézi Budai, 2012.).

A 2012. május 20-21-én Chicagóban megrendezett 25. NATO-csúcson téma volt az afganisztáni kivonulásra vonatkozó ütemterv ismertetése, az „arab tavasz”-szal kapcsolatosan a NATO 2011. évi líbiai beavatkozása következtében jelentős politikai változásokon keresztülmenő közel-keleti térség felé való nyitás bemutatása a Szövetség részéről valamint ismételten a védelmi kiadások csökkenését ellensúlyozó „Okos Védelem”²⁸ koncepció és a képességfejlesztés esetleges további lehetőségei. Az Egyesített védelmező hadművelet (Operation Unified Protector) alkalmával a gyakorlati végrehajtást az Európai Unió végezte volna, az USA támogatásával, de a tényleges támogatásuk nélkül nem lett volna képes az uniós válságkezelő haderő a gyakorlatban teljesíteni a missziót. A küldetés szinte minden meghatározó elemében szükséges volt az amerikai irányítás, segítségnyújtás az európaiak részére. A részt vevő tagok közül csak nyolc nemzet légierijének volt jogosultsága a légicsapások végrehajtásához. Másik érdekesség, hogy például a légicsapásokban részt vevő repülők üzemanyagának a 80%-át az USA biztosította. A két fél közötti tényleges szakadék ismét megmutatkozott (Nádudvari, 2013).

Az európai NATO tagok megszorítási reagálása a válságra rövidtávon pozitívumként fogható fel, de hosszú távon nem lesz rentábilis. Miután az USA stratégiai irányváltást hajtott végre három évvel ezelőtt, az EU számára ez meglepő volt. Folyamatos elfordulás volt tapasztalható a Csendes-óceán térsége felé. A NATO európai tagjai csekély mértékben járultak hozzá a közterhekhez, holott a csúcstalálkozók alakalmával mindig készek voltak forrásaik felajánlására, de a gyakorlat mást mutatott. A két tény azt bizonyítja, hogy a Szövetség kohéziója, hitelessége fellazult, mind a két részről az euro-atlanti térségben. Erre volt válasz európai részről a Smart Defense, vagyis Okos védelem (Etl, 2014.).

2010 februárjában nevezetesen a NATO főtitkára Anders Fogh Rasmussen mutatta be a programot, amely a költséghatékonyságot hivatott megteremteni a NATO-ban, mivel

főparancsnoksága felel a szövetség politikai céljainak megfelelő összhaderőnemi műveletek tervezéséért és végrehajtásáért.

²⁸ Smart Defense.

a folyamatos védelmi csökkentések már odavezettek, hogy a kisebb gazdasági erővel rendelkező tagok, már a szerényebb műveletekhez is megtagadták a hozzájárulást. Persze a nagyhatalmak is csökkentettek, de az erősebb gazdaságok jobban kiheverték a válságot. Ami tény, hogy a 28 tagországból 2011-ben 20-an csökkentették védelmi kiadását. Ennek ellenére több ország továbbra is fenntartja a nagy létszámú haderejét, a melyek egyébként nincsenek alkalmazva a „terepen”. A beszerzési politika egyáltalán nincs összehangolva, éppen ezért integráltabbá kell tenni ezt a szektort. A 2011-ben leköszönt Robert Gates védelmi miniszter megjegyezte, hogy Európában egyre több olyan nemzet van, amely nem képes katonai erőt felmutatni a NATO, vagy akár az EU missziókban. Ez aláássa a Szövetség hitelességét, és hosszú távon a transzatlanti kapcsolatnak is árt. A hiányosságokat a már említett Líbiai műveletek igazolták.

A képességbeli csökkentések érdekében az Okos Védelem által nagyobb szerep jut az úgynevezett ISR rendszereknek, amelyek a hírszerzést, megfigyelést és a felderítést foglalják magukba, emellett az úgynevezett „*unmanned aerial vehicles*” (UAV)-kat, magyarul pilóta nélküli légi járműveket valamint a légi- utántöltő képességek innovációját. Ha az erőforrásokat hatékonyabban használják fel, valóban megosztják a terheket, előmozdítják a koordinált beszerzéseket, együttműködés jön létre olyan projekteknél, mint a Szövetségi Felszínellenőrzési Rendszer (AGS), vagy a rakétavédelmi program, akkor egy sokrétű koncepciót jelenthet a Smart Defense. A sikeres együttműködés ötvözi a politikai akaratot, a tehermegosztást és az pénzügyi, vagy ipari növekedést. A hasonló országok együttműködése (pl. Visegrádi 4-ek, skandináv országok, brit-francia együttműködés) hatásosabb lehet, mint egy nagy projektbe bevonni a NATO-t, ezen felül még a partnereit is. A másik dolog, hogy a képességek megosztása egyszerűbb, mint az összevonás, mivel a már meglevő kvalitást nem a nulláról kell felépíteni, hiszen így az költségesebb. Szükséges a megtakarításokat visszaforgatni, amely képes betölteni a képességek közti rést. Az Okos Védelem egy segítségnyújtó eszköz, amely segít megőrizni a védelmi erőt (Grand, 2012, 45-49. p.).

Az államfők 2012-ben 22 különböző képességfejlesztési projekt kivitelezésében átlapodtak meg. tavaly ez a szám 28-ra nőtt, ebből két projekt véget ért. A 2013-as esztendőben olyan területeken volt tapasztalható az együttműködés, mint a kibervédelem, vegyi- és biológiai fegyverek elleni védelem, többnemzeti összhaderőnemi parancsnokság létrehozása a német Ulm városában, közös tengeri légtérelőőrző repülőgépek stb.

Az Összekapcsolt Haderők Kezdeményezés²⁹ célja, hogy elősegítse az együttműködésre irányuló képesség magas szintjének létrejöttét. 2013 februárjában a védelmi miniszterek a NATO hadgyakorlatainak újbóli felélénkítése mellett foglaltak állást. A több éves átfogó tervezés koncepciójába illeszkedik a Steadfast Jazz³⁰ gyakorlat.

A Szövetség tagállamainak a tehermegosztását két ajánlás szabályozza. Az egyik a közismert GDP 2%-a, a másik hogy ennek legalább az ötöde (20%) jusson a „*nagy fegyverrendszerek fejlesztésére*”. Azonban ez a két cél az utóbbi években a legtöbb ország számára a NATO-ban csak vágyálom.

A NATO reformokat vezetett be a védelmi tervezésben. A tavalyi évtől egy új eszköz segíti a NATO-t a tagok képességfejlesztési teljesítményének mérésében, annak összehasonlításában és végül ezek kiértékelésében.

Az ügynökségek száma 14-ről 4-re csökkent (a 2010-es koncepcióban, még 3 volt). *„A konszolidált struktúrában fennmaradt négy ügynökség az alábbi területeket fogja át: fenntartás, beszerzések, információ és kommunikáció, tudomány és technológia”*. Az ügynökségek működési költségét 5%-kal mérsékeltek. A tavalyi évben létrehoztak egy közös kiszolgáló szervezetet, amely a pénzügyek és számvitel, az általános beszerzések, valamint az emberi erőforrások területén szükséges szolgáltatások racionalizálásáért, összehangolásáért felelős. *„Az épülő állandó főparancsnokság épületegyüttesébe történő átköltözés és az ezzel kapcsolatos szélesebb reform keretében a jelenleg nagyjából 1.000 fővel dolgozó NATO Nemzetközi Törzs létszáma 2018-ra közel 20%-kal fog csökkenni. A Katonai Törzs felülvizsgálata is megkezdődött”* (Mukics, 2014).

Az ukrán helyzet tovább rontotta az amúgy sem, felhőtlen orosz-NATO viszonyt. Azonban a politikai figyelem mégis a védelmi csökkentéseken maradt. Az európai NATO tagok még az utóbbi hónapok történései hatására sem változtattak politikájukon. A walesi csúcs napirendjén az afgán kivonulás, a partnerkapcsolatok erősítése és végül az estleges bővítés szerepelt. Az ukrán-orosz konfliktus gyakorlatilag átvette a vezető szerepet a napi-rendi pontok helyett (Csiki-Tálas-Varga, 2014).

²⁹ Connected Forces Initiative – CFI.

³⁰ A Steadfast Jazz összefoglaló néven megrendezett hadgyakorlat, amely 17 kisebb-nagyobb gyakorlatot ölel fel, amelyeket 14 különböző országban rendeztek meg 2013 folyamán. Ennek zárása volt a médiában nagy nyilvánosságot kapott november 2-9 között Lettország és Lengyelország területén megrendezett gyakorlat a NATO Reagáló Erők részvételével. Ebben 3000 főnyi törzsállomány és 3000 gyakorlatozó katonai szerepet a légierő, a szárazföldi és haditengerészeti erők, valamint a különleges erők állományából. Maga az elnevezés – a NATO gyakorlatnak megfelelően úgy képződött, hogy a „Steadfast” kezdőbetűje, az „S” jelöli, hogy a résztvevő erők az Európai Főparancsnokság (SHAPE) alárendeltségébe tartoznak, míg a második szó, a „Jazz” kezdőbetűje, a „J” azt jelöli, hogy összhaderőnemi (joint) műveletről van szó.

A szeptember elején véget ért csúcstalálkozó után az ukrán válság miatt a Szövetség emelte készenléti szintjét, és megerősítette keleti tagállamainak védelmét. Ehhez kapcsolódóan lengyelországi központtal kialakítottak egy új gyorsreagálású erőt, *„amelyet bárhol a világon kettő-öt nap alatt be lehet vetni. A három-öt ezer fős szárazföldi erő műveleteit légi, haditengerészeti és különleges feladatokra kiképzett egységek támogatják.”* Ezzel párhuzamban a Szövetség megerősítette, hogy a NATO-Oroszország partnerség továbbra is fennmarad. Ez a dokumentum tiltja a NATO számára, hogy tartósan nagyobb fegyveres erőket állomásoztasson keleti tagállamaiban. Ukrajna nem kapott tagjelölti státust a csúcstalálkozón, mert a németek tiltakoztak a felvételt illetően. A másik fontos téma volt a katonai kiadások utóbbi években tapasztalt csökkenése a szövetség tagállamaiban. Ezt illetően - az erre vonatkozó amerikai nyomás ellenére - az európai NATO-tagok nem neveztek meg konkrét célt a védelmi költségvetéseik növelésére vonatkozóan, de ígéretet tettek, hogy legalább a katonai büdzsájuk csökkenését megállítják. A megállapodás szerint 10 éven belül minden NATO-tag "közelíti" katonai kiadásainak mértékét a NATO ajánláshoz.³¹

A Szovjetunióval ellentétben az Észak-atlanti Szerződés Szervezete jelenleg is működik. A balkáni szerepvállalása bizonyította a 90-es években, hogy az euro-atlanti térség biztonságának őrzője csak is a Szövetség lehet. A sajnálatos szeptember 11-ei események után gyakrabban gyűltek össze a védelmi miniszterek NATO csúcstalálkozók keretében. Az új kihívások próbára tették a NATO-t. A képességfejlesztés volt a meghatározó sokáig. 2008-ra azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a lázas igyekezet a fenyegetések megfékezésére, próbára tette a nemzetgazdaságokat. Az Új Biztonsági Kihívások Igazgatósága megfigyelő, értékelő és előrejelző tevékenységével próbálja a válságkezelést megkönnyíteni. A változó biztonsági környezet miatt az együttműködés, a költséghatékonyabb szerepvállalás illetve egy újabb stratégiai koncepció iránti igény vált jellemzővé a Szövetségben belül ebben az időszakban. Ez 2010-ben Lisszabonban testet is öltött. Ez már egy civil-katonai stratégiai felfogást mutatott az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének részéről, amelynek jelmondata lehet talán: *„A hatékonyság a cél az új képességekkel, az új kihívások ellen, az új partnerek segítségével”*. Ennek ellenére a megítélése igencsak eltérő képet mutatott, itt gondolok a Lengyel Külügyi Intézet jelentésére a stratégiai koncepció elfogadása előtt. A válság kirobbanása után a közös teherviselést a védelmi kiadások csökkentése ásta alá, pedig Anders Fogh Rasmussen NATO főtitkár, Sir Richard Shirreff vezéreztre-

³¹<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0EMNLi1niAkJ:kitekinto.hu/europa/2014/09/06/a>

des illetve más szakértők is megemlítik, hogy a biztonság csak is a megfelelő védelemmel tartható fenn. A 2012-es NATO csúcstalálkozón is napirendi pont volt a közös finanszírozás, de a gyakorlat mást mutatott. Az Okos Védelem, az Összekapcsolt Haderők Kezdeményezés, a skandináv NORDEFCO, egyéb nemzetek közti együttműködések jó példával szolgálnak arra, hogy igenis lehet együttműködve költséghatékonyabban védelmet kialakítani, sőt fenntartani a gazdasági biztonságért. Azonban a politikai akarat hiánya, a szuverenitáshoz való görcsös ragaszkodás ezt folyamatosan megakasztja. Az utóbbi éven/években történt események (orosz-ukrán, helyzet, az arab országok konfliktusai) ezt a problémát tovább mélyítették.

Most pedig nézzük meg, hogy a másik meghatározó nemzetközi szervezet az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája milyen képet mutat a kialakulásától egészen napjainkig.

5. AZ EURÓPAI UNIÓ KÖZÖS KÜL-ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁJA, ILLETVE KÖZÖS BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKÁJA

5.1. A KÖZÖS- KÜL ÉS BIZTONSÁGPOLITIKA KIALAKULÁSA

5.1.1. Maastricht

Az 1993-ban hatályba lépett Maastrichti Szerződés³² létrehozta az Európai Uniót, amelynek második pillére a Közös Kül- és Biztonságpolitika³³ lett. Ennek ellenére, ez még nem volt tényleges közös politika, mivel megmaradt a kormányközi konstrukció. A fő cél „*az Unió közös értékeinek, érdekeinek és függetlenségének megőrzése, az Unió és tagállamai védelmének és biztonságának erősítése, a béke fenntartása, a nemzetközi biztonság megerősítése, a nemzetközi együttműködés előmozdítása, a demokrácia és a jogállamiság fejlesztése, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása volt.*” (Horváth 2011. 539. o.) A szerződés kötelezte a tagokat, hogy a tevékenységüket egyeztessék össze a nemzetközi szervezetekben, de a működés első éveiben az elvárt közös fellépés mindig elmaradt. Az Egyesült- Királyság, Németország illetve Franciaország külön utas politikája miatt a 90-es években nem mutatkozott meg a közös akarat, persze a kisebb államok sem mutattak igazi hajlandóságot az előrelépés felé. A KKBP intézményi, személyi irányítás hiányában akadozva működött.

5.1.2. Amszterdam

Az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés gyakorlati hatékonyságot jelentett a KKBP létében, de a politikai szándék ismét elmaradt. Ezután sikerült elérni a minősített többségi döntéshozatal alkalmazását a közös stratégiák alkalmazásán belül, de korlátozottsága miatt, illetve a „konstruktív tartózkodás” elvének bevezetése igaz nem akadályozta a közös cselekvést, de nem is segítette elő. A szerződés bevezette a kül-és biztonságpolitikai főképviselői tisztséget, amely gyakorlatilag a Tanács titkára volt. A válságok megakadályozásának, kezelésének effektívebb biztosítása érdekében a szerződés rendelkezett egy tervező, elemző egység felállításáról a Tanács főtitkárságán belül. A Politikai Tervező és Korai Előrejelző Egység feladata a nemzetközi események figyelése, ezen belül az Európai Unióra ható kihívások korai előrejelzése volt. Az Amszterdami Szerződés sem volt képes a NYEU-t az Unióba olvasztani, csak a kohéziót erősítette meg.

³² A szerződést 1992. február 7-én írták alá Maastrichtban.

³³ Common Foreign and Security Policy – CFSP.

5.1.3. Az amszterdami szerződés utáni események

Az transzatlanti együttműködést támogató országok miatt nem volt eredményes a Nyugat-európai Unió integrálása, mivel ők a védelmet a NATO által látták biztosítottnak. Ennek legfőbb képviselői a britek voltak. Ennek ellenére a szerződés az Európai Tanács döntésére bízta, hogy beolvasztja, vagy nem a NYEU-t. Ez a Közösség a 90-es években egy komplex szervezet volt az EU, illetve a NATO között, nem tudta eldönteni, melyikkel egyesüljön. Ezt a döntést 1998-ban pont azok britek hozták meg, akik ezelőtt még ellenezték az egyesülést az EU-val. Úgy gondolták a NATO közös védelme ettől nem fog romlani, sőt a az Unió ereje megnőhet, így létre jöhet a várt közös védelempolitika. Persze a biztonságot továbbra is a NATO keretein belül látták. Markánsan foglaltak állást amellett, hogy „a védelempolitikával kapcsolatos döntéseket továbbra is a kormányoknak kell meghozniuk, nem lehet szó állandó európai haderő felállításáról, valamint mindenképpen el kell kerülni a NATO struktúrájának és tevékenységének megkettőződését.” A brit-francia nézeteltérések tisztázása 1998, december 3-4 én Saint Malo-ban történt meg, ahol szerződésben azt hangsúlyozták, hogy el kell indítani az Uniónak a katonai erőre támaszkodó egyéni műveleti képességeket. Katonai rendszert kell létrehozni, és szerepet kell vállalni azon területeken, ahol az USA nem kíván beavatkozni, így nem foroghat fenn a duplikáció esete sem. Ezután a NYEU fokozatosan a második pillér részeként beolvadt az Európai Unióba. Az ekkor kirobbanó, majd a következő évben (1999-ben) folytatódó koszovói válság megmutatta, hogy az EU a NATO nélkül nem képes a válságkezelésre, maximum gazdasági segítségnyújtásra. Gyorsan felszínre kerültek az ezzel kapcsolatos képességek hiányosságai, hiszen a balkáni háborúk idején a diplomácia kevésnek bizonyult. Az 1999-es Kölni Nyilatkozat az EU biztonságpolitikáját válságkezelő feladatokkal az úgynevezett petersbergi feladatokkal³⁴ ruházta fel. Így a közös védelempolitikát most sem hívták életre, ennek ellenére ezekhez a feladatokhoz is kellett a katonai erő. Az Európai Tanács kijelentett, hogy olyan az Unió által vezetett válságkezelést kell kialakítani, amelyben minden tagállam egyenlően részt tud venni, attól függetlenül, hogy NATO tag, vagy sem. Lehetővé tették az együttműködést a nem uniós NATO tagok részére is, de ez a kooperáció akkor még kidolgozatlan volt. A nyilatkozatban szó esett a hadiipar megerősítéséről, de nem vonták az EU hatáskörébe. A kölni csúcs még csak a keretfeltételeit volt képes meghatározni az Európai Biztonság- és Védelempolitikának (Horváth, 2011, 538-549. o.).

³⁴ Humanitárius és mentési feladatok, békefenntartás, harcoló erők bevetése válságkezelés, ezen felül béke-teremtés céljából.

5.1.4. KEBV

1999. december. 10-11. között került sor csúcstalálkozóra Helsinkiben. Az itt megszületett döntések valósították meg gyakorlatban is az elmúlt csúcstalálkozók elképzeléseit. Létrejött a Fő célkitűzés, vagy angol nevén a Headline Goal, mely egy több nemzeti hadsereget jelentett (50-60 ezer fő), amely 60 napon belül telepíthető, majd bevezethető válság idején. Továbbá megfogalmazták, hogy konfliktus idején a NATO képességek igénybevételekor számítanak azon nemzetek segítségére is, akik európai NATO tagok, de nem tagjai az Európai Uniónak. Ha nem kéri a NATO segítségét, a felkérés a Tanács döntése marad. A Közös Kül- és Biztonságpolitika megváltozott Közös Európai Biztonság és Védelempolitikára, emellett kiépült az intézményi rendszer is: a Politikai és Biztonsági Bizottság, a Katonai Bizottság és a Katonai Törzs.

Santa Maria de Feira-ban a következő év június 19-20. között tartandó találkozón életbe léptették a Headline Goal-t, majd egy képesség-felajánlási konferencián felvetették, hogy a tagok GDP-jük 0,7%-át fordítsák katonai kiadásokra. Ratifikálták az intézményrendszerrel kapcsolatos terveket, illetve a partner országokkal való kapcsolat kiépítéséről is szó esett.

December 7-11. között Nizzában gyűltek össze a tagországok, amelynek keretében szorosabbra kívánták fűzni az EU-NATO kapcsolatot. Az egy évvel később Laekenben végleges alakot öltött a NATO-hoz fűződő kapcsolat. Konkrétan megjelölték a Nyugat-balkáni térséget, mint lehetséges válságkezelési missziót az EU számára.

A sajnálatos szeptember 11-i terrortámadásokra reagálva, 2002. június 17-én Sevilla-ban a tagok kormányfői kijelentették, hogy legyőzik a terrorizmust (Gotthárd-Kiss, 2006, 54-58. o.).

5.2. BIZTONSÁGI STRATÉGIA

Az Európai Unió 2003 decemberében elfogadta az Európai Biztonsági Stratégiát, amely Európa biztonságának külső kiterjedésével foglalkozott. A balkáni válság megmutatta, a háború kitörésének a lehetősége mindig is fennáll. Akkor nem két, vagy több ország közt voltak a konfliktusok, hanem az államokon belül. Az Európai Uniónak globális hatalom lévén készen kellett állnia a globális biztonság fenntartására. Ezért először a biztonsági környezet került áttekintésre. A hidegháború után a határok megnyíltak. A globalizáció a pozitív hatásainak megjelenése párhuzamosan maga után vonta a negatív impressziókat is. A járványok, betegségek, a szegénység, valamint a gazdasági kudarcok politikai vitákhoz vezettek. A konfliktusok ösztönözték a bűnözést, amely bénítólag hatott a gazdasági fo-

lyamatokra. A természeti erőforrásokért folyó verseny is konfrontációhoz vezetett. „*A biztonság a fejlődés előfeltétele.*”³⁵ Vannak olyan kockázati tényezők, amik ezt befolyásolják. Az új biztonsági fenyegetések elhárítására az EU stratégiai célokat jelölt ki. A cselekvés, illetve a nemzetközi szintű gondolkodás, amely szükséges ezekhez. Az Európai Unió aktívan kíván fellépni ennek érdekében. Szeptember 11-ei terrortámadás után elkötelezte magát a terrorizmus elleni harcban, politikájában ellenezte a tömegpusztító fegyvereket és segítséget kívánt nyújtani a bukott államoknak, legfőképp a Balkánon. A távoli fenyegetések ugyanolyan nagy hatásúak, mint a közelben levők. Az első biztosítást éppen ezért külföldön kellett felállítani. A konfliktus megelőzése nagyobb sikert hozhat, ezen felül költséghatékonyabb is. Az új fenyegetések nem mindig katonai jellegűek és nem is lehet őket csak katonai eszközökkel kezelni. A kudarcot vallott államoknál a rend helyreállítása katonai eszközökkel kell, hogy történjen, viszont a válságkezelés már humanitárius konstrukciókat igényelhet.

Ezután következhet a biztonságépítés, először az Unió közvetlen közelében. A csatlakozás növeli a biztonságot, viszont ez által az integráció által közelebb kerül az integráció a problémás területekhez is. Az együttműködés prioritást élvez ebben a kérdésben. Európa biztonsága a többoldalú rendszeren múlik. Az ENSZ felelős a nemzetközi biztonság fenntartásáért, ezt segíti az EU. A cél a nemzetközi szervezetek, rendszerek és szerződések hatékony védelemnyújtása a biztonságot fenyegető veszélyekkel szemben. A nemzetközi struktúra központi eleme a transzatlanti kapcsolat, ezen belül a NATO-val való összefogás. Az EBESZ, ezen felül az Európa Tanács erősíti a globális kormányzást. A biztonság a bizalomépítésen keresztül javítható. „*A segítségnyújtási programok, feltételrendszerek és célzott kereskedelmi intézkedések révén a jobb kormányzáshoz való hozzájárulás továbbra is fontos része politikának, melyet meg kell erősítenünk. Az igazságosnak és mindenki számára lehetőségeket biztosítónak tekintett világ az Európai Unió és polgárai számára is nagyobb biztonságot jelent.*”³⁶ Az Európai Unió nagy előrelépést tett a külpolitika és az eredményes válságkezelés irányába. Ezt bizonyítja a balkáni példa is, illetve más missziók. Együtt kell működni másokkal. Az eszközök közös és megosztott használata csökkenti a költségeket. A válságkezelésre, majd az utána levő újjáépítésre több forrást kell áldozni. Az EU-NATO együttműködés fokozza a válságok kezelésének eredményességét. A biztonság- és védelempolitika lényege, hogy együtt a tagok erősebbek. A nem-

³⁵ Biztonsági Stratégia: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf>, 2. o.

³⁶ Biztonsági Stratégia: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf> 10. o.

zetközi együttműködés ezen belül a transzatlanti kapcsolat egyedülálló fontosságú, sőt az orosz partnerség elmélyítése a jövőben a biztonság fő meghatározója lehet.³⁷

5.3. LISSZABON

A Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jén lépett hatályba. A közös kül- és biztonságpolitika kivételével, minden politika nemzetek fölötti irányítás alá került. A közös biztonság- és védelempolitika a korábbi európai biztonság- és védelempolitikát váltotta fel. A Lisszaboni Szerződés a megnevezés leváltásával egy időben új fejezetet nyitott a szakpolitikának. A Lisszaboni Szerződés ily módon hangsúlyozza a KBVP fontosságát, amely továbbra is a közös kül- és biztonságpolitika részét képezi.

A szerződés ennek ellenére magában foglalja a tagok közösségvállalását. A tagállamoknak a szolidaritás szellemében együtt kell fellépniük, ha valamelyiküket terrortámadás éri, vagy egy természeti katasztrófa sújtja az adott országot. A szerződésnek hála az Európai Unió egységesen tud megnyilvánulni nemzetközi szinten, hiszen a szerződés létrehozta az Európai Külügyi Szolgálatot, illetve megalkotta a külügyi és biztonságpolitikai főképviselő tisztségét. Így a partnerekkel való tárgyalásokon már nagyobb hangsúlyt tud adni az EU külpolitikájára.³⁸

5.4. POZITÍVUMOK ÉS NEHÉZSÉGEK

Ennek ellenére a külpolitikát, ezen belül is a védelempolitikának a működését sokszor hátráltatják a nemzeti érdekellentétek, a gazdasági-fejlettségbeli eltérések. A politikai, gazdasági hatalommal rendelkező államok a közös kül- és biztonságpolitikán kívül szereznek érvényt érdekeiknek, és hozzájuk csatlakoznak a többiek. Franciaország, Nagy-Britannia, Németország és az Amerikai Egyesült Államok tevékenysége alakítja a transzatlanti térség biztonságpolitikáját. Ami viszont minden tagra igaz, hogy a szuverenitását ezen a területen mindenki igyekszik megőrizni (Csatlós, 2010, 68-70. o.).

A szuverenitás csökkenése a döntési rendszerekből adódik, ugyanis az Unióban van együttes, minősített többségi vagy egyszerű többségi szavazás. Ezeken kívül létezik a konstruktív tartózkodás elve,³⁹ amely szintén egy „kis kapu” az országok számára, ha nem akarnak például egy katonai misszióban részt venni. Ennek ellenére az infrastruktúrát biztosítani kell az országnak az akció számára (Deák, 2007, 93. o.).

³⁷ Biztonsági Stratégia: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf> 1-14. o.

³⁸ Lisszaboni szerződés: http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_hu.htm.

³⁹ Egy államnak joga, hogy kifejezi tartózkodását egy esetleges ügyben, amelyben elfogadja, hogy az őt nem kötelező döntés életbe lép, viszont annak végrehajtását nem akadályozza meg.

Az uniós tagok közötti egyeztetések megkönnyítésére 2004. július 12-én vette kezdetét az EDA⁴⁰ működése, amelynek fő feladata az Európai Unió védelmi képességeinek támogatása volt. Az ügynökség célja a védelmi képességek korrigálása, a védelemmel kapcsolatos K+F, a hadiipari kooperáció és az európai védelmi felszerelési piac korszerűsítése. Ennek egyik fontos momentumja volt a 2006-os Magatartási kódex⁴¹, amely szerint a tagállamok megnyitják a védelmi piacukat egymás részére. Az Európai Unió a megfelelő kommunikációra, gyors helyzetfelismerésre, illetve az ehhez szükséges eszközök gyártására koncentrál. Az innováció viszont több kiadást is jelent, ezért kellenek a nemzeti szintű összevonások, amelyek megtakarításokat eredményezhetnek. Továbbá fontos a külföldi erőforrásoktól való jelentős függés mérséklése. A tervek közt szerepelt a biztonsági kutatásokra fordított pénzek emelése. Továbbá 15 millióról 200 millió euróra akarták emelni ezt az összeget. Az új eszközök vételezésére a védelmi költségvetés ötödét szánták. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, több hozzájárulásra van szükség az uniós tagok részéről, azonban az a szándék mindenképpen figyelemre méltó, hogy az Európai Unió hajlandóságot mutatott a védelmi kiadások átcsoportosítását illetően, hogy minden eurót hatékonyan költsenek el, ebben persze az EDA-nak fontos szerep jut. Viszonylag rövid idő alatt tudta kiszélesíteni műveleteit az EU. Erre jó példa a 2003-as kongói békeművelete, amelyet önállóan tervezett meg, majd fejezett be. Azóta is folyamatosan jelen van a térségben (Gazdag, 2008, 35-39. o.).

Ebből is látszik az EU törekvése arra, hogy akár önállóan is képes legyen elhárítani a válságokat. Viszont a közös védelempolitika kialakulása utáni években még a képességek hiányoztak az európai eszköztárból. Lényeges probléma volt, hogy az EU nem igazán szögezte le a közös- kül és biztonságpolitika létrehozásakor, hogy milyen irányba fejlődjön az Unió ezen a téren. Ugyanis a biztonság elérése, illetve a közös haderő csak egy összetartó közösségen belül képzelhető el. A 2000-es évek derekán ennek a kialakulása elég halvány volt, mivel a tagok ambíciója, érdekeltsége differens volt. A megosztottságot a 2004-es bővítés is csak mélyítette, hiszen az akkor csatlakozó tíz ország az euro-atlanti kötelék mellett tette le a voksát. További problémák voltak a KKBP számára, az iraki háború körüli megosztottság a nemzetközi szervezeteken belül, hogy az EU tagjai keveset áldoznak áldoztak a védelemre, és amit költenek azt sem hatékonyan. A világ, vezető hatalmaihoz fűződő viszonya az EU-nak igencsak fluktuált volt. Hiányzott a válságkezelő kvalitás kifejlődése az Uniótól. Ennek ellenére a terrorizmus terjedése után már közösen tervezi

⁴⁰ Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency).

meg stratégiáját a NATO-val, ezen felül bizonyos feladatokat átvett tőle (pl. Balkán). De sajnos még mindig inkább a békéltető szerep volt az, amely jellemezte a biztonságpolitikáját. Az Európai Uniónak szüksége van egy olyan haderőre, amelyet bármilyen konfliktus elhárítására be tud vetni. Azonban a katonai elemek mellett, a nem katonai elemeket is tartalmazni kell a kialakuló képességnek, hiszen a kizárólagos katonai erő nem garancia a válság leküzdésére. (Gotthárd-Kiss, 2006, 66-68. o.)

5.5. KATONAI TÖREKVÉSEK

Amint az EU közös kül- és biztonságpolitikája kialakult, felvetődött a katonai erő kialakítása is. Azonban az euro-atlanti térségben a Közösség, és az USA között óriási rés tátongott a védelmi struktúrák, az erőforrások valamint a haditechnika szempontjából. Az európai haderő kialakulása, sőt az erre irányuló elvi megnyilvánulások is lassan haladtak. Az EU részéről a védelem tartalommal való megtöltésének alapját a gazdasági integráció stabilitásának szavatolása jelentette. Ebből az következik, hogy inkább a békefenntartó, humanitárius feladatok vállalása volt az elsődleges cél. Az esetleges EU-haderő létrehozásakor felvetődött a kérdés, hogy a nemzeti hadseregek, ebből az esetleges uniós hadseregbe ajánlott, ezen felül a NATO szerepvállalásokra kijelölt alakulatok finanszírozása nem lesz-e megterhelő a tagoknak. Érdekes volt az euro-övezethez hasonló katonai együttműködési felvetés, melynek lényege, hogy a Maastrichti-kritériumokhoz hasonló feltételekhez kötöték volna a védelmet, magyarul, amely ország rendelkezik a katonai feladatokat ellátó haderővel részesül a biztonságban, aki nem, magára marad. Természetesen éles viták alakultak erről ki. Ezután, úgy módosult a dolog, hogy nem az adottság, hanem a vállalt képesség adott lehetőséget a védelmi körhöz való csatlakozáshoz.

Az EU csak akkor bocsátkozik katonai akcióba, ha tényleges fegyveres konfliktus esete forog fenn. 1995-re működőképessé vált az Eurohadtest, amelynek főparancsnoksága Firenzébe talapült, a haditengerészettel kapcsolatos műveleteket irányító központ Marseille-ben működik. Az intézményi háttér is kiépült: a Politikai és Biztonsági Bizottság, a Katonai Bizottság valamint a Katonai Törzs, amelyek sok szállal kapcsolódnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez. Ezután létrejött a már említett Headline Goal, amely a Közös Európai Haderőt jelentette, ám ez hasznavehetetlennek bizonyult. A másik elképzelés egy brit-francia kezdeményezés volt. Ez egy 5-30 napon belül bevethető, és 30-120 napig a helyszínen tartható alakulat kialakítását jelölte meg, európai irányítással, de kizárólag olyan helyszíneken, ahol a NATO nem akart beavatkozni. A következő terv az volt,

⁴¹ Code of Conduct.

hogy 2007-re egy többnemzeti (legfeljebb három nemzet működik együtt), gyorsreagálósú, külön-külön 1500 fős kombinált haderőnemekből álló hadsereget hoznak létre. A nagyhatalmak önálló erőket alakítanak ki. Emellett szó volt egy Terrorellenes atlanti erő (21000 fős) kialakításáról, amely neve ellenére csak európai tagokból áll.

A jövőt illetően az Európai Uniónak több lehetősége van arra, hogy milyen jellegű missziókat vállal, ha szerepet kíván vállalni a válságok elhárításában. A gyakorlatban leginkább a petersbergi feladatokat tudta az EU hatékonyan ellátni katonai erőivel. A lehetséges fellépési formák a számára: a politikai szankciók alkalmazása, rendőri feladatok ellátása, gazdasági segítségnyújtás, katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatok ellátása, sőt amennyiben szükséges fegyveres konfliktuskezelés (Deák, 2007, 91-96. o.).

A Headline Goal elképzelés határidejét 2004-ben módosították 2010-re, azonban az Európai Védelmi Ügynökség nem volt képes megvalósítani a koncepciót (Nádudvari, 2013).

Az EU védelempolitikája sok tapasztalatot szerzett missziói során (Balkán, Kongói Demokratikus Köztársaság, Afganisztán), azonban szerepvállalásainak sikerét hátráltatta az, hogy nem rendelkezik állandó parancsnoksági központtal, amely a stratégiai tervezési és vezetési rendszert irányítani. Ugyanis, amikor az Európai Unió egy küldetést hajt végre, azt természetesen meg kell tervezni. Ehhez, vagy a NATO struktúrára, a keretnemzetek öt főparancsnokságára vagy a Műveleti Központra volt szükség. Az első kettő időigényes, az önálló feladatteljesítésben hátráltató tényező. A Bosznia-Hercegovina területén lévő szerepvállalás előtt az EU Althea-misszióját nyolc hónapig tervezte a NATO-val. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete nem volt mindig felkészülve egy civil-katonai válságkezelés megtervezésére. A CIMIC-et⁴² szokta ebben az esetben a NATO az integráció részére bocsátani, viszont ez nem olyan teljes körű. Az EU Katonai Törzsén belül létrehozott Műveleti Központ⁴³ viszont alkalmas lehetne erre a feladatra, viszont hangsúlyozni kell ez nem állandó központ. A szerző szerint egy brüsszeli állandó stratégiai rendszer létrehozása nem okozna duplikációt, mivel civil-katonai képességgel csak az EU rendelkezik. Ennek a rendszernek a hiánya rontja az Unió hatékonyságának hitelét, valamint a katonai végrehajtást is egyaránt. A politikai érdekek, ezen felül az információ hiánya miatt akadozva tudják csak kivitelezni a missziókat, ezért oda kell figyelni a pontos tervezésére, megszervezésre. A tagok részéről igény mutatkozott egy Figyelő Központ⁴⁴ létrehozásá-

⁴² Civil-Military Cooperation.

⁴³ Operation Centre.

⁴⁴ Watch Centre.

ról, amely koordinálja a missziókat. A NATO-hoz hasonló átfogó megközelítés bevezetését sürgették, amelyben a civil-katonai feladatokat integrálják egy képességbe. A kisebb tagállamok bevonása az információ áramlását könnyítené meg, illetve a küldetések tapasztalatainak a rögzítése a jövőbeli szerepvállalást segíthetné (Hochleitner, 2008, 81-85. o.).

De sajnálatos módon a közös tervezés és műveletirányítás biztosítására létrejött Civil-Katonai Sejt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének európai tervezői központján a SHAPE-n belül kapott helyet. Ugyanígy „járt” az EU Katonai Személyzete, a Műveleti Központ, valamint a NATO és az EU katonai személyzetének összeköttetését biztosító összekötő csoport is (Nádudvari, 2013).

5.6. CIVIL IRÁNY

A nehézségek ellenére az EU tovább folytatta a kül- és biztonságpolitikai képességeinek a kialakítását, erősítését, mivel fenn kívánta tartani a gazdasági integráció biztonságát. A katonai szerep mellett fokozatosan megjelent a polgári erő, amely kedvezett az Uniónak. Az új biztonsági kihívások kezelése a katonai-civil képességek egyensúlyában rejlik. Ha lehetséges meg kell előzni a fenyegetést, így nem szükséges hadászati beavatkozás. ahhoz, hogy ez működjön kooperációra volt szükség a nemzetközi szervezetek között.

Mivel az Unió a nem tisztán katonai jellegű válságokban kívánt részt venni a polgári válságkezelés kiváló terület volt az induláshoz. A civil válságkezelés nem csak a humanitárius feladatokat foglal magában, ide tartoznak például a civil-rendőri feladatok, közigazgatási újjáépítés, fegyverzetbegyűjtés, menekültek védelme, aknamentesítés stb. (Dr. Barla 2003, 95. o., idézi Remek 2007, 90. o.).

A polgári válságkezelésben a gyorsreagálás, mint kvalitás nagyon is releváns szándék. Ennek a kifejtése a szorosabb kohézió által lehetséges, amely mindenhol megmutatkozik: az Unión belül, a nemzetek között illetve más nemzetközi szervezetekkel. Központi figyelmet kaptak a válságkezelésen belül a rendőri feladatokkal kapcsolatos elemek. Mindezek mellett kialakították a polgári válságkezelés intézményrendszerét, amely négy szervezetet jelent: a Polgári Válságkezelési Bizottságot, a Koordinációs Mechanizmust, a Gyorsreagálású Mechanizmust valamint a Rendőri Részleget. Ezek után az Európai Tanács megjelölte a 2000. június feirai ülésén azokat a területeket, ahol a civil képességeket fejleszteni akarta. Ez a négy terület: a jogállamiság, a polgári igazgatás (közigazgatás), a polgári védelem és nem utolsósorban a rendőrség. Ezen az ülésen meg is állapodtak egy 5000 fős rendőrtiszti állomány felállításáról 2003-ra, amelyből 1000 fő 30 napon belül be-

vethető. Az elképzeléseket a decemberi nizzai csúcstalálkozón ratifikálták. Az Unió polgári válságkezelésének folyamatos kialakítása, fejlesztése azt bizonyítja, hogy szerepet kíván vállalni a globális biztonság fenntartásában, hogy ez által saját területét is biztonságban tudja. Úgy látszik, hogy egyelőre a civil válságkezelés az, amely jobban illeszkedik az Európai Unió céljaihoz. (Remek, 2007, 87-94. o.).

A Közös Biztonság- és Védelempolitika civil, valamint csekélyebb részben katonai válságkezelő missziók által képes hozzájárulni a biztonsági szektor reformjához⁴⁵, amely egy válságkezelő eszköz. Az ENSZ, EBESZ és a NATO mellett az Európai Unió is alkalmazza. Igaz csupán négy misszió említi közvetlent módon az SSR-t (az EUSEC RD Congo, az EUPOL RD Congo, az EUTM Somalia illetve a már befejeződött EUSSR Bissau-Guinea). Ezeken felül számos más misszió (mintegy 15-16) foglalkozik a biztonsági szektor valamely elemének reformjával az adott országban. A SSR-támogatás jó néhány területet érint: *„jogállamiság; igazságszolgáltatás; polgári közigazgatás megerősítése; rendőrségi reform; határőrizeti és vám-szervek reformja; fegyveres erők reformja; leszerelés; a biztonsági szektor demokratikus és civilkontrolljáért felelős intézmények támogatása”*. Ezek közül a rendőrség reformját támogató missziók vannak a legnagyobb számban. Az eddigi missziós tapasztalatok alapján rengeteg tanulság fogalmazódott meg. A biztonságos környezet és a politikai stabilitás hiánya az EUPOL Afganisztán rendőri, az EUJUST Lex (Irak) igazságügyi-rendőri valamint az EUTM Szomália katonai kiképző-misszió esetében is jelentős nehézségeket okoznak. Az EU SSR Bissau-Guinea kapcsán is fontos tanulság volt az EU számára, hogy a reformok keresztülvitelének előfeltétele a politikailag stabil környezet, a tartós alkotmányos rend, és a fogadó ország bizonyos mértékű elkötelezettsége. Az alapoktól kellett felépíteni a rendőrség, majd a katonaság erőforrásait, a misszió nem igazán volt sikeres. A missziók volumenüket és létszámukat illetően is igen jelentős különbségeket mutattak. Az EULEX Kosovo a legnagyobb létszámú, átfogó küldetés, amelynek a legnehezebb feladata a jogállamiság megerősítése a mai napig (Varga, 2011, 45-46. o.).

5.7. FINANCIÁLIS ESZKÖZÖK, KÖLTSÉGVETÉS

Az Unió területen kívüli küldetéseit az általa létrehozott pénzügyi eszközökkel finanszírozza. A Stabilitási Eszköz (IfS) leginkább konfliktus-megelőzési, válságkezelési illetve békeépítési programokat, védelmi reformokat finanszíroz rövid távon. Az Európai Fejlesztési Alap (EDF) az EU-ACP (afrikai, karibi és csendes-óceáni térségi) országok támogat-

ja, emellett a békét, a biztonságot valamint a jó kormányzást segíti. Az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz (IPA) a tagjelölt, valamint a potenciális tagjelölt országok stabilizációs és társulási folyamatához járul hozzá. Támogatja még: a békítési folyamatokat, a bizonysáépítő intézkedéseket, újjáépítést, az emberi jogok illetve alapvető szabadságok megóvását, a demokratikus intézmények valamint a jogállamiság erősítését. Az Európai Szomszédsági és Partnerségi Eszköz (ENPI) az európai szomszédságpolitika eszköze, amely főleg a határőrizet reformját segíti. A Demokrácia és Emberi Jogok Európai Eszköze (EIDHR) az ENPI egyik részprogramja, amely a demokrácia valamint az emberi jogok erősítését.

Az Európai Unió költségvetésében az EU, mint globális szereplő rész tartalmazza a biztonságpolitikával kapcsolatos tételeket. Ebben található a külső fellépésekkel kapcsolatos kiadások széles köre: mindenekelőtt a bizottsági programok és projektek pénzügyi háttere, ezen belül a tagjelölt országoknak nyújtandó előcsatlakozási kiadások; a szomszédságpolitika kiadásai; a fejlődő országoknak nyújtott, a szegénységcsökkentését szolgáló fejlesztései együttműködési politika forrásai; a humanitáriussegélyek; a tartalékok; a polgári válságmegelőzés és -kezelés költségei. Ebből a Közös Kül- és Biztonságpolitika részaránya elég alacsony (a 2007–2013-as költségvetési időszakra 1,74 milliárd euró) volt (Varga, 2011, 47-48. o.).

A 2012-es Unió költségvetésben (147,2 milliárd euró) az Európai Unió mint globális partner rész 9,4 milliárd euró volt, ez a 2011-es évhez képest 7,4%-os növekedést hozott. Ezen belül a Közös kül- és biztonságpolitika 400 millió eurót kapott, amely 2011-hez képest majdnem 11%-os növekedést produkált.⁴⁶

A 2014-es költségvetésben a Globális Európa tétel 5,8 %-át képezte a 142,6 milliárd eurós költségvetésnek.⁴⁷

5.8. A KÖZELMÚLT

A Közös Biztonság- és Védelempolitika intézményi struktúrája az elmúlt időszakban az euro-atlanti régióban bekövetkező kihívásokra, azaz a líbiai és szíriai válságra a 20 éves fejlődés, valamint tapasztalat ellenére sem tudta biztosítani a kellő politikai akaratot, továbbá a szükséges válságkezelő képességeket (Nádudvari, 2013).

⁴⁵ Security Sector Reform – a biztonsági szektor reformja.

⁴⁶ Az EU 2012. évi költségvetése.

⁴⁷ Az EU 2014. évi költségvetése.

Az Európai Unióról szóló szerződés 32. cikke szerint: „A tagállamok az Unió érdekeit érintő bármely nemzetközi szintű fellépés vagy kötelezettségvállalás megtétele előtt egyeztetnek a többi tagállammal a Tanácsban vagy az Európai Tanácsban”. A biztonságpolitikai főképviselő, a tagok külügyminiszterei a Tanács keretében összehangolják a munkájukat, együttműködnek a nemzetközi szervezetekben.⁴⁸

Ezen felül a szerződés 34. cikke szerint a tagállamoknak a nemzetközi szervezeteken belül kötelességük összehangolni a cselekvésüket. Ha olyan a szervezet, amelynek nem tagja minden uniós állam, akkor a résztvevők képviselik az Európai Unió érdekeit, illetve a többi tagországot tájékoztatniuk kell az események alakulásáról.⁴⁹

2013. december 19–20-án a KBVP-t érintő csúcstalálkozóra került sor Brüsszelben. A gazdasági világválság kirobbanása óta nem találkoztak az EU állam- és kormányfői az említett témát illetően. A találkozóhoz gazdasági, politikai, illetve katonai okai is voltak, csak hogy említsek néhányat: a BRICS országokhoz fűződő gazdasági viszonya az EU-nak, az USA csendes-óceáni térség felé fordulása, Szíriával valamint Líbiával kapcsolatos konfliktusok. Az esemény napirendjei között voltak: a Közös Biztonság- és Védelempolitika hatékonyságának növelése, civil-katonai képességfejlesztés fokozása valamint az európai védelmi ipar versenyképességének erősítése. Ismét célok, elvárások fogalmazódtak meg a védelempolitikával kapcsolatosan: 2025-ös katonai Headline Goal, a meglévő projektek végrehajtásának gyorsítása, képességek fejlesztése, tegye szorosabbá a partnerkapcsolatait, a védelmi ipar fejlesztése és egységes tervezési rendszer kialakítása.

De sajnos ezt beárnyékolja, a gazdaságbeli képességvesztés öngerjesztő folyamatának beindulása. Ugyanis a gazdasági válság következtében csökkentek a védelemre fordítható pénzösszegek, ezért kevesebb haditechnikai fejlesztés, beszerzés valósult meg a nemzeti haderőkben. Ebből következik a kevesebb a hadiipari megrendelés, az európai védelmi ipari vállalatoknak, pedig muszáj nyitniuk a világpiac felé, ahol nagyobb versenyre kényszerülnek a felemelkedő nagyhatalmak hadiipari vállalataival szemben, miközben a kutatás-fejlesztésre kevesebb forrás jut. Így bizonyos hiányzó válságkezelési képességeket nem, vagy csak részben sikerül pótolni, ezzel párhuzamban csökkennek a katonai képességek, amelyek korlátozzák a válságkezelési képességet, végül csökken az Európai Unió súlya is minden téren.⁵⁰

A képességfejlesztés területén a találkozók a következőket érte el:

⁴⁸ EUSz. 32. cikk.

⁴⁹ EUSz. 34. cikk.

⁵⁰ Ez a képességvesztési kettős spirál gazdasági vonatkozása, a másik a politikai vonatkozás.

- egy állandó EU Műveleti Parancsnokság kialakítása
- a műveletek közös finanszírozásának kezelhetőbbé és hatékonyabbá tétele
- a negyedik generációs hadviselést lehetővé tévő technológiák pótlása (hírszerzési, megfigyelési és felderítési (ISR) eszközök, a stratégiai légi szállítás, a helikopterek, az orvosi támogatás, légi utántöltés és precíziós lövedékek szférájában)
- az Európai Védelmi Ügynökség finanszírozásának növelése
- a tagállamok közötti stabil együttműködés tartalommal való megtöltése és működtetése

A védelmi ipari erőforrások illetve a termelés összeegyeztetése nagyon nehéz, mivel ez részben állami, részben magánbefektetői érdekeket érint, gazdaságilag, sőt politikailag is érzékeny terület. Az egyszerűsítés, szabványosítás merült fel megoldási lehetőségként ezzel kapcsolatban. Lehetséges kezdeményezések voltak még a kutatás-fejlesztési együttműködés élénkítése, a magántőke nagyobb arányú bevonása a védelmi iparba, a beszállítási lánc támogatása. Sajnos a K+F-re az EU borzasztó keveset költ, így az említett ötletek, a forráskivonások megnehezítik a védelmi ipar versenyképességének a növelését.

Összességében csak részeredmények, születtek, rövid távú intézkedésekről volt szó, a politikai akarat megint csak hiányzott a csúcstalálkozón a tagok részéről. *„Továbbra is hiányzik az a közös nevező”* (Csiki, 2014).

A britek kétoldalú megállapodása a franciákkal 2010-ben szintén hátráltatja az Európai Unió védelempolitikáját, mivel a többi tagállamnak nincs szerepe a programban. Ezen felül Németország állítólagos érdektelensége csak a közös védelempolitika előrelépését. 2008 óta gyakorlatilag először került újra napirendi pontra a közös védelempolitika.⁵¹

Hét tagállam megegyezett (Franciaország, Németország, Lengyelország, Olaszország, Spanyolország, Hollandia és Görögország), hogy drónokat fognak közösen fejleszteni. A kommunikációs, valamint informatikai rendszerek közös fejlesztése is szóba került. Ígéretet tettek a védelmi piacok megnyitásáról és megerősítésére. A németek „GroKo” programja a KKBP megerősítését hangoztatta. A közös ipari bázis létrehozása is nehézségekbe ütközött az EADS, illetve a BAE Systems egyesülését illetően.⁵²

⁵¹ http://kitekinto.hu/europa/2013/09/21/eu-vedelempolitika_brit_ellenszenv_nemet_kozony/ letöltés 2013. október 9.

⁵² http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lrc-NF_XgRwJ:kitekinto.hu/europa/2013/12/19/kozos_vedelempolitikan_ragodik_az_eu/+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu#.VFwWh_mG_X4.

A Maastrichti Szerződés indította útjára az Unió közös kül- és biztonságpolitikáját, amely kormányközi alapon működött, így koránt sem volt közös politikának nevezhető. Az Amszterdami Szerződés is csak a kohézió erősítésére volt elég, de pozitívum a válságkezelést illetően a Politikai Tervező és Korai Előrejelző Egység létrehozása. A Nyugat-európai Unió EU-ba való olvasztása úgy tűnt, elindítja a közös biztonság- és védelempolitikát, de ekkor még csak a keretfeltételek voltak adottak. 2002-től a laekeni csúcstalálkozó után vált a gyakorlatban is működőképpé a Közös Biztonság- és Védelempolitika. A „Fő célkitűzés” koncepció bizonyította, hogy komolyan gondolja az EU ezt a szakpolitikát. A 2001-es terrorcselekményekre a NATO-val megegyező kijelentést tett az Európai Unió. 2003-as Biztonsági Stratégiájával igyekezett szintén a Szövetséghez hasonló formát adni céljainak. A Lisszaboni Szerződésben a közös fellépés jelent meg. Az Európai Külügyi Szolgálat létrehozása, feladatainak kijelölése is ezt támasztotta alá. A biztonság- és védelempolitika katonai (Eurohadtest, Headline Goal), illetve civil (rendőri, polgári válságkezelő erő) képességek kialakításába kezdett hozzá. Különböző missziókat hajtott végre, feladatokat vett át a NATO-tól. Ennek hatására a megkettőzés esete volt felfedezhető a két szervezet tevékenységében, amely néha versengésbe torkollott. Az Európai Unió védelempolitikája lassan fejlődött, hiányoztak bizonyos képességek, amelyeknek az érdekelleték, a szuverenitás megőrzése voltak az okai. Azonban ne felejtsük el, hogy a Szovjet blokkból kiszakadó közép-kelet-európai országok folyamatos felvétele a Közösségbe, a német egyesítés, a gazdasági felzárkóztatási programok, a délszláv válság nagyban megnehezítették az EU helyzetét. A gazdasági világválság kialakulása ezt már csak überelte. A 2013. decemberi uniós csúcstalálkozó csak részeredményekkel szolgált. Hosszú távú intézkedések nem történtek.

„Az európai külpolitikából hiányzó koherencia egy paradoxon következménye, mely végigvonul az EU eddigi egész történetén. A tagállamok egyrészt jól tudják, hogy ha nem fognak össze, nemzetközi befolyásuk egyre marginálisabb. Másrészt azonban tartanak egy olyan közös külpolitika létrejöttétől, melyet nem tudnak ellenőrzésük alatt tartani. Egyszóval: erős Európát akarnak, mely azonban nem veszélyezteti saját szuverenitásukat. E két egymásnak is ellentmondó pólus közt ide-oda vergődve, elképesztő bonyolultságú eljárásmodok és intézményrendszerek láttak napvilágot, annak reményében, hogy egyszer megtalálják „a varázsszert”, mely lehetővé tenné a két érdek harmonizálását.”
(Santopinto, 2010).

6. AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS SZERVEZETÉNEK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓNAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Transzatlanti kapcsolatról a NATO alapítása óta beszélhetünk, hiszen a 12 alapító tag az USA és Kanada mellett főként európai országokat foglalt magában. A két fél viszonyát a transzatlanti vita három ütközőpontja a mai napig foglalkoztatja. A bipoláris rendszer felbomlása után az új fenyegetésekkel találta magát szembe az Észak-atlanti Szerződés Szervezete. Ezekre reagálni kellett, így jogosan merültek fel kérdések. Például, hogy kellenek-e feltétlen katonai lépések a kialakuló fenyegetésekre. Amiben viszont mindenki egyet értett, hogy katonai eszközök, illetve hatékony kooperáció nélkül kezelhetetlenek a kockázatok. Emellett a kihívások nagymértékben terhelték az amerikai, valamint az európai fél költségvetését.

A költségvetési vita a megalakulás óta problémát okoz, hogy „ki fizet, vagy nem fizet”. Az európai Közösség fejlődésével fokozatosan bontakozott ki az Európai Védelmi Identitás. A Nyugat-európai Unió végül az EU-ba olvadt, így elindulhatott a Közös Kül- és Biztonságpolitika kialakítása. Azonban így felmerült a duplikáció lehetősége, amely rontott az euro-atlanti viszonyon (szerk. Katona, Dr. Gyarmati, 1999, 17-21. o.).

A hidegháború befejezése után csökkentés, leszerelés vette kezdetét az amerikai, valamint az európai fél részéről. Már ekkor is látszott, hogy az USA többet fordít a védelemre, mint Európa. Az Egyesült Államok nagyobb mértékben csökkentette védelmi kiadásait, mint Európa, ennek ellenére még így is többet költött. Az európai haderő kialakítása lassan alakult ki, azonban nem szabad elfelejteni, hogy Európa a hidegháború után erőteljes változásokon ment keresztül (német újraegyesítés, a közép-kelet-európai országok leszakadása a szovjet blokkból, folyamatos EU bővülés), amely nagymértékben megterhelte az erőforrásait. Ebben az időszakban az Egyesült Államok képes volt átalakítani védelempolitikáját, gazdaságát illetve hadiiparát is. Az Európai Unió célja a gazdasági, politikai versenyképesség megteremtése volt, ehhez fontos volt a közös kül- és biztonságpolitika kiépítése. Mindezek mellett az Unió védelmi téren is meghatározóvá kívánt válni, amelynek feltétele az önálló haderő kifejlesztése volt, de ez (ahogy a szerző is írja) egyfajta túlvállalást jelentett. Az Európai Védelmi Identitás politikai kockázatot is jelentett az USA számára. Európa és az USA között egy párhuzamos hadiipari kapacitás üzemelt, amely megkérdőjelezte az euro-atlanti viszonyt.

Fontos megállapítást nyert, hogy a biztonság- és védelempolitika a 90-es évektől egyre nagyobb szerepet kapott a nemzetek politikájában, azonban gazdasági háttér nélkül eredményes külpolitika nehezen folytatható. A régióban történő események hatással voltak a két fél viszonyára politikai (iraki szerepvállalás), gazdasági (az euro bevezetése) viszonylatban egyaránt.

Sajnos még mindig aránytalanság figyelhető meg a transzatlanti térségben (Tüttő, é. n., 2-8. o.).

A biztonsági fenyegetések kezeléséhez a már sokszor hangoztatott partnerség elengedhetetlen. Az Európai Unió, illetve az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének kooperációja a védelem területén kizárja a feladatok pontos megosztását, olykor azonban indokolt, hogy egymást kiegészítve bizonyos területeken (polgári válságkezelés) az EU, katonai missziókban a NATO irányítsa a műveleteket.

Kiváló példa az együttműködésre a 90-es években kitört délszláv válság. A 2001-es etnikai zavargások csillapítására sikeresen folytatott tárgyalásokat az EU és a NATO a Jugoszláv Macedón Tagköztársasággal, amely az augusztusi ohridi egyezséghez vezetett. A NATO a „*Borostyánróka*”,⁵³ illetve a „*Szövetséges Összhang*”⁵⁴ műveleteivel biztosította a békeszerződés fenntartását, majd folyamatosan átadta a missziót az Európai Uniónak. „*Concordia*” néven az EU útjának indította az első válságkezelő küldetését, amely a Berlin Plusz megállapodás első gyakorlati kivitelezése volt. Ennek ellenére egy kis létszámú NATO-parancsnokság a helyszínen maradt a további segítségnyújtás érdekében. 2003 végétől a „*Concordia*” műveletet a „*Proxima*” művelet követte, amely 2005 végéig egy civil rendőri művelet volt. 2004-ben a NATO átadta a Bosznia és Hercegovinában levő misszióját (IFOR/SFOR) az Uniónak, amely elindította a második „*Althea*” néven ismert küldetését. Itt is fenntartotta a jelenlétét a NATO, mivel voltak még befejezetlen feladatai (háborús bűnösök elfogása, helyi védelmi erők kiképzése). A két szervezet folyamatos információcserével működött együtt. A 2006-os rigai csúcstalálkozón tették közzé, hogy a NATO Reagáló Erők bárhol, szinte bár milyen feladat végrehajtását képesek ellátni. Az EU is elmondhatta ezt magáról, hiszen többnemzeti harccsoportjai készen álltak egy esetleges válság elhárítására, azonban a civil-katonai irányítás terén még volt mit fejleszteni a teljes kihasználhatóság szempontjából. Sajnos a megkettőzés veszélye állt fenn, ezért elkezdtek kidolgozni a kiegészítő mechanizmusok kidolgozását. Mindkét szervezet bővítette tevékenységi körét, a NATO egyértelműen globális szerepre tört, ezzel párho-

⁵³ Amber Fox.

zamban az Európai Unió is vállalt területen kívül missziókat távolabbi régióban pl. Kongói Demokratikus Köztársaság, de leginkább az Unió közvetlen szomszédságában levő térségekre koncentráltak, mint például a Nyugat-Balkán, a Földközi-tenger, Kelet-Európa. Utóbbi feladatköre kiterjedt a biztonsági szektor reformjaira, a demokrácia kikényszerítésére valamint a határőrizetre is. 2007-ben Darfurban a Berlin Plusz együttműködés nem igazán működött a két szervezet között az egymással való versengés miatt. A folyamatos kommunikáció, információcsere hiánya volt az oka a nézeteltéréseknek. Ezt pozitív irányban cáfolja Koszovó esete, ahol az ENSZ, NATO kontingensek át tudták adni feladataikat az EU válságkezelő erőinek. A Nyugat-Balkán mellett a Fekete-tenger térsége szintén jó együttműködési területet biztosít az együttműködésre. Afganisztán is ilyen terület, ahol a kooperáció elmélyíthető a két szervezet között. Ahhoz, hogy szerepét kiterjeszthesse a két szervezet biztos lábakon álló euro-atlanti összefogás szükséges. Olyan módszereket kell kidolgozni, amelyben kényszer nélkül dolgoznak együtt a tagok. Mivel az USA, valamint az európai országok jelentős nyersanyag importra szorulnak, így az energiabiztonság egy jó összefogás terület (Pop, 2007).

Az Európai Uniónak birtokában vannak, azok a polgári képességek, amelyek a NATO-nak hiányoznak az eszköztárából. Az EU rendelkezik pénzügyi erőforrásokkal, sőt erre épülő fejlesztési programokkal, amelyekkel segíthet a háború sújtotta társadalmak gazdasági újjáépítésében. Egyelőre az EU tagság kívánatosabb, mint NATO tagnak lenni. Az együttműködés javítása érdekében a vállalt missziók előtti tervezési konferenciák, vita-fórumoknak kellene létrejönni, a közvéleményt részletesebben is lehetne tájékoztatni egy-egy küldetessel kapcsolatosan. A határőrizet, a közös gyakorlatozás, a fegyverzet ellenőrzés, megsemmisítés, olyan feladatok, amelyeket közösen is lehet végezni. Egy állandó vitalap NATO-EU-EBESZ részvétellel, lehetővé tenné a közös ügyek megtárgyalását a válságkezelés megelőzésétől, a beavatkozáson át egészen az újjáépítésig. Ennek a lehetőségét sajnos beárnyékolja bizonyos nemzetek sajátos érdekérvényesítése, vagyis az állandó vetélkedés az erőforrásokért, illetve az attól való félelem, hogy a NATO feladatköre leszűkülhet (Yost, 2007).

Az, hogy éppen milyen a transzatlanti viszony, azt az európai nagyhatalmak belpolitikai viszonyai, továbbá az USA aktuális érdekei nagyban befolyásolják. Mint említettem az USA, így a NATO fókusza nyugatról kelet felé irányul. Azok a biztonsági kihívások, amelyeket a szervezetek megjelölnek, mint veszélyforrás az általuk kiadott stratégiai do-

⁵⁴ Allied Harmony.

kumentumokban, sem nemzeti szinten, sem csak EU, vagy csak NATO szinten megoldhatatlanok. Afganisztán lekötötte a NATO figyelmét, az EU több helyszínen szerepet vállalt. Jaap de Hoop Scheffer⁵⁵-t idézi (Varga, 2008, 9. o.) „meghökkenítő, hogy a két szervezet mennyire távol áll a valódi stratégiai partnerségtől”. Az együttműködéseket próbálják folyamatosan frissíteni, de a politikai akarat hiánya megghiúsította a kísérleteket. A tagok védelemre fordított csekély forrásai miatt az NRF csapatai, illetve az EU-haderő képességbe li színvonala csökkent. Egy tag ugyanazt az alakulatot is felajánlhatja mindkét szervezet részére, de ha nincs megfelelő erőforrás, akkor mennyiségi, és minőségi problémák léphetnek fel, amelyek a küldetés sikerét veszélyeztetik (Varga, 2008, 8-10. o.).

2014-ben indították el a Transzatlanti Kötelék projektet, amely a két fél kapcsolatát hivatott felülvizsgálni. Ennek keretében szakértők ajánlások fogalmazódnak meg a jövőre való tekintettel. Ha minden jól megy, akkor az itt tárgyalt, majd elfogadott kezdeményezések képezik a Transzatlanti Nyilatkozat⁵⁶ alapját. Az év közepén a két szervezet második alkalommal értekezett egymással. A védelemmel, válságkezeléssel kapcsolatos területekről konzultáltak a vezetők és tagok, ahol a jövőben közösen tudnak együttműködni. Az Euro-atlanti Partnerségi Tanács szerint a Partnerség a Békéért kezdeményezés eredményes, hiszen az elmúlt két évtizedben a civil-katonai képzés, a gyakorlatok, a védelmi szektor reformja, pénzügyi segítségnyújtás az aknamentesítéshez, a fegyverzet megsemmisítésekhez mind azt bizonyítják, hogy van igény biztonság fenntartására. A lehetséges jövőbeli együttműködés főbb szektorai: a humán biztonság megőrzése, a védelmi képességek kialakítása, a Smart Defense és az interoperabilitás lesznek.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete a NATO-Oroszország Tanács ülésén foglalkozott a sajnálatos módon kialakult orosz-ukrán konfliktussal, amely megint csak újabb kihívás a NATO, valamint az EU számára. Mindkét szervezet elítélte a szakadár fegyveres csoportok tevékenységét, illetve a Krím illegitim beolvasztását Oroszországba. Az ügyben folyamatos tárgyalások voltak az elmúlt hónapokban. Az EU, illetve a NATO határozottan kiáll Ukrajna területi egysége mellett. Az állítólagos orosz csapatmozgások hatására a NATO főtitkára⁵⁷ felszólította Moszkvát, hogy vonja vissza katonai erőit az ukrán-orosz határról. Ezzel egy időben természetesen a NATO is mozgósította erőit, de ezek csak védekező tevékenységek voltak (Budai, 2014.).

⁵⁵ NATO főtitkár.

⁵⁶ Transatlantic Declaration.

⁵⁷ Anders Fogh Rasmussen.

Már a NATO alapítása óta a transzatlanti vita részét képezi, hogy ki mennyivel járul hozzá a NATO költségvetéséhez. Az USA gyors védelmi modernizálása lehetővé tette, hogy védelmi kiadásait a csökkentések után ismét képes legyen növelni. Az európai Közöség a bipoláris rendszer megszűnése után rengeteg problémával, biztonsági kockázattal találta magát szembe. A biztonságpolitikája, majd az EU-haderő kialakulása lassan haladt a fejlődésben, amely lépéshátrányt okozott. Az iraki háború idején a NATO tagok megosztottsága, az Unióban bevezetett euró mind olyan események voltak, amelyek hátráltatták a két fél együttműködését. A Berlin Plusz megállapodás mutatott először igazi kooperációt a NATO, valamint az EU között. Az uniós haderő hozzáférést kapott a NATO képességeihez, így át tudott venni bizonyos feladatokat, ezzel megkönnyítve válságkezelő tevékenységét más régiókban. A 2000-es évek derekára mindkét fél készen állt arra, hogy szerepet vállaljon egy esetleges konfliktus kialakulásakor. Ez duplikációt vont maga után, amely versengésbe ment át, végül a két szervezet külön utakat választott a válságkezelésben. Azonban Koszovó jó példával szolgálhat, ugyanis itt zökkenőmentesen ment vége a feladatok átvétele az EU részéről. Pop (2007) szerint egymás kiegészítése lenne a megfelelő, erre lehetőség mutatkozik, például az energiabiztonság területén. Yost (2007) szerint a közös konferenciák, közös tervezés segítheti a konfliktusok kezelését. Azonban, amíg a politikai akarat hiányzik, amíg az USA, Franciaország, Németország ezen felül Nagy-Britannia érdekei határozzák meg a transzatlanti viszonyt, addig valódi együttműködésről nem beszélhetünk. A 2014-es Transzatlanti Kötelék projekt pozitív irányba terelte a két nemzetközi szervezet kapcsolatát, de ez még csak kialakulóban van, de mindenesetre az optimizmusra adhat okot. A sajnálatos orosz-ukrán helyzet idén az Európai Unió, valamint a NATO számára sem kedvező, azonban okot adhat a közös fellépésre az ügy rendezésében, amely lökést adhat a transzatlanti kapcsolatnak és üzenete lehet a világpolitikának is.

7. TARTOMÁNYI ÚJJÁÉPÍTŐ CSOPORTOK

7.1. KIALAKULÁSA

2001. szeptember 11-e után az Egyesült Államok háborút indított a terrorizmus ellen. 2001. október 7-én indította meg az USA Tartós Szabadság Hadműveletét⁵⁸ az al-Kaida ellen Afganisztánban. A NATO 2003. augusztus 1-jén vette át az ENSZ Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők- misszióját.⁵⁹ Ez volt az első területen kívüli küldetése a Szövetségnek. Ahogy az Európai Unió Biztonsági Stratégiája is leírja: „*A biztonság a fejlődés alapja*”. Igazából a legfőbb alapot ez a meghatározás adta a Tartományi Újjáépítési Csoportok⁶⁰ 2002-es létrejöttében.

Ezen kívül fontos okai voltak még a NATO akkori pénzügyi, emellett személyi forrásainak a hiányosságai, amelyek lehetővé tették volna az Afganisztán egészére kiterjedő, nagyarányú katonai jelenlétet. Nem a háború megnyerése, hanem a „*béke megnyerése*”⁶¹ volt a cél. Felismerést nyert, hogy a válságkezeléshez a katonai eszközök mellett a civil elemek alkalmazására ugyanúgy szükség van, így a katonai alakulatoknak szükséges polgári feladatok végrehajtása a küldetés teljesítése érdekében (Tálas, 2010, 78. o.).

Először természetesen az amerikaiak hoztak létre PRT-kat, amelyek akkor még kis létszámmal rendelkeztek. A fő feladataik: a biztonság fenntartása, az afgán kormány hatalmának kiterjesztése és a humanitárius segélyezéssel párosított újjáépítés. A Szövetség folyamatosan növelte a PRT-k létszámát és érdekelttségét a térségben. Először az északi területeken hozták őket létre, majd fokozatosan keletre fókuszáltak. Ezt követte a nyugati területek feletti ellenőrzés átvétele, majd a harmadik fázisban a legveszélyesebb régiókat vélt déli területekre terjesztette ki a NATO az irányítását. A 28 PRT 2011 óta azon van, hogy az idei év végére teljes mértékben át tudják adni az irányítást az Afgán Nemzeti Biztonsági Erőknek (Szijj, 2011).

7.2. MODELLEK

Az Afganisztánban működő PRT-k felépítésüket, feladataikat tekintve különböznek egymástól, azonban van három modell, amely jól elkülöníthető egymástól.

⁵⁸ Operation Enduring Freedom.

⁵⁹ ISAF-misszió.

⁶⁰ Provincial Reconstruction Team.

⁶¹ Tálas, 2010, 78.o.

Az amerikai modellt képviselő újjáépítési csoportok jellemzően a dél-afganisztáni területeken állomásoznak. A katonai feladatok hangsúlyosabbak, valamint az említett három feladatkörből mindegyiket lefedik. Mivel veszélyes a régió, általában csak rövidebb időre hagyja el a PRT a táborát, azt is leginkább nappal, hogy katonai kíséret mellett a civil elem újjáépítési, segítségnyújtási feladatokat tudjanak ellátni. A létszám kevesebb, mint 100 fő, a katonák létszám jóval meghaladja a civil szakemberek számát. A polgári modulban helyet foglal egy afgán kormányképviselő is. A parancsok kiadása katonai részről érkezik.

A német modellben ezzel szemben a civil vezénylet a jellemző. Külön az újjáépítési csoportra létrehozott minisztériumi bizottság irányítja. Létszámát tekintve nagy, közel háromszorosa az amerikai modell létszámának. A civil-katonai vezetés egymással összefüggésben van, de a polgári rész a hazai vezetőket tájékoztatja, a katonai egység a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőknek jelent. A civil modul nagyobb létszámának okai, hogy a németek logisztikailag önállóak, illetve jelentősebb újjáépítési műveleteket tudnak végrehajtani. Hatásosabb a német PRT ebből a szempontból az amerikaiénál, azonban az óvatosságuk miatt ritkán vállalnak segítségnyújtási küldetéseket, amely viszont hátráltatja a működést.

A harmadik modell a brit nevéhez fűződik. A három közül talán ez mondható a legsikeresebbnek, ugyanis a britek az úgynevezett „*szívek és lelkek*”⁶² koncepciót helyezték előtérbe, sőt régi gyarmataikon megszerzett tudás is eredményessé tették a PRT-t. Létszámuk kicsivel több, mint az amerikai csoportoké (100-120 fő). A civil egység néhány főt tesz ki, amely hasonló az amerikaiakhoz. A biztonsági feladatokra való összpontosítással, megfelelő körülményeket teremtettek a civil szervezetek munkavégzéséhez. Ezt a folyamatos kommunikációval, ezen felül a biztonsági szektor reformjával érték el. A britek is megpróbálnak minél többször a táboron kívül tevékenykedni, általában kis egységekre bomlanak a felderítés megkönnyítése érdekében (Wagner, 2007, 101-103. o.).

A törökök híresek óriási hadseregükről, azonban Afganisztánban működő PRT-jük civil irányítás alatt van a német modellhez hasonlóan. A mi nemzetünk újjáépítési csoportunk érdekessége, hogy a katonák is segítenek a civil újjáépítésben (Szijj, 2011).

Ezekből is jól látszik, hogy egységes PRT, illetve szakismeret nincsen. A Tartományi Újjáépítési Csoportok munkáját nagyban befolyásolják, hogy milyen régióban tevékenykednek, a nyugati, északi régióban könnyebb civil tevékenységeket végezni, a déli,

⁶² „*hearts and minds*”.

keleti területeken szinte mindig fegyveres konfliktus alakul ki, ami nehezíti az újjáépítő munkálatokat. Másik probléma az újjáépítési csoportok tevékenysége szempontjából a nemzeti korlátok fenntartása, amely a tagok, partnerországok viszonyulását fejezi ki nem csak az afganisztáni misszióhoz.

7.3. EGY AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐ

Azonban a 90-es évektől egészen napjainkig a NATO által végrehajtott missziókban a *nemzeti fenntartások* nagyban befolyásolták a küldetések végrehajtását, ebből adódóan a adott műveletek sikerét is.

Bevett gyakorlat lett az úgynevezett „red carding” módszer, amely értelmében a nemzetek katonai alakulatai bizonyos műveletekből kivonták / kivonhatták magukat. A boszniai misszió idején volt olyanra példa, hogy bizonyos nemzeti erők egyszerűen elutasították a kapott parancsokat. Bizonyos légi műveletek alkalmával a levegőben kaptak parancsot arra, hogy ne végezzék el a kapott utasításokat. Ez igen furcsa dolog volt, azonban mégsem minősült „szabályszegésnek”, hiszen a kormányokat mindig is megillette az utolsó szó joga a hadseregük felett (Clark, Wesley K, 2001, p. 399., idézi Varga, 2010, 60. o.).

A koszovói légicsapások alkalmával több tagország a bombázások helyett a civil menekülteknek nyújtott segítséget. A bombázás, illetve segítségnyújtás is része volt a küldetésnek, de bizonyos részt vevő országok anyagi javakkal, készletekkel, egyéb képességekkel, valamint katonákkal járult hozzá a misszióhoz. Úgy látszott, hogy a NATO égisze alatt hajtották végre a feladatokat, de inkább a misszió azon aspektusaira koncentráltak, amelyeket az otthoni közvélemény támogatott (EVERETT, Michael L., 2006, p. 10.).

Everett (2006, 11. p.) megemlíti, hogy a NATO iraki kiképző missziójában részt vevő 11 tagállam küldött csapatokat Irakba. Példaként említ, hogy Magyarország, Portugália és Románia katonái engedély nélkül nem hagyhatták el a „Zöld Zónát”. A lengyelek csak önvédelem esetén használhattak fegyvert, a norvégok közvetlen harcokba nem bocsátkozhattak.

Afganisztán a három közül a legnagyobb művelet, emellett természetesen a legnagyobb problémát is ez a küldetés okozta a nemzeti korlátozások szempontjából. Hogy miért?

Az afganisztáni küldetés egyik legnagyobb gyengesége, hogy nem volt közös szövetségi elképzelés, emellett a résztvevő nemzetek ambíciószintje eltéréseket mutatott hivatkozik általános szakértői véleményre Varga (2011, 62.o.).

További nézeteltérések forrása volt, amikor a tagok többsége szeptember 11-e után az USA mellé álltak, úgy gondolták, hogy békefenntartó missziót vállalnak, nem pedig háborút. A másik dolog, hogy a kockázat Afganisztánban nem egyenletesen oszlik el, sokkal veszélyesebb a déli és keleti régió, mint az északi, vagy a nyugati, éppen ezért, a britek, a dánok, a hollandok és az amerikaiak jóval magasabb árat fizettek, mint az olaszok, a spanyolok vagy a németek (Saideman, 2009, 1. o.).

NATO-tagok megbénítják erőiket a túlzott nemzeti fenntartásokkal, amely tény akadályozza sikert. Ezek a korlátozások azt jelentették, hogy 2004-ben a 8800 fős ISAF missziónak kevesebb, mint egyharmada vállalt tényleges harcokat Afganisztánban (Lellouche, 2004, para. 69.).

A 2006-os rigai csúcstalálkozón végtére is megszavazták a tagok a katonai erőkre vonatkozó nemzeti fenntartások egy jelentős részét (Eszes-Vastagh, 2009, hivatkozik Varga, 2010, 64. o.).

Ennek ellenére Egon Ramms tábornok megjegyezte 2008-ban, hogy a 62 ISAF nemzeti fenntartásból 45 még mindig akadályozta a küldetést, ezen kívül 19 nemzet élt a földrajzi korlátozással a csapatait illetően (Cook, 2008, para 31-32.).

A műveletek támogatásával kapcsolatban az esetleges pénzügyi nehézségek kiküszöbölésére az adott országnak törekednie kell az anyagi erőforrások centralizálására, a céltudatos felhasználásra. Bármilyen, - az adott missziót befolyásoló – korlátozást előre kell jelezni, hogy ez ne menjen a „győzelem” rovására (Varga, 2010, 67. o.).

Harmadik fontos dolog, hogy milyen kapcsolatot tud az adott PRT kiépíteni a helyi lakossággal. Amennyiben megvan a közös hang a két fél között, tudatosítják a másikban, hogy segíteni akarnak neki, így produktívabb lehet a segítségnyújtás. Szükséges megismerni az adott környezetet, a társadalom szerkezetét. A siker eléréséhez mindenféleképp kell mindkét fél nyitása (Maley, 2007).

A Tartományi Újjáépítési Csoportok felépítése, tevékenysége véleményem szerint nagyon jó alapmodellként szolgálna egy NATO-EU katonai-civil állandó haderő létrehozásához. Ugyanis a PRT egy többnemzeti, gyorsreagálású, polgári és harci feladatokat teljesíteni képes alakulat, amely mindenképp a modernkori hadviselés meghatározó eleme. A hátráltató tényező itt ismét az érdekütköзésekben, eltérő ambíciósintben mutatkozik meg és persze a már említett nemzeti korlátozásában érhető tetten.

8. SAJÁT ELKÉPZELÉS

A NATO-nak nincsen önálló hadserege, ugyanis egy vállalt misszió alkalmával a tagok felajánlásai biztosítják a kellő keretet a végrehajtáshoz. A Szövetség erejét ezek a tagok adják (Hörcher, 2013).

Az Európai Unió rendelkezik az Eurocorps-szal, amely valóban többnemzetiségű, de csak hat ország katonái alkotják a 60 000 fős haderőt.

Fontos megemlíteni, hogy az ENSZ, a NATO, avagy EU égisze alatt működő külföldi missziókban mindig meghatározott (néhány ezres, akár tízezres) számú katona vesz részt, azonban köztudott, hogy a nemzetek hadseregei jóval nagyobbak. Az európai hadseregek létszámának jelentős része nem alkalmas a bevetésre egy területen kívüli misszióban (Gazdag, 2008, 38. o.).

Az előző fejezetben a PRT-ről volt szó, amelyek a Civil- Katonai Együttműködés⁶³ Doktrínák alapján végzik feladataikat Afganisztánban. Azonban a civil-katonai feladatokat az országon belül is el lehet látni (Bokros, 2012, 157. o.).

A jó példák már léteznek, csak hajlandóságot kell mutatnia a nemzeteknek. A Smart Defence, az Összekapcsolt Haderők Kezdeményezés, a hét EU-s tagállam drónfejlesztési projektje, a Visegrádi négyek együttműködése, a NORDEFECO illetve más katonai együttműködések jó kezdeményezések, jól is működnek. De sajnos, amíg nem tömörít minden tagot, addig elenyésző lesz a hatásuk nemzetközi szinten.

A többnemzeti együttműködések helyenként már kezdenek kibontakozni (pl. közös légtérellenőrzés, rakétavédelmi rendszer, közös megfigyelő rendszer stb.). A bevezetett reformok után fel kell mérni mi az, amiben egy nemzet jól tud teljesíteni, és azokat a képességeket kell jól felhasználni, majd megosztania másokkal. Erre egyik jó példa Hollandia, amely a válságot hatékonyságának növelésére használta fel (Nagy, 2013, 1. o.).

Még mindig vannak lezáratlan küldetések, amelyeket rendezni kell a Szövetségnek, illetve az Európai Uniónak. A Nyugat-Balkánon lassan már két évtizede van jelen az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, valamint az Európai Unió.

A következőkben néhány javaslattal fogok előállni, amely növelheti a költséghatékonyságot a védelmi kiadások csökkentése ellenére, ezáltal a biztonság magasabb színvonalúvá válhat.

Az általam feldolgozott irodalom, illetve szakértők véleményének számos elemével egyet értek, íme, a legfontosabbak:

1. A Pooling and Sharing, illetve a Smart Defence kezdeményezés a nemzetközi szervezetek részéről nagyban segíti a költséghatékonyságot képességvesztés nélkül.
2. A NATO és az EU válságfigyelő központjainak folyamatos kapcsolatban kell állniuk egymással, így az információ jóval gyorsabban rendelkezésre állhat egy-egy válság kialakulásakor, amely a megelőzést segítheti.
3. A NATO-EU-EBESZ közös tárgyalások szintén az információáramlást segíthetik.
4. A tényleges hozzájárulás a védelmi költségvetéshez továbbra is fontos, hogy a biztonság fenntartható legyen.
5. Mindkét fél tagjainak bővítése a döntéshozatal hátrányára válhat, ezért a tagjelöltek felvételét fel kellene gyorsítani.
6. Az energiabiztonság fontos mindkét nemzetközi szervezet számára, ezért ezen a területen erősíthető a kooperáció.
7. A fegyverzetcsökkentést tovább kell folytatnia a Szövetségnek.
8. Inkább a modernebb hadfelszerelésekbe kell befektetni, mint a régebbi haditechnikát fenntartani, mivel az több forrást emészthet fel.
9. A civil-katonai együttműködést közösen kell fejleszteni.
10. A katonai beszerzési programokat, a hadiiparral össze kell egyeztetni.

A személyes elképzelésem a következő:

1. A NATO-nak és az Európai Uniónak egy közös, állandó hadsereget kellene felállítania, amely valóban alkalmazva van, valódi képességekkel rendelkezik és bármikor bevethető. Sajnos a tapasztalat az, hogy a legtöbb ország hadereje nincs megfelelően alkalmazva. A két szervezet 22 közös taggal rendelkezik, így az együttműködés elkerülhetetlen. Most úgy látszik Európa kissé magára maradt, de erre rácsáfolhat a NATO és az EU, ha ahogy Anders Fogh Rasmussen is fogalmazott: „*valódi stratégiai partnerséget épít ki a két fél egymással*”.
2. Négy partícióra kellene osztani Európát. Az ötödik partíciót Kanada, valamint az USA képezné. Lenne egy nyugati, déli, északi valamint egy közép-keleti

⁶³ CIMIC.

elem. A partíciók a PRT-val megegyező felépítésű hadsereget hoznának létre. Természetesen civil-katonai feladatokat látnának el, és ami még fontosabb az elemek a területen belüli válságokkal foglalkoznának. Így adva van a többnemzetiség, a képességek összevonása illetve megosztása. Az alakulatok természetesen gyors reagálású expedíciós csapatok lennének. Itt lépne be a PRT-kon koncepció, ugyanis nem egy nemzet, hanem minden nemzet adna civil és katonai állományt az akciókhoz.

3. Ha konfliktusra kerülne sor, akkor az öt elem hadserege egyszerre, együtt, egy adott helyen támadást indít. Természetesen ennek a végrehajtása a CIMIC-et felhasználva menne végbe.
4. Ha valaki nehézségekkel küzd, vagy a partíció, vagy a Szövetség nyújtson gazdasági segítséget az adott tagnak, ahogy azt a washingtoni szerződés 3. cikke is leírja.
5. A közös csúcstalálkozókat évente egyszer lehetne megrendezni, ezen felül a Világbank részvétele szerintem szükséges lenne ezeken a tárgyalásokon. A Világbank pénzügyi szempontból segítheti a nemzeteket, a nemzetközi szervezeteket hogy átgondoltabban költsékezzenek, ezek természetesen ajánlások.
6. A GDP 2%-ának a védelemre fordítása már évek óta problémát okoz sok tagállamnak. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének jobban kellene ezt koordinálnia. Meg lehetne fontolni, hogy a 2% helyett egy csekélyebb mértékű felajánlást állapítsanak meg, amelyet mindenki egységesen tud teljesíteni, viszont az fix legyen. Mert a valami 10%-a még mindig több mint a semmi fele.
7. A tagfelvételeket az elkövetkezendő években le kellene zárni, hiszen a potenciális jelöltek segítésére borzasztó sok forrás elmegy, eredménye viszont alig van. Ha nem működik máshogy, a stratégiai partnerségben kell megállapodni ezekkel az országokkal.
8. Az USA, illetve az Európai Unió is importfüggő országok. A kereskedelmi infrastruktúra védelme közös érdek, emellett a diplomácia terén is közösen lehetne fellépni, hogy a transzatlanti térség egyenlő mértékben osztozhasson a nyersanyagokon, energián.
9. Az elavult haditechnikát az euro-atlanti térségben újra kellene hasznosítani, amelyek pedig használhatatlanok központilag megsemmisítésre kell, hogy kerüljenek. Ha nincsenek tovább adva más országokba csökkenthető a kialakuló fenyegetések száma.

10. A Pooling and Sharing és Smart Defence segíthet abban, hogy a legmodernebb civil-katonai képességeket alkalmazhassák az EU és NATO tagok. Ezek segítségével számba kell venni, hogy melyik ország milyen képességekkel rendelkezik és úgy megtervezni a beszerzési programokat, ehhez alakítani a védelmi ipart.

Az elképzelés a részemről utópisztikusnak tűnhet, illetve ezt az elképzelést ugyanúgy térdre kényszerítheti a politikai akarat hiánya, mint az általam olvasott összes hasonló elképzelést, ajánlást. Egyelőre a modellem még fejlesztésre szorul, több idő kell ahhoz, hogy igazi koncepció váljon belőle, amely megállja a helyét szakmailag, azonban azt remélem, hogy vitalapot képezhet majd ebben a témában, hiszen ha nem is közvetlenül, de mindenkit érint a gazdasági biztonság, illetve a gazdasági biztonság fenntartása.

9. ÖSSZEGZÉS

Tényként kezelhető, hogy a védelmi kiadások csökkentése a transzatlanti térségben kétségesse tette a gazdasági biztonság meglétét.

Úgy gondolom, hogy az Európai Unió már korábban követett el „hibákat”, amelyekről nem mindig a Közösség tehetett, de voltak olyan események, amikor a politikai akarat hiánya, a szuverenitás megőrzése miatt nem tudott előrébb haladni sem az EU, így a NATO sem. A hidegháború utáni béke megtévesztette az európaiakat, ellenőrizetlenül, felelőtlenül bántak a védelmi költségekkel, amely egy igazi nem katonai jellegű válsággal hágott a tetőfokára. Véleményem szerint nem csak a pénzügyi válság az oka, hogy csökkentek a védelmi költségek, viszont a pénzügyi válság volt az, amely bizonyította, az olyan pénzügyi tranzakciók, amelyek mögött nincs valódi gazdasági tevékenység gyakorlatilag nem képviselnek értéket.

Az Amerikai Egyesült Államok többször is a NATO-n keresztül érvényesítette érdekeit, ennek következtében a közvélemény tévesen ítélte meg a NATO tevékenységét.

A délszláv válság miatti tapasztalatlanság, az új fenyegetésekre való folyamatos válaszok, a nemzeti korlátozások Afganisztánban, az iraki megosztottság, a NATO szerepének kiterjesztése, vagy ragaszkodás az 5. cikkelyhez, líbiai harcokban felmerülő képességihiányok és maga az a tény, hogy még ma sem tudja eldönteni egyik szervezet sem, mi is legyen a feladata mind-mind az erőforrások pazarlásához vezet. Ez az igazi védelmi képességbeli csökkenés. Amikor megpróbálunk minden erőnkkel jobbak lenni, de nem vesszük észre, hogy a cél eléréséhez több erőnk fog el egyedül, mintha összefognánk.

Összevonva az erőket, megosztva a képességeket közösen kell felmutatni politikai akaratot, különben az erős transzatlanti partnerkapcsolat megszűnhet, amely azért nem lenne szükségszerű, mert mindkét fél az energiától, az erőforrásoktól függ. Emellett az összefogással, hatékony együttműködéssel elérhető az a cél, hogy mindenki biztonságban éljen az euro-atlanti térségben.

Csak úgy tartható fenn a biztonság, ha mindenki félreteszi az érdekeit, és a közérdeket helyezi előtérbe, különben mi értelme lenne az EU-nak, vagy a NATO-nak.

Én határozottan azon a véleményen vagyok, hogy a biztonság fenntartható, ha tényleg „Okosan Védekezünk”.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- Balázs J. (1997): Védelmi tanulmányok – A gazdasági biztonságról. 9-16. o.
- Balog I. (2014): Az Egyesült Államok hadereje és az amerikai költségvetési megszorítások. *Nemzet és Biztonság*, 1. sz., 97-108. o.
- Bary B. (1991): New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. 435-439. o.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EfNquVvSYF0J:euroakadeemia.ee/materjalid/Buzan%2520-%2520New%2520Patterns%2520of%2520Global%2520Security%2520in%2520the%252021st%2520Century.pdf+%&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>. (letöltés: 2014. szeptember 17.)
- Bokros T. I. (2012): A civil-katonai együttműködés jelene a béketámogató műveletek alakulásának tükrében. *Hadtudományi Szemle*, 5. évf. 2. sz., 157. o.
- Brian, L. D. (1999): Egyenruhák és rendfokozatok a NATO-ban. 8. o.
- Corvinák - 1. A biztonsági kihívások új felfogása - Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben. *Biztonságpolitikai Szemle*
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KN1Fsw217Z4J:biztpol.corvinusembassy.com/%3Fmodule%3Dcorvinak%26module_id%3D4%26cid%3D1+%&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 17.)
- Corvinák - 2. Szervezeti felépítés – NATO. *Biztonságpolitikai Szemle*
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7YGrDPygmdcJ:biztpol.corvinusembassy.com/%3Fmodule%3Dcorvinak%26module_id%3D4%26cid%3D16%26scid%3D108+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 17.)
- Corvinák - 3. A NATO katonai stratégiája. *Biztonságpolitikai Szemle*
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XoUYOoJ3dA4J:biztpol.corvinusembassy.com/%3Fmodule%3Dcorvinak%26module_id%3D4%26cid%3D109+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
(letöltés: 2014. szeptember 17.)
- Csatlós E. (2010): A közös kül- és biztonságpolitika és a tagállami szuverenitás. *Kül- Világ- a nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, VII. évf. 4. sz., 67-70. o.
- Csiki T. (2012): A válság mérhető hatása: a globális és regionális védelmi kiadások trendjei 2011-ben.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aE4X4vZfFrYJ:nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_8.pdf+%&cd=5&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- Csiki T. (2013): Mérése a NATO tagállamok – Németország. 1. o. és 8. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sJXfVUJfYJlJ:www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO_NETto_GER_final.pdf+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 8.)
- Csiki T. (2014): A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság*, 2. sz., 88-90. o.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qC2qqHMHAbkJ:www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php/%3Fletolt%3D536+%&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>. (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- Csiki T.–Molnár F.–Varga G. (2012): Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. 1-4. o., 9-10. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Nndjot7a47IJ:hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_5.pdf+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. október 10.)

- Deák P. (2007): Az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájának mai dilemmái. *Európai Tükör*, 7-8, 91-96. o.
- European Defense Trends 2012: Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base. CSIS. 1-3. o.
- France, O. (2014): Defence budgets: Europe's Maginot moment? 3. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ge8weu__qpMJ:www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_7_Defence_Budgets.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltés: 2014. október 20.)
- Freeman, S. P. – Solmirano, C. (2013): Trends in world military expenditure. 3-5. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4AITEusrmkUJ:books.sipri.org/product_info%3Fc_product_id%3D476+&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- Gazdag F. (2008): Miként és miből lesz európai védelem? *Nemzet és Biztonság*, 35-39. o.
- Gotthárd P. – Kiss A. (2006): Az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikája. 54-58. o. és 66-68. o.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pFy43-uR7EMJ:www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html%3FID%3D24%26essayID%3D304+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>. (letöltés: 2014. szeptember 22.)
- Grand, C. (2012): Smart Defense and the Future of NATO: Can the Alliance Meet the Challenges of the Twenty-First Century? 45-49. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:56-cTodT_mwJ:europa.eu/espas/orbis/sites/default/files/generated/document/en/Conference_Report.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 6.)
- Halász Z. (1998): *Britannica Hungarica*, XVIII. kötet. 368.o.
- Hochleitner, E. (2008): Egy állandó EU-parancsnoki és –vezetési struktúra szükségessége. *Nemzet és Biztonság*, 81-85. o.
- Horváth Z.(2011): Kézikönyv az Európai Unióról. 538-549. o.
- Kladek A. (2012): KÖZIGAZGATÁSI SZAKVIZSGA, KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI ÁGAZAT (tankönyv), Biztonság- és védelempolitika. 101-102. o.
- Katona A. (szerk.) (1999): NATO/EU-csatlakozás és a védelmi szektor. Dr. Gyarmati I.: A transzatlanti vita, 17-21. o.
- Katona A. (szerk.) (1999): NATO/EU-csatlakozás és a védelmi szektor. Dr. Turák J. nyá. ezds.: A védelem és a gazdaság összefüggései. 151-154. o.
- Katona A. (szerk.) (1999): NATO/EU-csatlakozás és a védelmi szektor. Dr. Ujj A. alez.: Új típusú veszélyforrások a posztbipoláris világban. 10. o.
- Liberti, F. (2011): Defence spending in Europe: Can we do better without spending more? 15-17.o.
http://www.notre-europe.eu/media/policy46_fliberti_en.pdf?pdf=ok.
 (letöltés: 2014. október. 7.)
- Marianne S. (2009): Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. 5. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8ipSO4hH-gJ:geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
 (letöltés: 2014. szeptember 20.)
- Nagy D. (2013): Mérlegen a NATO-tagállamok: Hollandia. 1. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ZD1rFaFlZBAJ:www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_NL_Final.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. október 23.)
- Remek É. (2007): Az Európai Unió civil válságkezelési képessége. *Európai Tükör*, 87-94. o.

- Selján P. (2013): Mérlegen a NATO tagállamok- Nagy- Britannia. 1. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ycj-T5vgnbsJ:www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_UK_Final.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 8.)
- Soros Gy. (2008): A 2008-as hitelválság és következményei – A pénzügyi piacok új paradigmája (második kiadás). 13-16. o.
- Szijj D.(2013): Mérlegen a NATO tagállamok – Lengyelország. 1. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rzPRKZajeqYJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1361%26title%3DM%25C3%25A9rlegen_a_NATO-tag%25C3%25A1llamok_-_Lengyelorsz%25C3%25A1g+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. október 23.)
- Tálas P. (2010): Afganisztán: az eddigiek és hogyan tovább, 78. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AYPi-iXjJ-8J:www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talas_peter-afganisztan__az_eddigiek__es_a_hogyan_tovabb.pdf+&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltés: 2014. október. 7.)
- The Military Balance. 2012, 39-48. o. és 71-76. o. és 467. o.
- Varga A. (2010): A nemzeti korlátozások hatása a NATO-műveletek végrehajtására. *Hadtudományi Szemle*, 3. évf. 1. sz. 60-67. o.
- Varga G. (2008): A NATO és az Európai Unió kapcsolata. *Nemzet és Biztonság*, június 8-10. o.
- Varga G. (2010): A formálódó új NATO-stratégia – két jelentés alapján. *Nemzet és Biztonság*, június, 36-49. o.
- Varga M. (2011): Az Európai Unió és a biztonsági szektor reformja. *Nemzet és Biztonság*, 44-45. o. és 47-48.o.
- Wagner P. (2007): A NATO és Magyarország szerepvállalása az afganisztáni válságkezelésben. *Külügyi Szemle*, 2007. tavasz, 101-103. o.
- Wagner P. (2010): A NATO jövője a lisszaboni csúcs után és a NATO-Oroszország kapcsolatok. *Magyar Külügyi Intézet*, 3-9. o.

Egyéb dokumentumok

- Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem, A NATO Biztonság Stratégiája. 2010. nov. 19, 2-113. o.
- Európai Biztonsági Stratégia – Biztonságosabb Európa egy jobb világban. 2003, 1-14. o.
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf>.
 (letöltés: 2014. szeptember 5.)
- EU sz. 32. cikk
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:hu:PDF>.
 (letöltés: 2013. október 23.)
- EU sz. 34. cikk
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>.
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)

Financial and Economic Data Relating to NATO Defence 2014 februári adatbázisában közölt adatok
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KLEJsEyRcucJ:www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.

(letöltés: 2014. október 20.)

Lisszaboni szerződés: europa.eu

http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_hu.htm.

(letöltés: 2013. október 23.)

Az Európai Unió 2014-es költségvetése, Hogyan költi el az EU a pénzt?

http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/expenditure/index_hu.htm

(letöltés: 2014. október 20.)

Az Európai Unió 2012-es költségvetése, Az EU 2012. évi költségvetése számokban.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ECikvc8A7WUJ:ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2012/budget_folder/print/186978_2011_4429_EU_BUDGET_2012_HU.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.

(letöltés: 2014. október 20.)

Internetes források

Anders Fogh R.(2010): A biztonság és a pénzügyi megszorítások hatásai.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qJnx-wuoaDMJ:www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/Security-budgets-constraints/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.

(letöltés: 2014. szeptember 13.)

Asztalos A.(2011): Regionális védelmi trendek Kelet-Közép-Európában.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2Sal3pjziMYJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1092%26title%3Dregionalis-vedelmi-trendek-kelet-kozep-europaban+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.

(letöltés: 2014. október 23.)

Bamo, D.– Bensahel, N.– Sharp, T. (2012): You Can't Have It All. Foreign Policy.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PQQzeqZeNzUJ:foreignpolicy.com/2012/01/06/you-cant-have-it-all/+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>Marcus.

(letöltés: 2014. október 12.)

Braddon, D. (2009): Mit hoz a jövő? Védelem, költségvetések és a gazdasági válság.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0FsZT6smpnYJ:www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Defence-Budget-Financial-Crisis/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.

(letöltés: 2014. szeptember 13.)

Budai Á. (2012): A NATO jelenéről és jövőjéről - a szövetséges erők európai főparancsnok-helyettesének szemével.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BzQKCa02ovsJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1245+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.

(letöltés: 2014. szeptember 13.)

Budai Á. (2014): NATO Hírfigyelő

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tuZpX4yUyp0J:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1370+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
(letöltés: 2014. szeptember 13.)

Comprehensive Political Guidance. 2010

http://www.nato.int/cps/en/SID-362842F5-026E55C4/natolive/topics_49176.htm.
(letöltés: 2014. szeptember 02.)

Cook, F. (2008): (General Rapporteur): NATO Operations: Current Priorities and Lessons Learned — Committee Report (158 DSC 08 Ebis), Annual Session. para 31-32.

<http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=1476>
(letöltés: 2014. október 10.)

Csiki T. (2010): A NATO biztonságfelfogásának új elemei a 21. században.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IqkRvmF_KGgJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D951%26title%3DA_NATO_biztons%25C3%25A1gfelfog%25C3%25A1s%25C3%25A1nak_%25C3%25BAj_elemei_a_21._sz%25C3%25A1zadban+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
(letöltés: 2014. szeptember 2.)

Csiki T. (2014): Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozó-jának háttere és eredményének értékelése.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4FPOFOjuv7kJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1384%26title%3Daz-europai-tanacs-kozos-biztonsag-es-vedelempolitikai-csucstalalkozojanak-hattere-es-eredmenyenek-ertekelese+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
(letöltés: 2014. szeptember 2.)

Csiki T.–Tálas P.–Varga G. (2014): A NATO a walesi csúcstalálkozó előtt.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:blAGo9UcIAsJ:nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-15-a-nato-walesi-csucstalalkozojanak-napirendje-csiki-t-talas-p-varga-g.original.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

Declaration on Alliance Security: (2009)

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm
(letöltés 2014. szeptember 23.)

Etl A.(2014): A NATO és a Smart Defence, a Smart Defence és Magyarország.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ApCCswy-va4J:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1379%26title%3Da-nato-es-a-smart-defence-a-smart-defence-es-magyarorszag+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
(letöltés: 2014. szeptember 13.)

- EU-védelempolitika: brit ellenszenv, német közöny. 2013. 09. 21.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:A-nLB-dL21EJ:kitekinto.hu/europa/2013/09/21/eu-vedelempolitika_brit_ellenszenv_nemet_kozony/+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu#.VFbquvmG_X4.
 (letöltés: 2014. szeptember 02.)
- Everett, M. L. (2006): Merging the International Security and Assistance Force (ISAF) and Operation Enduring Freedom (OEF): A Strategic Imperativ - USAWC Strategy Research Project - U.S. Army War College. 21. o.
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/ksil338.pdf>. (letöltés: 2014. október 10.)
- French, J. L. (2008): Bukarest: tervezés és partnerség a biztonságért a XXI. században.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5sjgYrErg-QJ:www.nato.int/docu/review/2008/03/ART6/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. szeptember 2.)
- Hörcher F. (2013): De egyáltalán minek a NATO?
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ezNgvbyKfEwJ:mosmaiorum.blog.hu/2013/06/09/de_egyaltalan_minek_a_nato+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. október 20.)
- Iklódy G. (2010): Új kihívások – új NATO.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:whu692pWnQQJ:www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. szeptember 2.)
- Közös védelempolitikán rágódik az EU. (2013)
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lrc-NF_XgRwJ:kitekinto.hu/europa/2013/12/19/kozos_vedelempolitikana_ragodik_az_eu/+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu#.VFbqhvmG_X4.
 (letöltés: 2014. szeptember 02.)
- Kupchan, C. (2009): Dönteni kell: a NATO nehéz döntések előtt áll.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:A1Zftcok3UsJ:www.nato.int/docu/review/2009/0902/0902_NATOFUTURE/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. szeptember 3.)
- Lellouche, P. (2004): (General Rapporteur): Operations in Afghanistan and the expanding NATO role - Committee Report, Annual Session (158 DSC 04 E rev. 1). para 69.
<http://www.natopa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=504>.
 (letöltés: 2014. október 10.)
- Maley, W. (2007): Tartományi Újjáépítő Csoportok Afganisztánban – hogyan érkeztek és merre tartanak.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:X9EjNK_qh3oJ:www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/art2.html+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. október. 7.)

- Melese, F. (2009): A pénzügyi válság: hasonlóak a hatásai, mint egy terrortámadás?
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5LA-pSni4a4J:www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-terrorist-attack/HU/index.htm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)
- Milkoreit, M. (2007): Komolyan venni a biztonság civil dimenzióját: A NATO, mint a konfliktus utáni újjáépítés szervezete. 2007
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8w75xLKyaucJ:www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/opinion.html+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. október 07.)
- Mukics G.(2014): A NATO főtitkárának 2013. évi jelentése.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VgHG5RVcRm4J:www.biztonsagpolitika.hu/index.php%3F%26%26id%3D16%26aid%3D1393%26title%3D+Danatofotitkaranak...%26load%3D8_GOS1iflw+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)
- Nádudvari A. (2013): A NATO és az Európai Unió együttműködése.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oEanbEHEHtoJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1280%26title%3D-a-nato-es-az-europai-unio-egyuttmukodese+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. október. 1.)
- Pop, A. (2007): A NATO és az Európai Unió: Együttműködés és biztonság.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uaYDbokI1_0J:www.nato.int/docu/review/2007/issue2/hungarian/art6.html+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)
- Saideman, S. M. (2009): Caveats, Values and the Future of NATO Peace Operations — CIPS Policy Brief October. 1. o.
http://www.socialsciences.uottawa.ca/cepi-cips/eng/documents/CIPS_PolicyBrief_Saideman_Oct2009_000.pdf.
 (letöltés: 2014. október 10.)
- Santopinto, F. (2010): Szervezett zavar - Ki akar itt egyáltalán európai külpolitikát? - Lisszabon után.
<http://www.magyardiplo.hu/2010-január/152-szervezett-zavar>.
 (letöltés: 2014. szeptember 8.)
- Selján P. (2011): A globális gazdasági válság hatásai a védelmi kiadásokra: globális körkép.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-sxvNmA4IS0J:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1042+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- SIPRI Military Expenditure Database, 2014. adatbázisa
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database. (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- Secretary General's Annual Report 2013.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iqrePsGKiFoJ:www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_106247.htm+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. október. 2.)

- Szijj D. (2011): A NATO részvétele a humanitárius műveletekben: több, mint katonai szövetség.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FnxZJ7KwB88J:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1127+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. október 06.)
- Szijj D. (2011): A biztonság, a fejlődés és a fejlesztés trilemmája - A PRT koncepció lényege és megvalósulási formái a NATO afganisztáni szerepvállalásában.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Y_J69rNu0PwJ:www.biztonsagpolitika.hu/%3Fid%3D16%26aid%3D1081%26title%3DA_biztons%25C3%25A1g,_a_fejl%25C5%2591d%25C3%25A9s_%25C3%25A9s_a_fejleszt%25C3%25A9s_trilemm%25C3%25A1ja_-_A_PRT_koncepci%25C3%25B3_l%25C3%25A9nyege_%25C3%25A9s_megval%25C3%25B3sul%25C3%25A1si_form%25C3%25A1i_a_NATO_afganiszt%25C3%25A1ni_szerepv%25C3%25A1la+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. október. 7.)
- Tüttő Sz. (é. n.): A transz-atlanti kapcsolat és a védelmi kiadások. 2-8. o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lxVASnmFrtcJ:www.biztonsagpolitika.hu/documents/1276887956_tutto_szabolcs_a_transzatlanti_kapcsolat_es_a_vedelmi_kiadasok_-_biztonsagpolitika.hu.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)
- Vajkai E. (2013): Mérlegen a NATO tagállamok- Franciaország. 1.o.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5nHaAAYf_K0J:www.biztonsagpolitika.hu/NATO-NETto_franciaorszag_vajkai.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. (letöltés: 2014. szeptember 8.)
- Weisberger, M (2011): Panetta: Keep US Edge With Carefully Targeted Cuts. Defensnews.
<http://archive.defensenews.com/article/20111011/DEFSECT05/110110301/Panetta-Keep-U-S-Edge-With-Carefully-Targeted-Cuts>. (letöltés: 2014. szeptember 7.)
- World Data Bank: World Development Indicators adatai.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yTq8tBwDTaAJ:databank.worldbank.org/+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. október 10.)
- Yost, D. S. (2007): A NATO együttműködésének javítása nemzetközi szervezetekkel.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:B8RG0EkXt8gJ:www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/analysis2.html+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>.
 (letöltés: 2014. szeptember 13.)